

F/292

1980 | 1

tudatosság és felelősség szerepe életünkben

Vita

a helytörténeti kutatás és a helytörténetírás időszerű kérdéseiről

Illa Zsófia, Belányi György,
Csajka Gábor Cyprián,
Bán István, Hideg Antal,
Körmendi Lajos,
Lezsák Sándor,
Nagy István Attila,
Pátkai Tivadar,
Romhányi Gyula,
Szepesi József,
Szervác József,
Tóth Erzsébet,
Barna József, Zalán Tibor
és Papp Lajos versei,
Csató Károly prózai írása

9-78

PALŐCFÖLD

„Helyzetünk, erőnk perspektíváink biztos tudatában reális mérlegkészítésre van szükségünk és módunk. Hogy eredményeinket és gondjainkat együtt értékelve, s erőnyeinkre alapozva fogjunk össze a közös tennivalók elvégzéséért, szellemi és anyagi felemelkedésünk érdekében.”

(Tudják és tesszik — Géczy János)

„A magyar falvak, városok, üzemek, intézmények is önmaguk történetével azonosak, s egyben részei az országos történelem mozgá-

sának. Megismerésük — eddigi múltjuk megismerése. S a múlt feltárásából alakul ki a helyi tervezés iránti érdeklődés, s ebből az érdeklődésből születik az az egészséges lokálpatriotizmus, amely nemcsak kötődést jelent, hanem a szűkebb hazáért való cselekvés ösztönzője is.”

(A helytörténet — hátulnézetben — Szabó Károly.)

„Fontos stádiumában van a magyar irodalom. Hogy önértéke mekkora, nem tudható

pontosan (...) a valóság úgyszólván gyorsabban változik, mint az irodalom. Amelynek egyetlen feladata az lehet, hogy szorgalmazza egy nemzet önismeretének kiteljesítését. És ezt a feladatát ez a magyar irodalom maradéktalanul ellátja. Ezért nem fiatal, hanem irodalom. Ezért integráns része a magyar szellemi kultúrának.”

(Utak a hiánytól a bizonyosság felé — Mányoki Endre.)

Február 18-án Salgótarjában, a Palócföld szerkesztőségében folyóiratunk 1979. évi számait értékelő megbeszélésre került sor, melyen részt vett Radácsi László az MSZMP Nógrád megyei Bizottsága propaganda- és művelődési osztályának munkatársa, a Nógrád megyei Tanács művelődésügyi osztályának képviselőjében Gulyás Jánosné osztályvezető, Bodonyi Anikó, a közművelődési csoport vezetője és Erdős István főelőadó. A lapértékelő megbeszélésen Vekkerdi László tartott vitaindítót.

Palócföld Baráti Kör alakul Salgótarjában. A Salgótarjáni városi Tanács, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Nógrád megyei szervezete és szerkesztőségünk közös szervezésében működő kör lapunk olvasói, a folyóirat iránt érdeklődők számára és részvételével óhajta a Palócföldben felvetett időszerű, jelentős kérdésekhez kapcsolódó programot, rangos közéleti fórumot teremteni.

A közeli napokban kaptuk kézhez nyugat-szibériai testvérmegyénk, Kemerovo költőinek verseit tartalmazó antológiát. A gyűjteményes kötet harmincöt költő közel háromszáz versét tartalmazza.

A közeli hetekben lát napvilágot a Palócföld Könyvek sorozat első kötete. Az Ébresztő idő című antológia a lap szerzőköréhez tartozó írók, költők részben a Palócföldben már publikált, részben újabb munkáit mutatja be. A kötetben szereplő szerzők: Banos János, Bódi Tóth Elemér, Csanády János, Csikász István, Dózsa Ildikó, Erdős István, Jobbágy Károly, Karácsondi Imre, Ketykó István, Laczkó Pál, Lelkes Miklós, Mola György, Onagy Zoltán, P. Szabó Ernő, Szepesi József, Tamás István, Veres János.

Örömmel hívjuk fel olvasóink figyelmét, hogy lapunk rendszeres szerzői közül az elmúlt hónapok során Veres János jelentkező újabb kötetével (Mikrovilág, Madách Könyvkiadó), s első önálló kötetével lépett a nyilvánosság elé Karácsondi Imre (Minden álom és minden szerelem, Magvető Kiadó) és Onagy Zoltán (Út Eridanusba, Magvető Kiadó).

Január 21-én a József Attila megyei Művelődési Központ klubjában ünnepélyes keretek között adták át az 1980. évi Madách-díjat Csanády János költőnek, Horváth Sándor keramikusművésznek és Róna Frigyesnek, a Salgótarjáni Szimfonikusok karnagyának. Ugyanekkor került sor a Nógrád megyei Tanács művelődésügyi osztálya által meghirdetett pályázat díjainak átadására. Első és második díj kiadására nem került sor, a harmadik díjat Kelemen Gábor, Kőszabó Imre és M. Szabó Gyula nyerte el.

Tisztelt Olvasóink folyamatosan érkező számos észrevételére hivatkozva közöljük, hogy a lap terjesztésében mutatkozó fogyatékoságokért felelősséget vállalni nem áll módunkban. Az e téren mutatkozó hiányosságokról rendszeresen tájékoztatjuk a Lapkiadó Vállalat és a posta, illetékeseit.

- 3 Kassai-Végh Miklós: Tudják és teszik
Interjú Géczl Jánossal, az MSZMP megyei bizottsága első titkárával
- 4 M. Szabó Gyula: Ahová küldenek
- 7 Szabó Károly: A helytörténet — hátulnézetben
- 8 Molnár Pál: Jövők jelene
- 9 Praznovszky Mihály: Helytörténetírás — „helyi” kritika?
- 10 Varga Rudolf: Párbeszéd félhomályban
- 11 Papp Lajos: Leírások (a betonvirág, az ördögüzés, a palinta, a vadász, az olló, a változás, a gyermekrajz, a pillanatfelvétel, a ketrec, a lehalászás, az értekezlet, a packa, a kinyilatkoztatás, a kereszt, a szemafor, a dekonjunkúra lovasai, az önéletrajz)
- 15 Csató Károly: Bebetett hejy
- 15 Nagy István Attila: Tenyérnyi haza
- 16 Szepesi József: Guberálók
- 17 Romhányi Gyula: Mindennapi szegénységünk éneke
Csütörtök Esti Társaság
- 18 Tóth Erzsébet: Kihajózni
- 18 Szervác József: Február 6. 1978.; Iszunk
- 19 Fábrián István: Medália
- 19 Belányi György: Átértékelések
- 19 Balla Zsófia: Széleken, Egyensúly
- 19 Pátkai Tivadar: Két tétel gordonkára, Prospektus
- 20 Lezsák Sándor: Csendélet II., Oldalról jönnek a Zenék
- 21 Vaderna József: Megvirrad
- 21 Hideg Antal: Meddőhányó
- 21 Csajka Gábor Cyprián: Tíz kérdés Herr Megfoghatatlanhoz, Mergen
- 22 Zalán Tibor: Tétélek
- 22 Körmendi Lajos: Rózsák éjszakája
- 23 Mányoki Endre: Utak a hiánytól a bizonyosság felé
- 26 Jelenlét — csehszlovákiai magyar költészet (Milosevits Péter)
- 27 Ördög Szilveszter: Bizony nem haltok meg (D. Rácz István)
- 28 Dobos László: Hólepedő (Ardamica Ferenc)
- 29 Zsolt Róbert: Labdarúgók, sportolók (Horpácsi Sándor)
- 30 Farkas András művészete (Krunák Emese)

A borítókön és belső oldalakon Czinke Ferenc munkái (fotó: Buda László).

PALÓCFÖLD

TARSADALOMPOLITIKAI IRODALMI MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK LAPJA
Főszerkesztő: Végh Miklós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-13. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Bólint Tamás igazgató. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 10 Ft, előfizetési díj fél évre 30, egy évre 60 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

INDEX: 25 952

ISSN 0555-8867

80.4967 N. S. 1700 db

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Tudják és teszik

Géczi Jánossal, az MSZMP Nógrád megyei Bizottságának első titkárával beszélget Kassai-Végh Miklós

— Fejlődésünknek mindenkor közvetlen előfeltétele, a párt XII. kongresszusának előestéjén, néhány héttel hazánk felszabadulásának 35. évfordulója előtt pedig különösen jelentős szerepet kap, hogy milyen mértékben értelmezzük és érvényesítjük egységesen az elveket és gyakorlati tennivalókat. Ezt tekintve milyennek ítéli meg Géczi elvtárs tudati felkészültségünk jelenlegi helyzetét?

— Az elmúlt időszakban a magasabb követelmények és a nehezebb feltételek mellett gazdaságunk előrehaladásának iránya a döntő területeken megegyezik kitűzött céljainkkal. Terveinknek megfelelően az ipar, a mezőgazdaság termelése tovább fejlődött, termékeik minősége javult. Korszerűsödtek a munkahelyek, kiegyensúlyozottabbá vált az áruellátás, bővült a gyermek- és egészségügyi intézményhálózat, több új lakás épült. A hatékonyabbá váló gazdálkodás eredményeként, a központi intézkedések nyomán növekedtek a keresetek, a jövedelmek, tovább emelkedett a lakosság életszínvonala. Mindez kedvezően alakította az emberek élet- és munkakörülményeit.

Politikai helyzetünk kiegyensúlyozott, következetesen érvényesül a párt vezető szerepe. A dolgozók tevékenységében a politika iránti bizalom, a cselekvő támogatás jut kifejezésre.

Napjainkban, a pártkongresszusra való felkészülés során olyan kiemelkedően fontos politikai döntéseket, határozatokat készítünk elő, amelyek megvalósítása az egész társadalom felelős közreműködését igényli. A munka, amit el kell végeznünk, nem kevés: eredményeink reális számbavételét, a nehézségek, a gondok felelősségteljes mérlegelését kívánja meg.

Céljaink, feladataink körültekintő kialakítása, megvalósítása minden állampolgárt érintő közügy. Határozott bizakodásra ad okot, hogy a lakosság figyelme, fejlődésünket kísérő érdeklődése egyre gazdagodó ismeretekre alapszik. Cselekvő tenniakarással, növekvő politikai aktivitással jellemzi mindennapjainkat. A dolgozók helyeslik, elfogadják pártunk politikáját, arra törekednek, hogy lehetőségeink, adottságaink alapján eredményesen járuljanak hozzá a társadalom szocialista vonásainak erősítéséhez. megszilárdítsák vívmányainkat, sikeresen folytassák a szocialista építőmunkát. Erről győznek meg bennünket a pártcsoporthoz tartozók, a taggyűlések, a párttervezetek, az állami, tömegszervezetek rendezvényei, a különböző fórumok: munkásgyűlések, zárószámoló és tervtárgyaló közgyűlések, falugyűlések — közvetlen találkozásaink az emberekkel.

Hangsúlyoznom kell, hogy a jövőt alakító szándék nem reked meg az eszmecseréknél, javaslatoknál, véleményegyeztetésnél, vitáknál — amelyek természetesen szükségesek —, hanem tettekben, munkacselekedetekben mutatkozik meg. Ezt bizonyítják a termelésben, a gazdálkodásban elért munkasikerek az ipari, építőipari üzemekben, a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban.

Arra a kérdésre, hogy milyen mértékű tudatosság vezeti a szocialista ember cselekedeteit, eléggé reálisan látják-e a dolgozók helyzetünket és az előidézhető okokat, tudják-e vagy csupán érzik a változásban szükséges személyes felelősségüket, azt válaszolhatom, hogy bár a tudatosság nem mindenkinél és mindenhol egyforma mértékben van jelen, de — meggyőződésem ez — az emberek egyre sokoldalúbban, az összefüggéseket keresve értékelik körülményeinket. A célok, feladatok megfogalmazásában, azok megvalósításában a dolgozók felelőssége lényegesen nagyobb, tudatosabb a korábbinál. Ha nem is közvetlenül mérhe-

tő módon, de egyértelműen utal erre, hogy növekszik, gazdagodik az igényes, szigorú önelemzés — a saját munkával szembeni kritikus megnyilvánulás, a közéleti és a személyes felelősség összekapcsolása. A dolgozók egyre világosabban látják, hogy a fejlett szocialista társadalom építése, gazdasági fejlődésünk intenzív fejlődési szakasza a korábbinál magasabb fokú, ésszerűbb, tudatosabb tevékenységet követel. Ehhez járul még újszerű követelményeivel az utóbbi években kedvezőtlenül alakult világgazdasági helyzet. Olyan időszakban élünk, amikor a mennyiségi növekedés szempontjai mellett szükségszerűen előtérbe kerülnek a minőségi követelmények, amikor a termelést még inkább a szükségletekhez kell igazítani. A magasabb igények kielégítésének, az erőforrások bővítésének szerényebb lehetőségei pedig azt követelik meg, hogy jobban vegyük számba adottságainkat, nagyobb tervszerűséget, tudatosságot valósítsunk meg a fejlesztésben, a gazdálkodásban. Úgy gondolom, ezeket a célokat szolgálják azok az intézkedések (többek között a szabályozó rendszer továbbfejlesztése, az árrendszer módosítása), amelyek az 1980-as gazdasági évet jellemzik. Hogy céljainkat elérjük, biztonosanunk kell, hogy a teljesítmények minősítésekor egyértelműbben vegyük figyelembe a végzett munka valós értékeit, az anyagi elismerésben, a bérek alakulásában, az erkölcsi ösztönzésben ez a szempont jusson kifejezésre.

— Géczi elvtársnak 1974-ben a munkásművelődés, 1977-ben az életmód aktuális kérdéseiről a Palócföld oldalain kifejtett gondolatait nem pusztán a kiemelt jelentőségű problémának szóló figyelem kísérte, az érdeklődést növelte, hogy az áttekinthető helyzetleírásban mindkét alkalommal szerves és rangos helyet kaptak a megyei sajátosságok... Milyen helyi körülmények között valósul meg napjainkban a fentebb részletezett egység?

— Munkánk középpontjában a gazdasági feladatok megoldása áll. Tevékenységünkben következetesen nagyobb teret kívánunk adni annak az igénynek, hogy váljon hatékonyabbá a termelés, növekedjen a minőség, alakuljanak ki az eredményesebb gazdálkodás feltételei.

A korábbi évek tudatos ipartelepítése után az elmúlt években az üzemekben elsősorban a korszerűsítést, a rekonstrukciót szorgalmaztuk. Az V. ötéves terv ipari beruházásainak közel 60%-át fordítottuk technikai fejlesztésre, egy olyan folyamatban, amikor az ipar kedvezőbb ágazati és területi szerkezete alakult ki, javult a gyártmányszerkezet. A népgazdasági igényeinek megfelelően igyekeztünk adottságainkat kedvezőbben hasznosítani. Az elmúlt négy évben a termelés 15,8%-kal, az export 55,6%-kal nőtt. A fejlődés a gép-, az üveg- és kerámiaiparban legszembetűnőbb; ebben kiemelkedő szerepe van a Salgótarjáni Kohászati Üzemnek, a balassagyarmati kábelgyár, az üveggyárak, a Salgótarjáni Ruhagyár eredményeinek. A piacképesebb, a jobb minőségű termékek arányának növekedése mellett persze találkozunk korszerűtlen termékekkel, gyártási eljárásokkal, kevésbé jó munkafeltételekkel is; több üzemünk nehézkesen reagál a gyorsan változó igényekre, a tervszerűség, a minőségi és szállítási fegyelem nem fejlődik eléggé. Ugyanakkor jelentős tartalékokkal rendelkezünk az erőforrások kihasználásában, mindenekelőtt az energia- és anyagtakarékosság, a munkaerő ésszerűbb foglalkoztatása, a munkaszervezés területén.

A mezőgazdaság helyzetének megítélésakor abból a tényből kell kiindulni, hogy adottságaink kedvezőtlenek. Ennek ellenére az elért eredmények jelentősek. Ebben nagy szerepe van annak, hogy az utóbbi években termelőszövetkezeteink, állami gazdaságaink egyre jobban figyelembe veszik lehetőségeiket — így például növekedett a búza, a burgonya, az olajos növények és a bogysók termelése, nagyobb figyelem fordult az állattenyésztésre, ezen belül a szarvasmarha- és juhállomány növelé-

sére. A gazdálkodás eredményességének fokozása érdekében tudatosan tovább növekedett a segéd- és melléküzemági termelés aránya — jelenleg meghaladja az árbevétel egyharmadát. Természetesen itt is vannak még kihasználatlan lehetőségeink, hiszen a termésátlagokban, az állattenyésztés hozamaiban indokolatlanul jelentősek az egyes üzemek közötti eltérések, a termelés költségei nagyon gyorsan növekednek, a szakmai hozzáértés javításának, a szövetkezetek jobb együttműködésének érdekében is több kezdeményezést kell tenni.

Az elmúlt évek során a szolgáltatások területén, a kereskedelmi hálózat bővítésében is jelentősebb előrelépést tapasztalhattunk lakosságunk, kiegyensúlyozottá vált alapvetően az áruellátás. Ugyanakkor egyes ipari javító szolgáltatások növekedésének mértéke nem éri el a tervezettet, s joggal bosszantják a lakosságot az e területen tapasztalt minőségi, szervezési fogyatékoságok, a kulturálatlan vásárlási körülmények, a hiánycikkek is.

Összefoglalóan tehát azt állapíthatjuk meg, hogy az elmúlt időszakban a megye gazdasága tovább fejlődött, eredményeink jó lehetőséget teremtenek az elkövetkezendő évek feladatainak megalapozásához, a dolgozók növekvő felelőssége, hozzáértése, szakmai felkészültsége, a vezetők gazdagodó tapasztalatai megfelelő garanciát jelentenek a tennivalók megvalósításához.

— Napjainkban igen sok szó esik az érdekszférák — egyéni, közösségi, társadalmi érdek — egyeztetésének és szembenállásának problémáiról. Miben nyilvánul meg és mit kíván ma tőlünk a gondolkodásbeli és cselekvési egység?

— Az 1980. év két kiemelkedő eseménye, pártunk XII. kongresszusa és felszabadulásunk 35. évfordulója kivételes alkalom helyzetünk számbavételére. Elmondhatjuk, hogy az összetettebb — és korántsem kedvező — gazdasági körülmények tisztábban mutatják meg számunkra a jelentős erőfeszítésekkel elért eredményeket, s ezáltal közös erőnköt, nyilvánvalóvá teszik, hogy politikában, gazdaságban, kultúrában egyaránt erősíteniünk kell a munkára szólító egységet. A tájékozódás, melyre egyre tágabb lehetőségünk nyílik, a figyelem, amellyel a világ sorsának alakulását kísérjük, nagyobb szerepet kap az építőmunka soros feladatainak megoldásában. Mutatja ezt, hogy egyre szélesebb kör-

ben és gazdagabban nyilvánul meg a szocialista értékrend, erkölcs, életmód, növekszik a munka rangja és becsülete, a közöségért érzett felelősség és áldozatkészség. Ezt bizonyítják a munkaverseny-mozgalom, a kommunista műszakok és a társadalmi munkaakciók szervezésében elért eredmények. A közösségi célkitűzésekben az egyéni életcélok is megfogalmazódnak. Harmónikusabbá, kiegyensúlyozottabbá válik az emberek élete, erősödik a közvetlen kapcsolatok iránti igény, a felnövekvő nemzedék és az idős korúak sorsáért vállalt felelősség is.

A céltudatos és közhasznú közösségi tevékenység eredménye, hogy mai viszonyaink között az emberek többségének jó a közérzete, ismerik feladataikat, s igyekeznek helytállni. Még többet akarnak tenni azért, hogy következetesebben valósuljon meg a párt politikája, hogy erősödjön az alkotó bizalom légköre. Ezért válik általánossá, hogy a termelésben, közéletben, tanulásban növekszik a felelősség, a szervezethez, a minőségi munka iránti figyelem, a készség az emberi viszonyok gazdagítására. S ez egyaránt jellemző a párttagokra és a pártönkívüliekre.

Nem állíthatjuk persze, hogy társadalmunkban nincsenek érdekellettek, hogy mindig minden egyes ember valamennyi érdeke érvényre jut. Azt sem várhatjuk el, hogy bárki is tartósan önérdelkei ellen cselekedjen. Egységünkhöz tartozik, hogy az emberekkel megismertetjük helyzetünket, lehetőségeinket, így növekszik valóságérzetük, létrejön az alapvető érdekek összhangja. Hatékonyan elősegíti ezt az, hogy a szocialista demokrácia társadalmi rendszerünk lényegi vonásává erősödött, tartalmasabbá váltak fórumai, egyre jelentősebb szerepet töltenek be az említett érdekek feltárásában, egyeztetésében, érvényesítésében, a dolgozó közösségek mozgósításában, nevelésében. A hiteles, korrekt, lényegretörő tájékoztatás alapvetően járul hozzá az összefüggések és folyamatok megismertetéséhez, a soron levő feladatok végrehajtásához, formálja az emberek gondolkodásmódját, fejleszti cselekvőképességüket. Helyzetünk, erőnk, perspektívánk biztos tudatában reális mérlegelésre van szükségünk és módunk. Hogy eredményeinket és gondjainkat együtt értékelve, s erőnyeinkre alapozva fogjunk össze a közös tennivalók elvégzéséért, szellemi és anyagi felemelkedésünk érdekében.

— Köszönöm a beszélgetést.

Ahová küldenek

A Lityerturnaja Gazeta című szovjet folyóiratban néhány éve összeállítás jelent meg arról, ki a jó vezető? A szempontokat felsorakoztatva kiderül: aki bizik magában és az ügyben, aki ismeri beosztottait, tehetséges emberekkel keríti magát körül, kellő mersze van beismerni saját hibáit, nem foglalkozik cseppnyi ügyekkel, rend van az asztalán, amikor ellenőriz, nem szórszálhasogató, bírálatával épít, pontos határidőket szab...

A szempontok között nem szerepeltek a „felettes” jellemzői.

A fészker alatt néhány köbméterre való hulladéklerak. Görbék, göcsörtösek, szélei szálkásak.

— Ebből válogathatnak! — mutat körbe széles mozdulattal a fatelep vezetője. — Majd az árát a szövetkezet pénztárában befizetik hazafelé. Ennyi kockázatot még vállalhatok...

Nem értjük az utolsó mondatot. Láthatja ezt arcunkon Z. József is, mert a

sártócsákat kerülgetve, tenyérnyi irodájába vezet. Búcsúzni szeretne alkalmi ismerőseitől. Poharakat kér, bort lötytyint bele.

— Ez az utolsó napom itt. Felmondtak, kirúgtak — mondja csendesén. Szemei furcsán csillognak, szeretné titkolni érzéseit, de alig képes rá. A feldolgozóüzem szívéhez nőtt. Az állami erdőgazdaságtól csalták ide négy esztendeje, amikor a k.-i termelőszövetkezet néhány gazdasággal karöltve belevágott a melléküzemág fejlesztésébe. A falu szélén szántó volt, helyére emelték a fűrészüzemet, szárítókat. Z. tárgyalt a kutatókkal, akik új szerkezetet álmodtak meg, az építőkkal, akik állandóan kifogásokat kerestek, vitatkoztak szállítókkal, kereskedőkkel, amíg az üzlet el nem indult.

A telepvezető kibámul az ablak maszatos üvegén, a portásfülszék mellett ágaszkodó sorompót figyel: felnyitották. Mintha azt sugallná neki: még kimehetsz, de vissza már nem...

— A nyugodtabb esztendőket következtek volna nekem is. Kevesebb idegességgel, kényelmesebb tempóval...

— Nem voltak megelégedve a munkájával? — érdeklődünk bátorítanul.

— Fél éve a minősítésemben még az állt, hogy minden szempontból megfelelek

jelenlegi beosztásomban. Hogy hat hónap alatt mi változott bennem? Azt hiszem, semmi. Csak a szövetkezet elnöke megelégedte, hogy állandóan jártatom a számat. Ritkán voltunk azonos véleményen — magyarázza. — Mondhatok már mindent... Pest megyében találtam helyet, lakást kaptunk, a család már el is költözött.

A fiatal technikus együttérzően hallgatja volt főnöke szavait. Időnként bólogat. Nem tudja megállni, hogy ki ne kottyantsa: — Az elmúlt öt évben a termelőszövetkezetből tucatjával menekültek a szakemberek: főagronómus, üzemgazdászok, gépészmérnökök, állattenyésztők...

Mesélik, aki elhibázta a vetést, annak nem adatott meg a lehetőség, hogy következő tavasszal bizonyítsa hozzáértését. Itt gyorsan ítéletet mondtak róla: nem felel meg a követelményeknek, máshol pedig ugyanő bizalmat kapott, első számú vezető lett.

— Az fáj legjobban, hogy mindazoktól búcsúznom kell, akikkel együtt güröltünk kezdettől fogva. Összemelegedtünk, még a címetet is elkérték — kesereg Z. József, s félretolja maga elől a papírokat. Ő már a telepen egyetlen aktát sem lát el kézjegyével. — Én nem

tudtam elfogadni, hogy az elnöknek lehet csak igaza...

Amikor az első istállót saját elemeikből felépítették, figyelmeztette a vezetőséget, hogy ez túl drága, képtelenek versenyezni más konstrukciókkal. Akinek kell, majd megfizeti! — vágta ra az elnök. Szaladgálhattak, az igények nem jelentkeztek újabb hodályra.

— Nem tudom, ki a jó vezető? Aki feltételeinek is bátran elmondja véleményét, vagy aki állandóan bickel, s csupán szolgamódra végrehajtja az utasításokat? — kérdezi, s legyint egyet a levegőbe.

Neki ezekben az órákban minden mindegy.

☆

A szakirodalmat vizsgálók is visszavisszatérnek a Z. József kérdésében megfogalmazott gondokra: ki a jó vezető?

Nadolski, lengyel vezetéselméleti szakíró kérdőíves vizsgálata szerint, aki jeles gazdasági vezetők válaszait gyűjtötte csokorba, a vezetői tekintélyt meghatározó tényezők közül az élen a szakmai tudás, tapasztalat, a hatáskör, a különböző helyzetekben való megfelelő magatartás, a felelősségvállalási képesség áll. A sor végén kullog a vezetői jóindulat, a beosztottakkal való kapcsolat, a meggyőzőképesség, a jó légkör. S amikor megkérdezte a dolgozókat: mi erősítheti a vezetők tekintélyét, azok azt válaszolták: az önuralom és az igazságérzet.

Lehet-e ott önmérséklet, ahol nincs objektivitás?

☆

— Észrevette? Mostanában mintha vezetőellenes hangulat ütné fel fejét. Ha a gyár teljesíti tervét, jól dolgozott a kollektíva, ha elmarad, a vezetők a hibások. Nem mondom, egy, kettő magatartásával sokat ártott, de a többség becsületes, ugyanazt akarja, mint a beosztottai — bölcsekedik L. István, nyugdíjas.

A megyében mindenki ismeri. Fiatal korától kezdve, különböző tisztségekben, szerénységével, emberségével parancsolt tiszteletet maga körül. Táskája most is tele jogszabályokkal. Az egyik gyár kérte fel, segítsen dolgozóik ügyes-bajos dolgainak intézésében, eligazodni a paragrafusok között.

Félrevonulunk szobájába, ahová minduntalan bekopogtatnak. Fellebbezés fogalmazásához kérnek segítséget, a lakásvásárlás körülményeiről érdeklődnek. S ő válaszol. Nem szégyenli beismerni azt sem, hogy bizony néhány dolognak majd utána kell néznie, s két nap múlva ad majd felvilágosítást.

— Az ember nem lehet mindenható, még ha vezető, akkor sem. Aligha esik csorba a tekintélyén, ha időnként ki meri mondani: ezekről a dolgokról, elvtársak, még kevés az információm!

Csaknem negyedszázada, hogy az ország másik szegletébe küldték megyei ta-

nácselnöknek. Viharos idők jártak. Amit rábíztak, elvégezte, aztán ismét máshová irányították.

— Egy percig sem feledkeztem meg róla, hogy a vezetés: szolgálat! S arról sem, hogy a vezetés: előrelátás. Szüntelen felkészülés az újból és újból felmerülő problémák megoldására, a döntésekre. Több munkával, nagyobb felelősséggel jár, olykor idegességgel, fáradtsággal. Vannak, akik csak azt látják benne, utasításokat szórhatnak, s mindenki pattog körülötük.

Szóba hozza a vezetőkkel szemben támasztott hármaskövetelményt: a politikai megbízhatóság, a szakmai hozzáértés, a vezetői rátermettség igényét.

— Lassan illik észrevenni, hogy ezek tartalma alaposan megváltozott. Mert nem elég ma már, ha valaki azzal érdemli ki politikai megbízhatóságát, hogy a szocialista rendszer odaadó híve. Ez magától értetődik. De milyen a politikai felkészültsége? Megvan-e a képesség benne, hogy felismerje az általa vezetett közösség szerepét, végre tudja-e hajtani a rábízott feladatokat? Sorolhatnám a kérdéseket...

Ehelyett példákat említ. Vezetőkről, akik mellette nőttek fel, s magukba szippantották a vezetés tudományát, állják a sarat, mindennap új ötlet szikrája pattan ki belőlük, felfedezhető bennük az ügy iránt érzett alázat. S akik nem ilyenek?

Az s.-i gyár igazgatóját a közelmúltban más beosztásba helyezték, pedig idejében indultak útnak az exportszállítmányok, szépen csörgedezett a nyereség, okosan alakították a termelés szerkezetét.

— De amikor lejött közénk, a szalagok mellé, úgy ordibált, hogy a nyakán vas-tagodtak az erek. Ott se szép, se okos nem lehetél. Megmérgezte a levegőt a csarnokban. Az ember még azt sem merthe mondani: jó napot! — ecseteli az akkori körülményeket az egyik művezető. Nem máról holnapra pattant ki az ügy. Az igazgató türelmi időt kapott, figyelmeztették. Meg is ígérte, változtat módszerein, de maradt minden a régiiben.

Helyben nem találták utódját. Arról a kötelességéről, hogy gondoskodjon róla, megfeleledkezett.

☆

Az élelmiszer-áruház a megyeszékhely kereskedelmének gyöngyszeme. A polcok árutól roskadoznak, közte háziasszonyok gumikerekeken guruló bevásárlókocsit tolnak maguk előtt. Mire végig érnek, megtelik. A pult mögött fehér köpenyben hentesek nyüzsögnek, fejük fölött oldal szalonna, lángolt kolbász, szalámirudak lógnak. Az ember nyála majd elcsordul a látványtól. Megcsodálja G. István, az élelmiszer-kiskereskedelmi vállalat igazgatója is.

— A vásárló nem látja, miféle gondokkal küzdünk. Nem is érdekli, csak az, hogy amiért betér, megkaphassa — mondja.

Fiatalember, alig túl a harmincon. Pályája egyenesen ívelt felfelé, fokozatosan kapott nagyobb feladatokat. Amikor jelenlegi tisztségére kiszemelték, éjszakán át eleget töprengett. Ment is volna, meg nem is. Csábította a korlátlanabb lehetőség, de gondolkodásra készítettek a körülmények. A vállalat a szegények közé tartozó; fejlesztésre állami pénzekből csurrant-cseppent, több mint ezer ember gondját kellett nyakába venni. Végül kötélnak állt. Úgy kezdett hozzá, mint aki hetek alatt szeretne felszámolni minden hiányosságot. Mert a vezetői munka első elemét, a problémák felismerését, a célok világos kitűzését és tudatosítását parancsolatnak tartja. Először az irodák környékén teremtett rendet.

— Amikor a vezetők kerülnek szóba, a középszintű vezetőkről kevesebb említés esik. Holott ők azok, akiken többnyire áll vagy bukik a cég. A pártvezetőség titkárával vitatkoztunk, s hoztunk új osztályvezetőket. Olyan emberekre esett a választás, akik a szakmában már járatosak voltak, s buzgott bennük a tenniakarás, akik nem elégedtek meg a hagyományossal... — sorolja.

A régiek közül is maradtak, mert nem az életkor a döntő, hanem a szemlélet. Újságban kerestek például műszaki szakembert, beültették a nyugdíj előtt álló osztályvezető szobájába, az meg rohant az igazgatóhoz. G. István elmagyarázta neki: nincs semmi kifogása a munkája ellen, de gondoljon arra, három év múlva kinek adja majd át a helyét.

— Ezen még nem törtem a fejem — motyogta az osztályvezető.

— Ennek a srácnak! — S a te érdeked, a vállalaté, hogy addig megtanítsd mindenne, amit te is tudsz!

Ha a kádermunkában a folyamatosságot és tervszerűséget emlegetik, ez a példa illusztráció lehet.

A v.-i termelőszövetkezet elnöke korábban egy jól menő gazdaság éléről mehetett volna nyugdíjba. Kérték, ha ereje engedi, egy-két évig maradjon még, a szomszéd téesz felett fekete fellegek gyülekeznek, s ő talán megelőzi a vihart. B. Béla elvállalta. Azok közé tartozik, akik már türelmetlenül toporogtak, amikor rendben mentek a dolgok. Vezetésével korábban három közös gazdaság kapaszkodott fel a többi mellé. A hozamok növelése, a gyorsan megtérülő, gazdaságos beruházások körüli ezernyi gond mellett mindig szakított időt arra is, hogy mint kotlós a csirkéit, maga köré gyűjtse a fiatal szakembereket, nevelje őket. Ahonnét távozott, az általa kiszemelt és felkészített szakembert választották téeszelnöknek. V-ben nem úgy alakultak a dolgok az időjárás és az örökség miatt. Jelentősek a veszteségek. B. Béla mögött néha kárörvendően összesúgnak. Ő nem vesztette el optimizmusát, s azt is tudja, neki már nem kell bizonyítani semmit.

— Ne hagyjuk kihasználatlanul a szellemi tőkét! — szokta mondogatni megyei tanácskozásokon is. Azt érti ez alatt: hagy-

ják békében dolgozni a felkészült szakembereket. Nem várnak ők bábáskodást, szeretnének alkotni, megmutatni mire képesek. Mert a vezetővé válás egyik próbája a munka.

☆

A repedezett térbetonon két srác vaslemezeket cipel. Az anyagmozgatás legősibb formája ez, de a villamos targonca pár percre romlott el, az automata gép pedig drága mulatság, ha kihaználatlanul áll. A fiúk nem háborognak. Igaz, hátukon az ing csuromvizes, homlokukon verejték gyöngyözik. A sajtólót kezelő asszonyka együttérzően int, negyedórát pihenhetnek, addig elegendő az alapanyag.

— Ha a szükség így kívánja, így hordjuk! — kommentálja a látottakat D. András, személyzeti vezető. — Arra sok idő nem jut, hogy külön megmagyarázzuk mindenkinek, a termelésből egy óra sem eshet ki. Mi pontosan szállítunk a megrendelőnek...

Összefutunk a részlegvezetővel. Már intézkedett, hamarosan érkezik a másik targonca. Ifjú mérnök, nemrégiben bízták meg. Kék köpenyt húzott, alatta egy árnyalattal világosabb színű pulóver. Nem szeretik a munkások, ha fehér ingben, nyakkendőben forog közöttük.

— Tehetséges gyerek — állítja róla D. már kinn a friss levegőn. — Szép jövő előtt áll, s nem félttem, hogy elbizsá ma-gát.

Tréfásan jegyzi meg, meglehet későn született, mennyire más a mostani fiataloknak. Nyitva előttük minden kapu, csupán rajtuk múlik mivé lesznek.

— Elérkezett a nemzedékváltás időszaka nálunk is. Soha mennek pihenni az idős szakik, helyükre jól képzett, mozgékony embereket állítunk — mondja.

— S ebben milyen szerepet játszik a személyzetis?

A kérdésre elfintorodik. Nem szívesen beszél arról, hogy személyzeti ügyekben kevés az önállósága, inkább az adminisztrációt végzi, oktatási ügyekkel foglalkozik, meg kisezer dologgal, amit rásóznak. Ünnepi beszédek írásától külföldi delegációk látogatásának előkészítéséig.

— Rendelkezünk mi is káderutánpótlási tervvel. Figyelek rá, hogy az abban szereplők a szükséges végzettséget megszerezzék. Vannak, akik idegenkednek a tanulástól. Azzal mégsem agitálhatok, hogy gyerünk az iskolába, mert lehet, hogy nyolc év múlva te leszel a főmérnök? Nem? — néz rám. — S mi lesz, ha mégsem őt nevezik ki? Szerintem meg kellene mondani a várományosoknak, hogy minél jobban felkészülhessenek, biztosan nővelné az ambíciókat. De akik helyére kerülnének, azok nem tudom miként reagálnának rá. Aligha hiszem, hogy igyekeznének bizonyítani: azon a területen pótolhatatlanok...

Az ipari üzemekben a személyzeti ügyekkel foglalkozók még csak-csak eleget tesznek munkaköri kötelességeiknek, mások a körülmények. A szövetkezeti mozgalomban azonban többnyire kapcsolt

munkakörben, formális feladatokkal foglalkoznak. Ha vezetőt keresnek a szakosított tehenészeti telepre, elsősorban a főállattenyésztő, aki utánanézi, ha a főállattenyésztő hiányzik, az elnök ül kocsiba, hogy a harmadik megyében tárgyaljon. Az ok: a kevés kivételtől eltekintve a személyzeti, munkaügyi előadók nem képesek a kiválasztásra.

— Más is közrejátszik! — horkan fel a téma emlegetésekor az n.-i termelőszövetkezet elnöke. — A szarvasmarha-ágazat vezérkarát azonnal lecserelném, mert amit csinálnak az siralmas. Értésemre adták, hogy egyelőre várjak. Az embernek néha azt sem árt tudni, kinek kije hol dolgozik. Hogy az újabb év haladék mennyi veszteséggel jár? Kétmillió forinttal. Kiszámoltam!

A p.-i közös gazdaságban az egyesülés után az adminisztrációs létszámot duzzasztották fel. Mindennek helyet kellett találni. Az elnök nyugodt szívvel elküldené az irodisták egyharmadát, de a járásnál ez minden bizonnyal nem kis elenszenvet váltana ki.

Így minden posztra továbbra is maradnak ketten-hárman.

☆

A faluban sétálunk. A vegyesbolt előtt teherautóról kartondobozokat pakolnak le. Az eladó odasúgja a pártalapszervezet titkáranak:

— Kaptunk banánt! Tegyek félre?

L. Lajos nemet int a fejével. Nagyobb dolgokon töpreng néhány hete. Felkeresték a megyéről, a járásról, hosszasan elbeszélgettek vele. Pártbizottságot szerveznek a területen, s őt szeretnék titkárnak jelölni.

— Ismered a kacskaringóimat! — fakad ki.

Bólintok.

L. hat éve még egy kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezet szerelője volt.

Olajtól csöpögött overállja, amikor először találkoztunk, éppen egy selejtezésre érett traktor motorjában matatott. Rá egy évre párttitkárnak választották, aztán bekerült a járási székhelyre a nagyközségi bizottság munkatársának. Közben tanfolyamokra küldték. Átszervezés következtében visszakerült ugyanoda szociális előadónak, újra alapszervezeti titkár lett. Úgy érezte, itt már akár élete végéig nyugodtan ténykedhet.

Aztán jött a javaslat.

— Nem tudom mitévő legyek? Van tőlem erre alkalmasabb személy. Legalábbis én úgy gondolom. Több munka, nagyobb felelősség... Nem riadok meg egyiktől sem, de temérdek időt kíván. S közben a gyerekek felnőnek, anélkül, hogy apjukat látnák — morfondírozik.

— Megbeszéltek veled. Igent mondtál.

— Ühüm... — derül fel az arca.

— Akkor minek tépelődsz?

Mosolyog. Már eldöntötte, elvégre mindig ott dolgozott, ahová küldték. De jólesik neki egy kicsit panaszkodni. Aztán Marx szavait idézi fel váratlanul: „A magányos hegedűművész önmagát vezényli, a zenekarnak karnagyra van szükség”. Ő sohasem volt szóló hegedűs.

A b.-i KISZ-bizottság titkára is búcsúzik választott tisztségétől, hogy egy másikba kerüljön. Némi nosztalgiával beszél az elszaladt nyolc esztendőről.

— Kicsit váratlanul ért. Még egy évet számítottam, de ez a terület ilyen. Kiireg-szünk belőle — élcelődik saját magán, s harminchárom esztendején.

— Pártvezetőségi titkárnak jelölnek a vasútnál. Gondok vannak ott, kértek vállaltam el. Voltak más elképzeléseim, de megértettem: ott kell a legtöbbet nyújtani, ahová küldenek. Ahol szükség van rám...

Már össze is csomagolt.

M. Szabó Gyula

A helytörténet — hátulnézetben

A kutató elülről nézi a dolgát. A mű létrehozásának gondoljai foglalkoztatják. Ebben az eszmecsereben eddig a helytörténet művelői szólaltak meg. Érthető hát, hogy elsősorban a kutatás feltételeit, a munka jellegét vették célba. Olyan kérdések kerültek elő, mint a helytörténetírás lehangoló belterjessége, a köztörténet és a helytörténet viszonya, a provincializmus veszélye, az egyéni vagy a csapatmunka alternatívája stb.

Bár néhányszor magam is kirándultam a helytörténet mezejére, mégis inkább az eredményközvetítők, a felhasználók közé tartozom. Éppen ezért a helytörténetírás haszna foglalkoztat elsősorban. Tehát hátulról, a végkifejlet felől vizsgálom a dolgokat. S így talán azoknak az érdeklődése is felkelthető, akik a helytörténet „fogyasztói” inkább — a tanároké, a közművelődés munkásaié, s nem utolsósorban a jelen és jövő tervezőié.

Aki az eredményekre figyel, azt olyan kérdések kötik le, hogy van-e egyáltalán haszna a helytörténeteszek tevékenységének; hogy a helytörténet eredményei mennyire vannak jelen az iskolai oktatásban, a pedagógusok továbbképzésében, a népművelésben vagy a települések tervezésében, egy-egy tájegység gazdaságának és szellemi arculatának alakításában.

A közvetítés, a felhasználás pontjáról nézve a helytörténetet, sok minden másképpen fest, mint ahogy a kutatók látják. Gondjaik közül egyik-másik eljelentéktelenedik, mások viszont nagyobb hangsúlyt kapnak vagy módosulnak.

Meglepődve olvasom például az egyik hozzászólásban: „Abból a nagyon helyes alapállásból kiindulva, hogy a honismeretnek szerves része a helytörténet is, az ilyen jellegű munkák nevelési célját a kivánt mértéknél jobban előtérbe helyeztük, a helytörténeti feldolgozások fő célját abban fogalmaztuk meg, hogy segítsék elő a lakóhely jobb megismerését és ezáltal annak megszerettetését. Márpedig (korántsem tagadva, hogy ez is feladata a helytörténeti kutatásnak) világosan kell látnunk a tudományos célok elsődlegességét...”

A közvetítő számára érthetetlen ez az állítás. Valóban hiba lett volna a nevelési célok előtérbe állítása? Hát nem az a legfőbb feladata mindenféle történetírásnak, hogy elősegítse a lakóhely (haza) jobb megismerését s ezáltal annak megszerettetését? (Az, persze, más kérdés, hogy a tudomány szempontjai valóban nem mellőzhetők ebben a tevékenységben.) A helytörténetnek két feladata van: a honismeret és a tudomány szolgálata. De végül is a történettudomány feladata is a haza jobb megismertetése és megszerettetése. A hangsúlyt tehát mindenképpen a helytörténet nevelő célzatára helyezném.

Ha a nevelési feladat mellett a tudományosság követelményeiről elfeledkezik a kutató, az hiba. A fő bajnak azonban azt tartom, hogy a helytörténeti kutatás eredményei még korántsem foglalták el az őket megillető helyeket a tudatformálásban. Például az iskolai oktatásban. Igaz, hogy „Nógrád megyében az elmúlt évtizedben sorra látfak napvilágot az igen színvonalas, példaszerűen összeállított forráskiadványok, illetve a történettudomány legkorszerűbb módszereit rendkívül következetesen érvényesítő, nagyszerű helytörténeti monográfiák”, de mit ismernek vajon mindezekből a történelemtanárok, az irodalomtanárok, s ha ismerik, mennyire és, hogyan hasznosítják azokat? Ilyen irányú — közelmúltbeli — bőséges tapasztalataim nem kedvezőek. (Madách-órák Csesztve és Balassagyarmat mellőzésével. A Magyar Tanácsköztársaság helyi vonatkozások nélkül. A kuruckor története Szécsénnyel, Romhányval, de róluk pontosan annyi csak, amennyi a tankönyvben van. Anyanyelvtanítás, a palóc nyelvjárásról megfelelően stb.)

1975-ben Gödöllő egy szép helytörténeti kiadvánnyal lepette meg önmagát — várossá nyilvánításának 10 éves fordulójára alkalmából. Ebben a monográfiában így fogalmazódik meg a helytörténet-ismeret értelme, jelentősége: „Egy város lakóinak gondolkodásmódját a történelem alakítja ki, s ahogy hiba lenne a múlt értékeitől függetlenül és nem azokra ráépítve dolgozni, úgy hiba lenne az is, ha ezzel nem törődünk. Akkor igazán jók városrendezési terveink, ha velük a szakemberek és a lakosság egyaránt egyetértenek...”

De vajon mindenütt a múlt értékeire építenek? Cserhátsurányban néhány évvel ezelőtt, amikor szőlőt telepítettek a hegyek lejtőire, mintha ezt tették volna. Hiszen ez a környék — a helytörténet tanúsága szerint is — valamikor nevezetes volt a szőlőművelésről. De amikor aztán hagyták veszendőbe menni az egészet, mintha megfeledeztek volna ezekről a tradíciókról. Vagy itt van Balassagyarmat. Amikor jó érzékkel megőrizte régi városcentrumát, a helytörténet tanulságait vette figyelembe. Amikor viszont hagyja pusztulni a település tegnapi jelentős szerepet betöltő (de „csak” műemlékjellegű) házeit, mintha nem hasznosítaná eléggé szépen megírt helytörténetét.

Ahogy rendezni próbálom a gondolataimat, észre kell vennem, hogy akarva-akaratlan mindegyre csak a helytörténet nevelő célzata körül keringek. Valóban ezt tartanám a legfontosabbnak?... Érdekesen vetődik fel — így nézve — a feldolgozás színvonalának, a tudományosságának a kérdése is. Az-e a fő szempont a helytörténeti munka eredményeit tekintve, hogy ki lép elő általuk nagy helytörténetesszé, helyi nagysággá? Elképzelhető, hogy a vidékiség — a hasonlítás alap leszűkülése, az értékrend torzulása — is szerepet játszhat egy-egy helytörténeti munka kritikátlan fogadtatásában. De egy másik vonatkozásról sem szabad megfeledezni. Arról ugyanis, hogy a használatban a helytörténet adatainak, jelenségszoptjainak, feltárt folyamatainak sajátos helyi értékük van — éppúgy, mint a számoknak. Néha egy szubjektív visszaemlékezés nagyobb értéket képviselhet, mint egy tudományos feldolgozás. Sokszor egy adat az életkép szemléletességével jellemezhet egy korszakot. A magyar színjátszás történetéről szólva mindig beszéltém tanítványaimnak arról is, hogy Balassagyarmaton mennyire szerették a színészeket. De csak szórványos adatokkal tudtam bizonyítani Most, hogy rendelkezésemre áll egy múlt századi híres színész útinaplója, állításomat valóban nyilvánvalóvá tehetem. Ahhoz viszont, hogy érzékeltessük a régi Balassagyarmaton a városi és a megyei vezetés viszonyát, már nem elég egy adat; ide folyamatot feldolgozó munka kell. Ha pedig az érdekel bennünket, hogy Salgótarján miért rendelkezik országosan is kiemelkedő munkásmozgalmi hagyományokkal, Balassagyarmat meg miért nem, akkor bizony a megye monográfiáját kell segítségül hívni.

Természetesen mindezzel nem azt kívánom állítani, hogy a helytörténeti munkában a tudományosságot felesleges megkötésnek tartom. Csupán csak azt, hogy az értékrend bizonytalanságait a felhasználási helyi érték is magyarázhatja. Üdvözlőnk kell tehát az egyszerű adatközlőt, mert az éppen szükséges ismeretek birtokába juttatott; még inkább örülnünk kell a tanulmányíróknak, mert céljainknak megfelelő eszközt adott a kezünkbe, máskor pedig a monográfusoknak vagyunk hálásak, mert olyan egészet hoztak létre, amelyben magunk is elhelyezhetjük apró kis adatainkat.

Azzal nem értenék egyet, ha a tudományosság elvét kirekesztő jelleggel alkalmazná valaki. Ezt a kirekesztő gesztust látom abban az aggályban is, amely a „külső” szempontokból félti a helytörténetírás. Nagy baj-e az, hogy gyakran a helyi röghöz való ragaszkodás, a lakóhely iránti érdeklődés, a jubileumi ünnepek adnak tollat a helytörténeteszek kezébe?

Az ideális valóban az lenne, ha a források „történeti becse” indítana feldolgozásra. A külső szempontok érvényesülése azonban sokkal általánosabb. Az előbbiekhöz még tegyük hozzá a megbízásokat, a vizsga- és pályázati feltételeket, a politikai-világnézeti meggyőződést, az aktuális gazdasági vagy művelődési feladatokat stb. A helytörténeti tevékenységet mindig is a „külső” szempontok sarkallták elsősorban. Mert alig-

A helytörténeti kutatás és helytörténetírás időszerű kérdéseiről folyóiratunk elmúlt évi 3. számában megkezdett vitánkat — melyet anyagtorlódás miatt szüneteltettünk — jelen számunkban folytatjuk további rangos hozzászólások reményében. A szerk.

alig lehet másképpen. A helytörténetírás rendszerint túlmutat önmagán, rajta kívül álló célokat szolgál. Innét értelmezhető koronkénti irányzatai is. Nem véletlen, hogy a múlt század második felében a háborúk és a magyar közigazgatás története foglalkoztatta leginkább a kutatókat. S az sem, hogy a század végén a társadalmi és gazdasági szempontok kerültek előtérbe, de még mindig a birtokos családok nemzetfenntartó erejét bizonygatta a helytörténet. Mátyusz Elemér 1924-ben ugyancsak a köznemesség történelmi létének tanulmányozására ösztönzött — hiszen az évszázados mozdulatlanságban, passzivitásban élő parasztságra nem érdemes az időt pazarolni. Minket pedig — mindezekkel szemben — éppen az érdekelt, hogy milyen szerepet játszottak a néptömegek — a parasztság, s egyre inkább a munkásság — a történelem folyamán. Akárhogyan is nézzük, ezeket a koronkénti változatokat mégiscsak valamiféle külső — a társadalom és a politika felől érkező — hatások hozták létre. A helytörténetnek tehát a belső indítékok mellett számolni kell a külső ösztönzőkkel is. Ha ezt nem tenné, belterjes tényezővé válna, s éppen a hivatásától fosztaná meg magát.

Szóba került az eszmecsere során, hogy a köztörténet és a helytörténet nem egymást kizáró megközelítései a történelmi valóságnak, hanem éppen egymást kiegészítő, feltételező feldolgozásmódok. Mégis sokan lebecsülően nyilatkoznak a helytörténetről. Hadd tegyem mindehhez hozzá, hogy a helytörténet potenciálisan legnagyobb „fogyasztója”, az iskola egyre jobban felismeri a regionális ismeretek jelentőségét az oktatásban. A most folyó tanév fő feladatai között az OM nem véletlenül hangsúlyozza a helyi vonatkozások fontosságát a hazafiasságra és közeletiségre nevelésben. Az új tantervek pedig megfogalmazták az igénybevétel elveit, gyakorlati módozatait is. A helytörténet kutatóit is érdekli talán, hogy az új történelem-tantervek kialakításakor, hogyan látták a tanárok a szűkebb pátriára utaló ismeretek szerepét a tanításban. Egyesek szerint a helytörténet igen jó eszköz az országos történet korrigálására, a fehér foltok eltüntetésére, a történelemszemléleti torzulások leküzdésére. (Hogy igazuk van, nógrádi példákkal is alátámaszthatnánk.) Mások szerint a helytörténeti ismeretek a köztörténeti folyamatok érzékletesebb, gazdagabb megvilágítására szolgálnak; biztosítják a szélesebb háttérrel, a közvetlen illusztrálást. (Minden igazuk mellett sem árt figyelmeztetni őket, hogy a helytörténet nem feltétlenül egyszerű vetülete az országos történetnek.) Nem lebecsülendő álláspont, hogy a környezetet érintő ismeret — a szubjektív érdekelttség folytán — jobban rögződik az emlékezetben, s általa a tanuló túlterhelés veszélye nélkül jut birtokába jelentős történelmi anyagnak, s a helytörténeti adatok szinte a köztörténet horgaivá válhatnak a megjegyzésben. Bármelyik álláspontra szavazunk is a felsoroltak közül, annyi bizonyos, hogy mindegyik a helytörténet jelentőségének felismeréséből született.

Befejezésül visszakanyarodnék egy már több ízben érintett vonatkozásra. Az iskolában, a népművelésben, s általában az életben a helytörténet a nevelés segédtudománya. Azé a nevelésé, amely a társadalomhoz való aktív viszony kimunkálásán fáradozik. „Minden dolog azonos önmaga történetével” — mondja Hegel. S „önmaguk és környezetük állandóan változó összefüggéseivel” — egészíti ki Marx.

A magyar falvak, városok, üzemek, intézmények is önmaguk történetével azonosak, s egyben részei az országos történelem mozgásának. Megismerésük — eddigi múltjuk megismerése. S a múlt feltárásából alakul ki a helyi tervezés iránti érdeklődés, s ebből az érdeklődésből születik az az egészséges lokálpatriotizmus, amely nemcsak kötődést jelent, hanem a szűkebb hazáért való cselekvés ösztönzője is. Amit ma a történelem a társadalmi ismeretekben, a társadalmi kérdések iránti vonzódás felkeltésében nyújthat, azt nem kis mértékben a helytörténet által nyújthatja. Azért is kell az ilyen irányú tevékenység problémáival, eredményeinek hatásával az eddiginél többet foglalkoznunk.

Szabó Károly

Jövők jelene

Nem ismerem eléggé a helytörténetírásnak az ország különböző területein jelentkező eredményeit és gondjait, jóllehet több helyismerettel, helytörténettel foglalkozó országos és regionális tanácskozáson vettem részt, néhány esetben ilyen jellegű tudományos konferencián korreferátumot is tartottam saját kutatásaim eredményeiből. Ezek az ismeretek, továbbá a megyében szerzett tapasztalatok mégis arra ösztönöznek, hogy röviden motíváljam a helytörténet Hegyi András által említett, sok esetben elmarasztaló megítélését.

Anélkül, hogy a kérdést részleteiben bonckés alá vennék, szükségét érzem annak, hogy az alábbiakra hívjam fel a figyelmet. Tudvalevő, hogy hazánkban a szocializmus alapjainak lerakása után, a fejlett szocializmusra való áttérés időszakában — azaz a hatvanas évek közepétől a hetvenes évek elejéig — a korábban jóval nagyobb szerepet kaptak a gazdasági és társadalmi életben az érdekviszonyok, az össznépi érdek mellett a csoport- és egyéni érdek. Irányítási rendszerünk is módosult: a centrális irányítás háttérbe szorult, a decentralizációs folyamat megindulása mozgásba hozta a megyei, járási és kisebb helyi erőket. Növekedett a megyék (járások, városok, községek) önállósága; a döntési jogkör decentralizálása az új gazdasági irányítás rendszerének bevezetését követően fokozta a vállalati gazdálkodás felelősségét, bővítette jogkörét. A nagyobb önállóság talaján erősödtek fel s kaptak új tartalmat az egészséges lokálpatriotizmus különböző formái, jelenségei. Ennek az időszaknak a termékeként (vagy szebb kifejezéssel élve: tudati kísérőjeként) a település-, üzem-, tsz-történetek sora látott napvilágot. A másik külső tényező, amely mozgásba hozta a helytörténetírást, a nagy történelmi évfordulók kapcsán kialakult alkotó légkör. Hazánk felszabadulásának 20. és 25. évfordulója, a megyeszékhelyek, városok jubileumi megemlékezései, a közoktatásban és a közművelődésben a hazafias nevelés előtérbe kerülése sajátos feladatokat róttak a helytörténetírásra is.

A helytörténetírás tehát objektíve is elsődlegesen helyi igényeket elégített ki. Beszűkülését aztán más tényezők segítették elő. Az első időszakban az országos műhelyek (a történetírás élvonalala) meglehetősen tartózkodó magatartást tanúsítottak a helytörténetírással szemben. (Eltelt például jó néhány év, amíg egy-egy akadémiai, kandidátusi értekezés témájával hozzájárult bizonyos település- vagy üzemtörténeti disszertációk elfogadásához. Kétségtelen viszont, hogy egyes sekélyes vagy kétes értékű helytörténeti munkák óvatosságra készítették a jószándékú, országos hírű kutatókat is.) Az országos kutatási témákhoz kapcsolódást nehezítette továbbá, hogy csupán 1969-ben jelent meg a Tudománypolitikai Irányelvek, s annak megyei adaptációja csak 1970-ben jelenhetett meg.

Fenti objektív és szubjektív tényezők ellenére a hatvanas években és a hetvenes évek elején olyan helytörténeti munkák is napvilágot láttak, amelyek számos új adattal, összefüggéssel gazdagították nemzeti történetünket — sajnálattal kell konstatálni, hogy az azóta készült országos monográfiákban nagyon kevés nyomát láthatjuk ezeknek.

A megyében folyó helytörténetírás meglehetősen sajátosságokkal rendelkezik. Az elmúlt közel két évtized alatt, egy viszonylag rövid felkészülési szakasz után, összegező munkák készültek. A Nógrád megye történetét, Salgótarján, Balassagyarmat, a szénbányászati, az acélgyár stb. múltját feldolgozó monográfiák alapjaiban sikeres és maradandó alkotásoknak bizonyultak. A sikerhez — a helytörténetészek rangos tevékenységén túl — a megye szellemi (és anyagi) erőinek összefogására volt szükség. Az országos kutatóműhelyekkel együttműködő helyi szerzők megmutatták, hogy igényes feladatokra is képesek. Ugyanakkor az is nyilvánvalóvá vált, hogy a megjelent monográfiák számos részterületet hagytak figyelmen kívül, vagy csak perifériásként érintették azokat.

A tények mindenesetre azt mutatják, hogy a kétségtelenül fennálló problémák ellenére a „helyi történetírás” jól szolgálta az egészséges lokálpatriotizmus, s nemzeti és szocialista hagyományok feltárásának, közkinccsá tételének ügyét. Ugyanakkor (ha nem is mindig tudatosan és a tudományosság elveinek szem

előtt tartásával) a helyi adatok, összefüggések feltérképezése révén objektíve hozzájárult a nemzeti történelem sokoldalúbb feltárásához. Azt is megállapíthatjuk tehát, hogy a helytörténetírás extenzív szakasza befejeződött, elő kell készíteni (a hetvenes évek elején meginduló folyamatra alapozva) a minőségi fejlesztést jelentő intenzív periódust.

Az előrelépéshez szükséges szervezeti feltételeket, tartalmi és módszertani elveket azonban csak a helytörténetírásban érdekelt intézmények, szervezetek eddigénél jobb összefogása útján lehet megteremteni, megalkotni. A szervezeti kérdések közül kiemelkedően fontosnak tartom egy olyan közép- és hosszú távú (öt- és tizenöt éves) megyei program elkészítését, amely egyaránt előrejelzi az intézmények és a különböző gazdasági egységek, szervezetek által tervezett önálló könyvek, füzetek, tanulmánykötetek, évkönyvek célját és tartalmát, várható terjedelmét, példányszámát, utal szerzői kollektívájának összetételére. A helytörténeti kiadványok közép- és hosszú távú tervével kapcsolatos elképzeléseket előzetesen egyeztetni kellene az illetékes főhatóságokkal, a szaktudományi intézetekkel: erre most kedvező lehetőséget teremtenek az esedékes középtávú tudománypolitikai, közművelődési, közoktatási tervek.

Szervezés kérdése, hogy a megyei folyóiratok, napilapok, alkalmi kiadványok helytörténeti jellegű anyagait be lehessen illeszteni a megyei programba. A megyei helytörténeti aspektusú, évfordulós megemlékezések szervezeti koordinációját is hatékonyabbá kell tenni. Szükséges továbbá a tudományos ismeretterjesztés, valamint a tudományos társaságok helytörténeti vonatkozású tevékenységét is összehangolni. (E téren a TIT és a METESZ együttműködésének kezdeti eredményeire lehet és kell alapozni.)

Sokkal bonyolultabb feladat a helytörténeti tevékenység újabb tartalmainak kimunkálása úgy, hogy a helyi és országos célkitűzések összhangba kerüljenek, s a színvonal is emelkedjen. Tudomásul kell vennünk, hogy a nagyobb volumenű megyei összegezesek, monográfiák ideje lejárt, előtérbe kerültek ugyanakkor a szocialista gazdaság, a társadalom, az ideológia, a kultúra történeti kérdései, a regionális kutató és feltáró tevékenység. Eddigi kísérleteink — mint pl. a földosztás Észak-Magyarországon, a palóckutatás eddigi eredményei —, azt bizonyítják, hogy a regionális kutatások a legalkalmasabbak a helyi és országos, az általános és az egyes között fennálló ellentmondás felszámolására. A kulturális hagyományok, a munkáséletmód, a forradalmi és ellenállási mozgalom területén számos azonos vonással találkozunk pl. az észak-magyarországi régióban — ezek kutatási programja nagyszerűen koordinálható a miskolci akadémiai bizottság munkája által.

Molnár Pál

Helytörténetírás — „helyi” kritika?

A kérdés jogos, bár erősen sarkított. Lényegében arról van szó, hogy a most folyó eszmecsere egyik, szinte minden résztvevő által érintett kérdése a helytörténetírás és az országos történetírás viszonya. A korábbi hozzászólások más-más oldalát érintették a kérdésnek, így jómagam is a probléma egy újabb vetületéről szólok. Tudniillik arról, hogy beszélhetünk-e a megyében a történeti kritikáról?

A kérdés jogosságát az is alátámasztja, hogy a Századok 1978. évi 2. számában Hanák Pétertől rendkívül figyelemre méltó összegzés jelent meg *Szakmai kritikai és értékrend a történettudományban* címmel. Az abban olvasottak azt látják igazolni, hogy a történeti kritika mint olyan országosan a mélyponton van.

Nos, ami a megyei viszonyokat illeti, megállapításunk szerint itt történeti kritika egyáltalán nincs. Mert ami megjelent ilyen címszó alatt, az nem éri el, meg sem közelíti Hanák Péter elvárását, amely szerint „az elmélyült, távlatos” kritika „az új összefüggések, új gondolatok méltánylását is, a tévedések, vitatható tételek bírálatát is szakszerű és elvi elemzéssel fej-

ti ki...” (Hanák Péter további fejtegetéseit, amelyek a kritikán belüli értékrend helyzetéről szólnak, a további elkeserítő tapasztalatok elkerülése érdekében meg sem kíséreljük a megyei viszonyokkal összevetni.)

De hát miért hiányzik ez az elemző szakmai bírálat, a közönség számára is oly fontos, irányító támpontot adó kritika?

Az utóbbi két-három évben Nógrád megyében több helytörténeti kiadvány látott napvilágot, amelyek színvonala — a korábban hozzászólott Horváth István megállapítása szerint — „rohamosan zuhan”, s ennek csak egyik oka a szerző által említett „kivagyiság” s „direkt igények”. A másik fő ok véleményem szerint az, hogy pillanatnyilag úgy írhat bárki helytörténeti művet, tanulmányt, hogy azt bármilyen elemzés, segítő-kész és javító szándékú jótanács is követné a szakvélemény részéről. (Már most megjegyzem, hogy a kritikán nem csupán a hibákat, hiányosságokat feltáró, tisztázó írásművet értem, hanem azt is, amelyben az eredmények méltatása, a mű tudományos értékeinek megítélése is szerepel. Mert ha csak az utóbbi van jelen, az már nem kritika, hanem lekötelezett báráti gesztus.)

Állításaim igazolására több irányú vizsgálódást végeztem. Megnéztem például, hogy milyen bírálatok jelentek meg az utóbbi években a Palócföldben. (Azért itt elsősorban, mert a megyei fórumok közül ez az egyetlen, amely helyt ad ilyen jellegű műveknek.) Minden év első felében Sch M. tollából összefoglalás jelenik meg az elmúlt esztendő helyismereti kiadványairól. A szerző kimondott szándéka szerint sem kíván kritikát írni (nem is tudná megtenni a rendelkezésre álló pár szerzői oldalnyi terjedelemben), csak rövid ismertetésekre szorítkozik hát, ha néha elejt is kritikai jellegű közbeszúrákat.

Megnéztem továbbá azt is, hogy a legutóbbi évek legjelentősebb vállalkozásáról, a Balassagyarmat-monográfiáról jelent-e meg kritika. Nem, mert ami napvilágot látott, az nem kritika, hanem tartalmi ismertetés. A recenzió (más szó nem való ide) fejezetről fejezetre végigköveti a monográfiát, és csak a végén ejt egy-két bíráló szót. Tökéletesen megfelelt így Hanák Péter definíciójának, miszerint az ilyenfajta recenzió a szonátaformához hasonló, mely a „szerzőt és a témát bemutató rövid allegro tétellel kezdődik... ezt követi a tartalmat kivonatoló, itt-ott kommentáló andante tétel. A zárótétel többnyire rövid, inkább kódának nevezném, ellenpontozott két „mindazonáltal”. (Érdekes módon hasonló szonátaépítkezésű a Századok múlt évi 2. számában megjelent kritika is az említett monográfiáról. Azzal az eltéréssel, hogy bár itt is ismerteti a tartalmat a szerző, de a végén az egyik „mindazonáltal” — a bíráló szempontú — elmarad, s csak a második, a dicséret jellegű marad meg. Ide kívánczok, hogy megyei kiadvány országos lapban való ismertetése unikumszámba megy, s ez egyúttal értékmegítélés is lehet!)

Nem kívánom kétségbe vonni a monográfia valóban meglevő érdemeit, hiánypótló szerepét, de azt minden megyei történettel foglalkozó szakember tudja, hogy a szakmában igenis komoly hiányosságok vannak, amelyekről említés csak „házi” beszélgetések keretében történik. Hogy mást ne mondjak, és csak a saját területemnél maradjak: a sajtótörténeti vonatkozású részek döntő mennyiségben téves, rossz adatokat, megítéléseket tartalmaznak, több esetben egymásnak ellentmondóak stb. Ami azért is sajnálatos, mert 1945-ig bezárólag a megyei sajtókiadásban Balassagyarmat az elvitathatatlan főszerep. De ilyen szemléletű elemzés nem jelent meg a műről, és így erősen kérdéses, hogy a két említett recenzió milyen hasznosítható adalékokat ad a további helyismereti munkához?

Van egy másik példa. Kíváncsi voltam, jelent-e meg kritika a salgótarjáni Kohász Művelődési Központ százéves történetét bemutató könyvről, amely véleményem szerint a megyei helytörténetírás mélypontja, mind szerkezeti, mind forrásfeltárási, stílári és nyomdai szempontból. Mindössze huszonkét sort írtak róla (a Palócföldben), amelyben ugyan bírálják az említett hiányosságokat, de végül az utolsó gondolat itt is a „mindazonáltal” szellemében fogalmazódott. Pedig ebben az esetben igazán szükségeltetett volna az elemző, tanulságokat levonó, komoly szakmai értékelés. (A helyi napilapban megjelent ismertetés természetesen nem lépett fel kritikai igénnyel.)

Egyetlen érdemi vita — a Palócföld hasábjain — Schneider Miklós és Réti R. László között bontakozott ki, az utóbbi szerzőnek a Rimamurányi—Salgótarjáni Vasmű RT-t bemutató műve felett. Persze, hogy kibontakozott, az túlzás, mert Schneider Miklós jó szándékú és a helytörténeti kutatás szempontjait is figyelembe vevő kritikájára olyan lehangoló, gondolatait félremagyarázó választ kapott, hogy úgy vélem, egy időre elment a szerzőnek a kedve a mélyebb elemzéstől.

S ezzel már elértük a kritika hiányának okát. Nem a bátorság kérdéséről van szó, hanem az összefonódásról. A „mindenki ismer mindenkit” elve, a „ma én írok rólad, te holnap rólam” elve ez. Gyakorlatilag: nagyrészt ugyanazok írják a történeti munkákat a megyében, mint akik bírálják, csak esetről esetre felcserélődnek a szerepek. Képtelenek vagyunk túllépni ezen a szakmai fejlődést gátló tényezőn. Így születnek aztán azok a kritikák, amelyeket így jellemeztek: „úgy teszünk mintha kritikákat írnánk a mintha történeti produktumról”.

De hát ki írjon akkor kritikát? Írjon az újságíró? Kérdés, hogy felkészültsége, ideje, szakmai hozzáértése lehetővé teszi-e ezt? Az eddigi eredmények alapján úgy tűnik, hogy aligha.

Írjon akkor a történelemtanár? Merőben hiú ábránd. Nógrád megye történelem szakos középiskolai pedagógusai hosszú évek óta mereven elzárkóznak minden olyan tevékenységtől, mely távol áll az iskolai oktatás biztonságos keretei közé szorított oktatói munkától. Mert ha nem így lenne, akkor például a Történelmi Társulat megyei szekciója is jól dolgozna. Pedig hát a megyei történelmi kutatás hasznosításának egyik első-

rendű színhelye éppen a középiskola, amelytől viszont ilyen kapcsolat esetén milyen eredményt várhatunk el? S miért nem írnak a megye történetének kutatásával hivatásszerűen foglalkozó muzeológusok?...

Mi hát a megoldás? Az, amit többen is felvetnek; az alkotói műhelyek létrehozása, illetve munkája. S nemcsak olyan alkotóműhelyről van szó, amelyben az effektív tudományos és azzal kapcsolatos egyéb tevékenység, így pl. az értékelő-elemző szakmai kritikai gyakorlat is folyik, hanem olyanról is, amelyre a megyében sürgetően szükség van: amely koordinál a társadalomtudományi kutatásokban, „a tevékenység értékelésében” stb. Így talán a „mintha”-kritikák is kiszűrhetők lesznek a megyei tudományos közéletből.

A most felvetett kérdések köre ennél persze még jóval szélesebb problémákat is érint. Néhány közülük: Hol jelenjenek meg ezek a tudományos igényű kritikai elemzések? A napisajtóban nemigen, a Palócföld is ritkán engedheti meg magának nagyobb lélegzetű munka közreadását. S például az a Múzeumi Évkönyv, amelyben talán rovatot is lehetne nyitni az ilyen jellegű közlemények számára, miért nem ismerte fel ezt a szerkesztési koncepciójától egyáltalán nem távol álló lehetőséget?

A szemléleti változást mindenképpen meg kell teremtenünk. Mert, ahogyan Hanák Peter írja: „a szakkritika a biztosítéka annak, hogy a tudomány lényeges, valóságfeltáró eredményei el ne sikkadjanak.”

Praznovszky Mihály

Párbeszéd félhomályban

(Beszélgető partneremmel a konyhasztalnál ülünk egymással szemben. Odakint már sötétedik, bent csak a tűzhely parazsa világít.)

— Milyen iskolai végzettséged van?

— Nyolc általános.

— Munkásfiatalokról a köztudatban az a nézet, hogy a művelődéssel meglehetősen hadilábon állnak.

— Talán van olyan, aki nem szeret olvasni, vagy nincs rá ideje. De szerintem mindenkiben megvan az igény arra, hogy többet tudjon.

— Te hol dolgozol?

— Traktorvezető vagyok a tsz-ben.

— Úgy tudom, rengeteget olvasol.

— Sráckorom óta szeretek olvasni.

— Milyen a viszonyod a falubeli fiatalokkal?

— Van egy pár jó haverom, akikkel el szoktunk járni esténként egymáshoz, vagy elmegyünk együtt a klubba.

— A gondjaidat, gondolataidat a helyi fiatalokkal meg tudod-e osztani? Van-e beszélgető, gondolkodó partnered?

— Többé-kevésbé meg tudom osztani a gondolataimat másokkal, de sajnos csak egy szűk körben.

— Úgy tudom, régebben estig dolgoztál, azután leültél olvasni, reggel pedig eltedted a könyvet és felszálltál a traktorra.

— Igen, de ezt most már nem tudom csinálni, mert három műszakba járok dolgozni. Tizenkét órát dolgozom, tizenkettőt pihenek.

— Továbbtanulásra nem gondoltál még?

— Nem. Annak idején szerettem volna technikus lenni, de nem sikerült. Így hát elmentem traktorosnak. Elkezdtem különféle technikai újításokon törni a fejem, de nem jutalmazták különösképpen. Készítettem például egy szőlőveszsző-kihúzózt a műhelyben, de nem használták ki kellően. Eleinte rossz anyagot adtak hozzá, így amikor beakadt a földbe, rögtön széttört. De amikor rendes anyagból lett elkészítve, akkor primán működött, használják azóta is. Az újítási pénzt természetesen ellefejtették kifizetni.

— És azóta elment a kedved az újítás-tól?

— Egy ilyen dolog elveheti az ember kedvét, és ha egymás után ismétlődnek az esetek, az életben többet nem csinál hasonló újítást, mivel azt tapasztalja, hogy nem érdemes. Nemcsak pénzben nem honorálják, hanem figyelembe sem veszik, hogy ez az ember akar valamit... Szántáson dolgoztunk, ahol negyven hold volt a norma. Én naponta megcsináltam negyvenöt-ötven holdat, nem húztam ki magam a munka alól. Soha senki nem mondta, hogy ez szép munka volt. Itt inkább mindenki azzal törődik, hogy minél több pénze legyen.

— Nem kerít be téged is ez a gondolkodás?

— Talán igen, talán nem. Én is szeretném, ha jobban élnék.

— Hogyan látod falun az értelmes élet lehetőségét?

— Kevesebbet kellene törődni a kocsmával és többet a klubbal, a művelődési házzal. Ne az legyen egy fiatalnak a célja, hogy elmegy a kocsmába, leül kártyázni vagy inni, inkább az, hogy az ol-

vasósobában, vagy a kultúrházban töltsd el a szabad idejét.

— Van-e lehetőség a benned rejlő energiák, tervek megvalósításához? Konkrétan arra gondolok, hogy azt mondd: Füle Pál vagyok, ez vagyok, ilyennek építettem magam.

— Ha lehet így fogalmazni, meg vagyok elégedve magammal.

— Jó elégedettnek lenni?

— Elégedettnek lenni jó dolog. Elégedett vagyok anyagi szempontból azzal, hogy lakást építettem, kocsit vettem. Ilyen fiatalon az ember ezzel elégedett lehet. De úgy érzem, hogy nagyon körbe vagyok határolva. Lehet, hogy a kudarcaim, lehet, hogy a meg nem értettség az oka, de végül is a könyveimmel egyedül maradtam. Nagyon kevesen értik meg azt, amit szeretnék. Aki pedig megérti, az másnak, többnek tartja magát, mert olyan a foglalkozása.

— Mire gondolsz?

— Például egy értelmiségire. Nem szívesen jár össze egy fizikai munkással. Ők egy külön kis csoportot alkotnak.

— És nem lehet áttörni ezeket a társadalmi köröket?

— Nem nagyon.

— Volt erre próbálkozásod?

— Jobb, ha az ember meg sem próbálja.

— Ezt nem hiszem. Ha például fiatal pedagógusokkal próbáltál volna kapcsolatot teremteni...

— Itt nálunk nincsenek pedagógusok. Aki van, az nem idevaló, nem itt lakik. Csak napközben, a tanítási idő alatt vannak itt. Letelik az iskolai idő, és rohannak haza.

(Folytatás a 23. oldalon.)

LEÍRÁSOK

Leírások című verseiklusom több esztendő változó — hol jobb, hol rosszabb — emberi és írói (költői) közérzetének sajátos tükröztetése; leírása. Am, a leírt tünetek bizonyára nem egyedül a szerzőt gyöttrő víziók és halucinációk, hanem másokban is — köztünk-bennünk — felsajduló indulatok és fájdalmak kísérik. Az írónia persze előszeretettel él a túlzás kifejezőeszközével; s ugyanígy az önirónia is. Ezért számít olvasói megértésére

a szerző

a betonvirág

könnyen kezelhető készítmény
a civilizáció eredeti terméke
alkalmazása kiküszöböli a kertészetek
bizonytalanságát a hátráltató
időjárési hatásokat végleg
hőmérséklet-változásokra
nem érzékeny nyár-tél meg nem
viseli betegségeknek ellenáll
atkák férgek bogarak szívóirágói
elváznak rajta — nincs szükség
növényápolásra vegyszer-védelemre
a tervezett beton-virágkertek
pontos szépségükkel üdítenek
megnyugtatják a beton-lakókat
felidéznek a gyermekkor természetes
erdőinek-mezőinek emlékképeit
illat-preparátumok révén
a valóság illúzióját keltik
a betonvirág-művek — BVM — közületi
megrendelésre egydarabban
ezerszám állítanak elő beton
virágágyásokat a cég mintaboltja
magánszemélyek rendelkezésére áll
vásárolhatók bármely virág
egyedi példányai cserepes és vágott
változatban — a cserepes beton-
virág dísz a lakás erkélyének
ablakainak nem kell rá vigyázni
lelőkhető az ötödik emeletről is
praktikus dolgaink közt helye van
a betonvirágnak a szeretett
személy névnapj-születésnapj
megajándékozására alkalmas a vágott
betonvirághól formált csokor
egy-egy szál később használható
könyvjelzőként levélnehezékül
maradandósága vonzóbb látvány
a kamaszkor emlékkönyveinek
barnára száradt-aszalódott
ibolyáinál nefelejeseinél fonyadt
leánykoszorúk menyasszony-bokréták
hervatagságánál — méltó jelképünk
a beton ne gondoljon hát élő
virágot-kertet senki ne oltson
rózsatöveket ne hajtasson
jácintgumót tulipánhagymát
időt-energiát takarítunk meg így
a természet elmaradt már mellettünk
a beton-autópálya két oldalán
városképi okból utasítani kell
a fecskéket hogy fészkeiket sár
és nyál helyett betonból építsék
a beton-lakótelepek erkélyeinek
e célra kiképzett zugában

az ördögűzés

kutyák esaholnak
akolba terelik a nappalt
köd homálylik
karikás a csillagok szeme
könny a fák levele
leperdül

ördögűző
kergesd el a betegséget
hajtsd el környékünkől
tégys füstre kékre-keserűre
ne engedj
romlani
életnedveim ne zavarodjanak
vedd el békémet
hallgatásomat
a nyugalom
halálom már

s virágaimé virágaimé
kinyilatlan itt csüggednek
a fogyó nyár kertjében
várakozva

a palinta

kimutatták — aki hidegen ül
zajban nem lármázik — elidegenül
végül magától is szobor-ridegen
jégbálvánnyá fagy utóbb ön-idegen
állapotában megkövül lelkiileg
akire ily hatást gyakorol a hideg
bár jön-megy látszólag él nemz és emészt
a szubjektuma meg sínylette a vészt
s tudott — gyilkolni ok nélkül se rest
egy bizonyos Camus tanulmányozta ezt
hideg közönnyel öl — és aztán ridegen
hurokba dugják érte s mint a hinta
egészen úgy leng a hűvös zsinegen
oly tárgyias lesz és olyan palinta

a vadászat

a däm vad-királyt
nyolcan emelték le
szuszogva-nyögve-szitkozódva
a teherautóról
a vadászház ablaka elé
rán cigálták
három a hátsó
lábaira akaszkodott
kettő oldalról
szorította
ketten elől gyömöszölték
a nyolcadik
tartotta a fejét
a lapátok úgy mutattak
legelőnyösebben

most igen jó
gyorsan-gyorsan
most tessék löni

micsoda kapitális
csámcsognak az asztalnál
micsoda lövés
ámuldoznak
nyeldekkelnek-habzólnak
ő mosolyog

az olló

egy tengelyen két kard forog
két kard szüntelen összecsap
ez az olló — különös dolog
azt mondja: csitt
azt mondja: csatt
a dolga ennyi bár kicsit
furesa e csatt meg ez a csitt
a vagdalkozás a fölös
kardesattogtatás különös
bohókás játék vértelen
az unatkozó értelem
mulatsága tán e tusa
a pengék önös virtusa
valahogy így mulatozik
ki önmagával sakkozik
s egyszerre győz és vesz tehát
kudare siker mint két barát
együtt marad nem válik el
csapkod ha vagdalkozni kell
a hareot egyre mimeli
a levegőt szeleteli
a levegő-szeletelés
mutatványnak nem is kevés
akár a vita disputa
kritika és önkritika
milliom olló napra nap
így nyes-vág így szúr és harap
csak ha már késő este lesz
hagyja abba s dúdolni kezd
fellelegzik — moccan kicsit
a két penge cikkan-sikít
azt mondja: csatt
azt mondja: csitt
reggel folytatja rendesen
nem emlékszik semmire sem

a változás

van úgy: árnyékban tűz a nap
úgy is: napfényben borulás van
reformkort élünk miért ne lenne?
egy reform-esoda esodákat tenne
akármit mond a ragyogástan
és ez a verőfény-borulat
áthat-megmozgat mindent később
mennyi változás mennyi fordulat
vadászokpót üznek a nyulak
fentről lefelé visznek a lépcsők
a fény-árnyékban trónok borulnak
és leborulnak szobrok-kőfejek
cím-rend-rangsor mind felborulhat
koszorús homlokok elborulnak
megmutatkoznak más jelöjelek
fölfogjuk őket a borulásban?
van úgy: árnyékban tűz a nap

a gyermekrajz

a gyár egy rettentő nagy duda az ám
és aki azt meg tudja fújni
jutalmul oda mindennap bemehet
és ha rosszat csinált és keresik
el is tud abban a dudában bújni

a pillanatfelvétel

por-pernye-percek hulltak
lélekharang-szirénák
tu-tuultak
az idő megállt
a kéz megállt az időben
állt a tégl a kézben közben
megállt fűró és konok kalapács
a tetőn a kopács-
olás
dermedt pillanat
aztán kiszakadt
az ács
kezéből az acél mérőszalag
szaladt szaladt
két óra volt
kétmillió óra
szív-tiktakkja dalolt
a társadalmi termelés
megnyíló szilipkapujában
al- és fűvállak
apróbb s fontosabb
könyökök-lábak
morgolódo gyalogosok
szitkozódó biciklisengők
harsányan káromkodó
autódudák
követelték maguknak
kiváltságul
a közös-egyetlen
utat
mint ha a zsák
kilyukad
kiesordult a napi
nyelc-óra-létből
vastól-salaktól szürke
tőcsákat köpve
a kocsmaajtónál
lemaradt mögötte
az egyéni
tudat

a ketrec

végeérhetetlen-sűrű acélháló
át nem szakítható fogság fenn és lenn
minden oldalon válaszfalakkal
a falak apró-pontos rekeszekre
osztják s benn egy-egy csoport
összebúvó párocskák nyüzsgő családok

garázda csapatok sokasága
a kicsinyek és nagyok a fiatalok
és öregek a nőstények és hímek
szimatoló-rágcsáló nyifogó-nyüszítő
üzekedő születő és elpusztuló
tömege — szüntelen töltekezés
szüntelen ürítés a túrhelőség
minimuma a legszűkebbre szabott
térben — a válaszfalak mozdíthatók
ugyan kívülről tágítható általuk
a létezés köre de mozgásukkal
most nem törődött senki hét vége van
itt öt napja már a jóllakottság
zsírszagú nemtörődömség hosszú
ünnepe és a felügyelő vidéki
nyaratójába ment az alom-bűzös
gondozók kimosakodtak esznek-isznak
szeretkeznek vagy alusznak valahol
senki sem látta mint pereg alá
a mennyezetről az idő salétrom-szöre
és egyre kevesebb a tér meg a levegő
először nem történt semmi csak
a rágcsálás lükt kapkodóbbnak meg a
szaladgálás gyorsabbnak idegesebbnek
aztán elhatalmasodott a zürzavar
a lökdösődés a jajongó félelem
és mind többen rontottak neki
újra meg újra az acélhálónak
sebektől vérezve már s a vérzőket
a sebzeteket nem védték meg a többiek
összetiporták felettük egymásnak
rontottak a vér szagától megvadulva
egymásba martak az összeütőközök
megtelt valamennyi rekesz halálsikollyal
másnap lassacskán elesöndesedtek
hályogos szemű újszülöttek rezzentek
kicsinyek cikakoltak itt-ott az anyák
életük árán védték-mentették őket
estére kihültek-megmerevedtek
elfogyván erejük — elfogyott
akkorra a levegő és nem volt senki
senki hogy kinyisson egy ablakot
az ötszáz kísérleti állat
gondatlanság miatti kimúlásáról
készült jegyzőkönyv amit a klinikai
állatház felügyelője írt alá
megállapította a gondozók vétkes
kötelességmulasztását

a lehalászás

este nő — sűrű színtelen
dudva az erdők alján
varangy-szagú köd kúszik elő
ül a hegy kevély halmán
szorosabbra rántott kötelek
hálójában vergődő halak
kifogottak és kivetettek
tátognak — némán jajonganak
a tó amelyet lehalásztak
belesápad az éjszakába
csillagra vár hogy beléhullna
és tudja; mindhiába

az értekezlet

te azt mondtad ő azt mondta én azt mondtam
 hogy ő mondta hogy ti mondtátok mi nem nem mondtuk
 hogy ők mondták hogy mi mondjuk azt nem mondtad
 hogy én mondom hogy ők mondják hogy te mondtad
 és nem mondtátok hogy mi mondjuk hogy ő nem
 mondta hogy én mondom és te mondtad hogy mi
 nem mondjuk hogy ők azt mondták ti mondtátok-
 mondtátok-átok-tok-ok-k (mondott valahol
 valamit valaki?)

a packa

ellipszis-keresztmetszetű
 verébtójsánál alig nagyobb
 rávetülő fényben felcsillámlik
 félhomályban lilán foszforeszkál
 gyermekkori üveggolyónak vélhető
 ám felnőttek játéka-jelképe
 életükben külön polca-doboza van
 szeretők levelei betétkönyvek
 nyereménykötvények önéletrajzok
 közt rejtegetik s tudva annak nincs
 lenézik-lemosolyogják érte
 a játék lényege ez a dugdosás
 belőki riadtan asztala fiókját
 iratesomót dob gyorsan valamire
 találkozáskor nem nyújtja kezét
 packája van — négyen-öten puszognak
 a társaságban összedugott fejével
 elhallgatnak ha közelükbe érsz
 packájuk van — szavak nélküli kötés
 rárontanak a más-szagúra összetörök
 a sehová sem tartozót szétfűrészelik
 ha nem menekül — ez a packa-játék
 aki nincs benne annak kívül tágasabb
 le is út fel is út ha panaszt emel
 hallgatják mosolyognak nem érnek rá
 házon kívül lesznek éppen most mentek e
 nincs ma fogadónap nem rájuk tartozik
 ide-oda-amoda-valahova — maradása
 akkor lehet csak ha fortélyosan
 hozzájut egy ilyen verébtójsánál
 alig nagyobb fityegő jelképhez
 bőségszaruhoz boldogság-kútjához
 a boldogulás aranykulcsocskájához
 okosan gyilkol vagy házasodik ügyesen
 ad el lopott titkokat leült valakit
 elveszi tőle satöbbi satöbbi
 hozzájutottam véletlenül egyhez
 ám a szakértők szerint nem valódi
 értéktelen kacat közönséges
 elvádekesebb a közelben levő
 üveggvár szemetéből

a kinyilatkoztatás

ó igen
 és mégis
 noha mert ámbár és csakúgy
 most már
 mármost
 persze pedig sőt
 akármi csaknem
 közel mintegy hát
 amennyiben annyiban olykor
 amikor bizony se
 valahol ahol ami
 mindazáltal
 hogy azért
 ő nem

a kereszt

a gyantaszagú
 ítélet gerendáira
 fejjel lefelé fölszögezték
 kínok nyálzó görccsel közt
 vérbeborult szemével
 közvetlen-közélről
 látott egy bogarat
 míg élt sosem volt ily közel a földhöz
 mosolygott
 halálában

a szemafór

véletlen emlékmű síkság közepén
magányos fémtest vasút volt ott
valaha bodor füstöt-fütyöket
eregető csörömpölő vaspálya s zöld-
veres fényeit időben villogtatta
a jövőmenőknek — míg nem elment
a legutolsó vonat az elektromosság
megalvadt a drót-erekben a sínek
fényét tétlenség homályosította
szagatni kezdték őket a kátrány-
szagú talpfákat kifordították
helyükből vitték a töltés andezit
kova törmelékét éjszakai szekerek
taligák hordogatták apránként
kinőtt a fű a kopár foltokon
kóróvirágok keltek-nyíltak
körülvették a színeit elhagyó
vasoszlopot — kimaradt a tova-
gördülő valóságból legenda lett
mesék átváltozó hőse madárijesztő
titokzatos idegen fájdalmas
költészet az estben magányos
szemafór — várakozik hallgatja
a föld lélegzését fák neszt
rovarok madarak röptét hallja-látja
nézi a mezél vadakat észreveszi
a fent köröző kányát ha látja
a vadászó rókát s a rókavadászt
ha siklót lát kúszni a fűrészkéhez
s a hálója mélyén leleselkedő pókot
érzi: szólnia kell jelezni a vészt
de nem tudja már nem tudja mit tegyen
a szemafórt a környékbeli gyerekek
kidöntötték eladták óskavasként
az árából fagyaltot vettek
pontosan húsz tölesér háromforintost
málnát és vaniliát vegyesen

a dekonjunktúra lovasai

hárman vannak
haladnak
jár alattuk a ló

a lovak fara van elől
hátról a fejük
ez a változás

mosolygó-kövérkés donkihótkák
nem küzdenek többé
szélmalomfantomokkal
nem küzdenek

egyre kisebbek
mutatják mintha jönnének
pedig mennek

az önéletrajz

apámnak-apja nagyapám
(ennyit tudok az őseimről)
apám apja eselédember volt
mesélték: a lovakhoz értett
nem tanult meg írni-olvasni
gyereke volt szekérderekkel
robotolt nem szólt lázadásról
a mezőn vérző pipaesok közt
háborúban nyomtalan tűnt el
halála is földet trágyázott
más földjét akár életében
anyámnak-anyja nagyanyám
(erről bár sehol semmi írás)
anyám anyját sorsára hagyták
beteg gerince belerokkant

gondja-élete hét gyerek volt
korán meghalt a két idősebb
anyám harmadik volt a sorban
apám a más-földjét elhagyta
felt anyám a csattogó géptől
egyik inas kőműveseknél
másik cérnát hordott a gyárban
harmincháromban felszabadult
húszévesen segéd lett apám
anyám ekkor négy gépet kezel
lába sajgott a futkosástól
harmincnyolcban megismerkedtek
énekeltek a dalárdában
színdarabban játszottak együtt
munkáskörben verset mondtak
azután összeházasodtak
kilenceszázharminchatban születtem
megnősültem két gyermekünk van
(magamról sem mondhatok többet.)

Beetetett hely

- Mit keres itt, fiatalember?
— Jó napot!
— Mit keres itt?
— Én előbb köszöntem. Különben látja, nem?
— Látom. Elolvasta, hogy mi van kiírva a fára?
— Melyikre?
— Ennek a behajlónak a törzsére.
— Nem néztem.
— Ne játssza a hülyét.
— Horgászni jöttem. Viszontlátásra.
— Csak úgy, horgászni? ...
— Pontosan.
— Mit gondol maga?
— Tudni szeretné?
— Legalább.
— Akkor most csalódní fog.
— Igen?
— Igen.
— Ne mondja. Csak úgy elfoglal egy beetetett helyet?
— Tényleg beetettem.
— Még mindig nem látom, hogy készülődne.
— Jól látja.
— Na, szedje a sátorfáját!
— Maga orvhorgász?
— Mit?
— Különben tudnia kell, hogy nincs foglalt hely.
— Szedelőzködjön.
— Idefigyeljen uram, én magának nem parancsolgattam, s nagyon szépen megkérem, hogy ne kiabáljon, mert nem vagyok süket.
— Ez húsz éve az én beetetett helyem, tűnjön innen!
— Az enyém meg száz. Hogy-hogy nem találkoztunk?
— Ezt mindenki tudja a környéken és tiszteletben is tartják.
— Őrülök a tekintélyének, s még egyszer, viszontlátásra.
— Ne járassa velem a bolondját, mert annak rossz vége lesz, elhiheti.
— Megkérem, uram, hogy távozzon, vagy, ha ezt jobban érti, akkor tűnjön el!
— Maga tényleg nem ért a szép szóból. Kénytelen leszek hatóságilag fellépni.
— Talán azt akarta mondani, hogy lelépni, nem?
— Hatóságilag fölszólítom, hogy azonnal olvassa el a fára ki-
szögezett hivatalos táblát!
— Az megnyugtatja, hogy nem tudok olvasni?
— Azonnal hagyja el a partszakaszt!
— És maga mikor olvassa el, ha szabad kérdeznem?
— Semmi köze hozzá. Maga most hatósági közeggel beszél.
— Júliusz Cézárral, személyesen.
— A hivatalos engedély számát feltüntetve minden tavasszal kiteszem a táblát. Magának tehát semmi jogalapja ahhoz, hogy kétségsbe vonja.
— Jogalapom? Az aztán nincs. De azt kérdeztem, maga mikor olvasta utoljára?
— Én kérdezek, megértette?
— Azon a kartonon, már egy betű sem olvasható, uram, s nagyon megkérem még egyszer, ne kiabáljon.
— Nem olvasható?
— Képzelve, nem!
— Mit hazudik?
— Nincs rá szükségem, hogy magának hazudjak. Jöjjön le és győződjön meg róla, hogy a maga kartonján már egy betű sincs.
— Akkor kicserélte!
— Maga megörült, uram?
— Hatóságilag felszólítom, hogy azonnal vegye ki a készségeit és jöjjön fel!
— Maga engem semmire sem szólít fel.
— A törvény nevében fölszólítom, hogy azonnal vegye ki a készségeit és jöjjön fel!
— Tudja mit? Ha maga a törvény nevében akar valamit, majd lejön. Vagy fél tőlem?
— Hiába van leszúrva az a tórkés! ...
— Végre, valami jót is feltételez rólam. Lehet, hogy összebarátkozunk?
— Egy szakálltól még nem ijedek meg. Különb jampikkal is elbántam, mint maga.
— Hasonlítottak rám, ugye?
— Ismételen felszólítom, hogy fegyvertelenül jöjjön fel!

Nagy István Attila

Tenyérnyi haza

(Ratkó Józsefnek)

**Innen mindenki messze széled:
röptető fészek ez a táj.
Jó lenne mégis itt maradni
s hazát találni, új hazát.**

**Vállalt hazád megtagadott,
vagy Te kódorogtál messze?
Lehajtják fejüket a jegenyék,
eső veri a felkavart homokot.**

**Keserűbb itt a gyötrellem,
kínzóbbak a fellobbanó vágyak,
sósabbak a ritka könnyek,
s reménytelenebb a halál.
Menekülnél? Mi lenne véled?
Hazátlan sorsban mivé magasodnál?
Felsebzett ajkad begyógyulna,
de felejthetnéd a látomást,
a magunkból kifordítót,
a teremteni, változtatni hívót?**

**A lehajtott fejű nemzedéknek
vers kell, nem torpanó akarat,
tisztelő segítség, nem méricskélő
lobogás, menekülő szándék!**

- Hogyan?
— A fegyverét hagyja ott ahol van.
— Öreg, én nem emberekre vadászok, mint maga, s akármilyen szemét is hozzám, efelől azért megnyugodhat.
— Mint társadalmi horgászellenőr, még egyszer fölszólítom, hogy azonnal hagyja abba a ténykedését és mint hatósági közegnek, igazolja magát.
— Gratulálok. Nagy barátja vagyok a társadalmi horgászellenőröknek.
— Nekem maga nem barátom! Nagyon átlátszó a hízelgése.
— Mert én hízelgek, ugye?
— Szüntesse be a ténykedését és igazolja magát!
— Majd szépen lejön, igazolja magát, utána állok a rendelkezésére.
— A fegyverét tegye messzebbre, és üljön vissza.
— Tudja, hogy egy félelmetes alak maga? Tessék, odadoztam a lépcsőre.
— Várjon csak! ...
— Várom. Csak a nyakamba ne essen a nagy ijedtségtől.
— Na! Mint társadalmi horgászellenőr...
— Azért megdicsérhetne, hogy megcsináltam a lépcsőket.
— Utoljára felszólítom, hogy hagyja abba a ténykedését és igazolja magát.
— Előbb talán ön.
— Ha maga csak így, akkor tessék.
— A személyi igazolványát is. Ide van írva, hogy anélkül nem érvényes.
— Maga igazoltat, tak'nyos?
— Nem haverkodunk öreg, ezt már megbeszéltük.
— Itt a horgászigazolványom, látja?

— Látom.
 — Akkor igazolja magát!
 — Nézze, én is ragaszodom a formáságokhoz. Személyi igazolvány nélkül a horgászigazolvány sem érvényes.
 — Megtagadja az engedelmisséget?
 — Engedelmisségről szó sem lehet, ne tévessze el a házzámot.
 — Azt akarja, hogy följelentsem?
 — Ha jól olvastam, Grósz...
 — Pontosan.
 — Akkor, kedves Grósz úr, szépen hazamotorozik a személyi igazolványáért, gondolom, itt lakik a közelben. Ha tovább civődik velem, mint egy gyerek, én is ragaszodom a formáságokhoz.
 — Akkor rendőrrel térek vissza.
 — Nagyon örülnék. Legalább megvédene magától.
 — Álljon föl arról a székről, mert a szép hosszú hajánál fogva rángatom föl!
 — Hozzám ne nyúljon, öreg!...
 — Csirkefogó. Huligán.
 — Ha jól emlékszem, nem ezért jött le.
 — Azonnal adja át az igazolványait és takarodjon az én be-
 etetett helyemről!
 — Azt hittem, erről már megfeledezett.
 — Az én fejem nem olyan üres, mint a magáé.
 — Hahahahahahaaa!
 — Elhiheti.
 — Meggyőzött.
 — Azt a szemtelen hétszentségit magának, tudja, kivel beszél?
 — Mikor hagyna békén, azt szeretném tudni.
 — Ha igazolta magát és eltakarodott erről a helyről. Meg-
 mondtam!
 — Akkor itt fog virrasztani, mert éjszakára is kint maradok
 harcászni.
 — Maga itt nem fog harcászni, mert most bemegyek és följe-
 lentem, aztán járhat a rendőrségre mosakodni!
 — Csak nem? Gyilkossági kísérletet követtem el, mi?
 — Nem tudja, kivel áll szemben. Azzal vádolhatom, amivel
 akarom.
 — Egy cezaromániás társadalmi horgászellenőrrel, aki visszaél
 a társadalmi megbízatásával, túllépi a hatáskörét, ráadásul a másik
 ember becsületébe gázol. Na, mért nem megy följelenteni?
 — Mit parancsolgat nekem, szarjancsi!
 — Hagyja abba a sértegetést, mert fölkelek és belevágom a víz-
 be. Tisztára meghülyült ezért a szar helyért?
 — Húsz éve a törzshelyem.
 — Vegye le rólam a kezét!
 — Na, üssön meg! Üssön.
 — Tudja mit, nekem erre nincs energiám. Sorolja gyorsan, mit
 akar, de ha utána sem hagy békén...
 — Azonnal igazolja magát!
 — Tessék. A jogosítványom marad.
 — Szüntesse be a horgászatot, vegye ki a készségeit.
 — Igen. Parancsoljon Grósz úr!
 — Csönd. Nincs megjegyzés.
 — Nocsak, vigyázzba nem állít?
 — A fenekező készségen a három-három horog rendben, de ez-
 zel még nem úszta meg, ne féljen!
 — Gondoltam!
 — Mutassa, mi van a haltartó szákban?
 — Ott van.
 — Igen. Méreten alull potyka, megéreztem.
 — Mérje meg.
 — Meg is mérem.
 — Mivel, ember? Madzaggal?
 — Kuss!
 — Itt van a colostokom, bassza meg!
 — Ez nincs meg harminc centi, ezennel lefoglalom.
 — Ha akarja, még húsz sincs. Tessék. Harminckettő...
 — Azt is lefoglalom. Találkoztam már ilyen trükkal. A rend-
 őrség majd eldönteni, hogy hiteles, vagy nem.
 — Mit képzél?
 — Maga csak arra válaszol, amit én kérdezek! Üljön le, lássuk
 az okmányokat. Neve?
 — Minden bele van írva.
 — A nevét kérdeztem!
 — Varga Károly.
 — A doktort miért nem mondja?
 — Nem a tudományos fokozatomat kérdezte.
 — Beatles doktor, talán operál is?
 — Semmi köze hozzá.

— Válaszoljon a kérdésre.
 — Csinálja gyorsan, mert nem érek rá.
 — Addig ér rá, ameddig akarom, érve?
 — Mi? Még szemétkedik is? Gyorsan vissza az igazolványomat,
 mert!...
 — No-no-no! Álljunk csak meg!
 — Tegye le a törkésemet, a szentségit!...
 — Visszaaa!
 — Ne szúrjon.
 — Vigyázz! Ha egyetlen mozdulattal nem azt teszi, amit mon-
 dok, azonnal keresztülszúrom. Kezeket a tarkóra! Leülni! Hanyatt
 feküdni! Nem ugrunk a vízbe, barátocskám...
 — Vegye el a kést, nem teszek semmit.
 — Azért!
 — Akkor folytatjuk a beszélgetést. Szóval, milyen doktor?
 — Lapozzon, majd meglátja.
 — Kérdeztem! Harmincéves, szakállas bohóc. Jellemző.
 — Csak tessék, tessék.
 — Nyújtsa ki a lábát, nem ugrunk!
 — Elzsibbad.
 — Nyújtsa ki!
 — Ne értesse hozzám a kést, nem ugrom a vízbe. Tudomásul
 vettem, hogy rendelkezik velem.
 — Mint huligándoktor, nem is olyan buta maga.
 — ...
 — Válaszoljon!
 — Persze.
 — Nem persze!
 — Nem fél, hogy jön valaki?
 — Húsz év alatt csak maga dugta ide a pofáját, állítom! Kitől
 hallotta, hogy ide járok?
 — Szabadon közlekedem Magyarországon.
 — Csak úgy ideközlekedett, mi?
 — Úgy.

Szepesi József

Guberálók

Penész, lim-lom,
 giz-gazok,
 bűzők, párák,
 illatok,
 rozsdarágta
 vas, szemét,
 horpadt lavór,
 tört kerék,
 rohadt citrom,
 szilvamag,
 rongyok, csontok,
 holt anyag,
 melyre lába
 félve lép,
 kinek sorsa
 tiszta, szép,
 meg ne csípje
 vad csalán,
 nekik élet,
 munka, lám:
 kapirgálnak
 szerteszt,
 rejt-e kincset
 a szemét?

— Így nem válaszolunk, értve?!

— Hát hogy?

— Tömören, pontosan és csak a lényegét.

— Pedig maga elég pongyola.

— Kuss! Teljesen kinyújtani a lábat!

— Még egyszer kérem, ne nyomja belém a kést. Higyje el, tudom, hogy azt csinálhat velem, amit akar.

— Volt katona?

— Sajnos.

— Kinyújtani!

— Igen.

— Nincs igen. Értettem.

— Értettem.

— Tudja, hogy merre hány lépés!

— ...

— Akkor folytatjuk, doktor úr!...

— ...

— Hallotta? Folytatjuk!

— Folytassa.

— Nincs ilyen válasz!

— Értettem.

— Kinyújtani a lábakat!

— Nagyon nyomja ez a kemény agyag a bal combomat.

— Nem érdekel.

— Kinyújtottam.

— Mit hörög? Játssza magát?

— Nem.

— Folytatom a kihallgatást. Hány lakása volt, hogy majdnem teli az igazolványa?

— Albérletek... meg kollégiumok...

— Mit kerestett a kollégiumokban?

— Ott laktam.

— Miért?

— Mert ott kaptam szobát.

— Lakása nincs?

— Nincs.

— Miért nincs?

— Mert kétévenként mindig költöztem.

— Ne lihegjen!

— Értettem.

— Nős. Aztán elvált. Megint nős. Maga el akarja venni fél Magyarországot?

— Nem akarom.

— Jelentem, nem! Tisztességesen válaszolni! Gyerek meg sehol, de két feleségen már túladott, mi? Most kiderül, hogy milyen egyetemen növesztgette a haját...

— Az már nincs benne.

— Melyiken?

— Az Eötvösön.

— Igen. Szociológus. Nagyszerű. Abból is doktorált?

— Nehezen.

— Nem beszélünk félre! Talán akar még kellemesebb gyakorlatot is?

— ...

— Mi?

— Jelentem, nem.

— Aztán mit csinál a szociológiával?

— Tanítok.

— Hol?

— Főiskolai adjunktus vagyok.

— Ne sziszegjen, mint egy szopós gyerek! De könnyen kikészül egy kis fekvéstől?

— Engedjen följebb csúszni, már nem érzem a lábamat.

— Úgy marad!

— Rendben.

— Így most nem válaszol, hányszor mondjam még?

— Igen.

— Maga tanulékony.

— Jelentem, ezután már igyekszem, mert a fizikai állóképesség határa véges...

— Nagyon jó, de a tanmesét elhagyhatta volna.

— Jelentem, biológiai tény.

— Ja! Maguk imádják a tényeket. El sem tudják képzelni, hogy az a tény, amit valakik akarnak, s ahhoz megvannak az eszközeik?...

— Mint most.

— Szabálytalanul válaszolt, s ezzel rontott a helyzetén, tehát kinyújtani a lábakat!

— Ismerős ez a helyzet...?

— Honnan?

— Államvédelmis volt?

Romhányi Gyula

Mindennapi szegénységünk éneke

Ha eláll a szél és meghal a dal,
kigyófejét a repedt üvegen
sziszegve nyújtja be a csend —
térdünkre mászik és nyakunkba fonja
csontkarját a fénytelen esték gondja.
Ijedtünkben védekezésként
úgy teszünk, mintha szerethetnénk,
koccintunk, mintha borunk is volna,
de csak részeg lelkiünk sóltan könnyei
hullnak az üres borospoharakba.

— Nacsak!?!...

— Tanultam történelmet.

— Maga ezt nem tanulhatta!

— Akkor is tudom.

— Na. Üljön föl, ahogy kényelmes. Magával lehet beszélgetni.

— Katonásdi nincs?

— A magukfajta olyan gyengék, csodálom, hogy énekel. Nincs kitartás, állóképesség, semmi. Magával én azt csinálhattam volna, amit akarok.

— Így van.

— Fogadjunk, hogy van annyira idealista, hogy föl akar jelenteni?

— A maga tehetségével nem vetekedhetek, de nincs is rá energiám.

— Honnan tud az ÁVH-ról?

— Egyrészt magától. A módszereiből, ahogy velem foglalkozott, s ezt tanulnia kellett...

— Minden ifjúság csak annyit érdemel meg, amennyit kiharcol magának! Nem?...

— Nem.

— Akkor jelentsen föl.

— Nem jelentem föl. Már akkor tudtam, hogy mit akar, amikor először pillantott a tőrökemre. Látta, hogy huszonöt centinél is hosszabb a pengéje és nincs fegyvertartási engedélyem. Győzött.

— Győztem.

— Összepakolok, ha megengedi.

— A kés marad, meg ad egy papírt...

— Amit csak akar.

— Nem irigylem magukat.

— Irigyelni szeretne?

— ...

— Kérem az igazolványaimat.

— Siet?

— Nyolcig még nyitva a kocsmá.

— Azt tudja, hogy maga gyáva és semmit sem fog elérni az életben?

— A gyomrom kényes.

— Intelligencia? Elég csak egyetlen hatásos eszköz ellene...

— Ötvenhat után ejtették?

— Végkielégítést kaptam.

— Magas rangja volt?

— Az előbb én vallattam.

— Nem. Maga kínozott és késsel zsarolt.

— Elment a kedve a harcsázástól?

— Nem, csak a bevetett helyektől.

Csütörtök Esti Társaság

NEM

MI NEM VAGYUNK CSOPORT

NEM VAGYUNK IRODALMI ALKOTÓKÖR

NEM ÉLÜNK EGYMÁSSAL SZIMBIOZISBAN

MÁR NEM LEHETÜNK KÜLÖN

Nem lehet csoport az a társaság, melynek egyetlen tagja sincs.

Nem lehet csoport az a társaság, melynek elvileg korlátlan számú tagja van (lehet).

Az alkotóköröket és csoportokat a kollektív szarrágás meleg mítosza tartja egybe.

KI KELLT LÉPNÜNK EBRŐL

! ADJÁTOK VISSZA MAGANYÁT A PAPIR FÜLÉ HAJLÓ ALKOTÓNAK!

— az övé —

Csütörtök esténként versekkel teleírt papírlapok verdesnek a híres New York kávéház (ma hírhedt Hungária bisztró) márványasztalán. A Társaság inkarnálódik.

Pár pillanat ez, kevesebb, mint még a pincérnő az asztalhoz lebeg a sörökkel. Ezekben a pillanatokban mindenki tagja (lehet) a Társaságnak, aki opussal, s nem személyes vagy politikai ürüggyel akar ott lenni.

a MINŐSÉG

kell legyen, lehet a ma alkotó új (új) költő védjegye. a politikumot (a politikát) és az esztétikumot (a művészi erőt) szétválasztani nem bűn, de hiba és gyengeség, nekünk pedig, szándékunk szerint erősnek kell lennünk. (mert gyanítjuk: bűn ma gyengének lenni)

A hátorság (mely esetenként a civil kurázi kérdése) hiányát mi nem támogathatjuk alkotói (és/vagy személyes) gyávasággal

a KÍSÉRLET

MA az egyetlen lehetséges létmódja

a költészetnek. Nem az alkotásra vágyó kísérletről van itt szó, hanem az alkotó kísérletéről (önmegértése is) az alkotásnál. Nem az eddigi költészeti utakat akarjuk újrajárni, felszentelt mestereinkről (IME) ünnepélyesen lemondunk (ez nem új, de fontos!), időnk tanúi akarunk lenni, nem (csak) a hírmondói.

A Csütörtök Esti Társaság hát pillanatokra jelen van, s nyomban ki is alszik. De a benne — általa — manifesztálódó minőség szétszóródva térben

TÖBBET LÁSSON

TÖBBET ÉLJEN

állandósulni látszik. Kell, hogy számoljanak (s ne leszámoljanak) vele

Tóth Erzsébet

Kihajózni

A havasi gyopárok szemével
ha sokáig lehetne az egyetlent nézni,
a legelső sugárban megnyugodni,
ahogy múlt századi nők összeroskadnak
könyvekbe préselt virágok alatt,
ahogy lassan belehalnak a szelídségbe
a futóhomok-hajú tájak,
vagy ordítani egy utolsót a legnagyobb
magasba,
a sötét csillagok arcát megérinteni
Hölderlin toronyszobájába,
vagy a csillagatlan ég alatt
egy szirénás autó száguldana velem,
a ruháimból, a hajamból kéne

elköltözni,

az emlékeimből elutazni,
egy sosem látott folyó, hegy
talán téged is eltakarna,
kihajózni az agyamból,
egy Nap nélkül és víz nélküli óceánra,
emberiség nélküli Párizsba,
csilloghatna a szemem egy teremtés
előtti tájra,
akár Csontváry tejfehér lámpája,
de addig csak a vér nézelődik
a valamikori szemfehéren,
csak a múlt jön el értem,
kullog mellettem mint egy félszemű

kutya,

és körül rózsadögök, május-romok
mutatják az utat,
és mint egy visszautasított ajándék
szomorúan ballag elélem a Tisza.

Szervác József

Február 6., 1978.

(Nagy László temetése után)

Térzene szól: a félelem himnusza
harsog,
s a szív behódol, kiegyezik a zsarnok,
ítélkező szelekkel, földadja, amit
az agy viselt: a hit fájdalmait.

(És előállanak a nincs kufárai
fájdalmat mérnek és könyvelnek hiányt
s újra felosztják a lecsontolt jövőt
elméjük megannyi képzelte gyarmatát)

(És tódulnak ájtatos spekulánsok
örökét hogy majd tagosítanak
s cégérezvén kiadni árendába
és bölintani hozzá hogy: nohát!)

(És csődülnek majd felkészült Mukik
nyomába nem, helyébe csak tolni
és masíroznak gyalogverebek —
ki nem repült, nem is tud úgy lehullni)

Itt nem lehet mást, csak nagyon
szeretni.
Nem lehet mást, sírva egymást temetni.
És megurazni nagyon a halált,
ha hidegvérrel újra eltalált.

(És jöhetnek a pálcás döntőnökök.
És jöhetnek a késes versítésszek.)
De meglesznek a megcsodált csodák —
ki hinni mert, arra nem száll enyészet.

Mert Ő nem félté, tudta a szabályt,
és most Ő az, ki énekelős
kedvében dalra fogja a halált,
ifjúsága miáltal jogerős.

Iszunk

a esámpás nyárutó elázik
torlaszolt ég alatt tarlók
kialudt városok kódorognak
füstös fejű alvadt hegyek
óvják a hervadt éjszakát
szüztelenített álmaink
mezítelen szagokat követelnek
bennünk a megkorbácsolt
évszak ünneppé vetkezett

ISZUNK

a szerelem mihozzánk
túl fiatal-tisztátalan a város
holtában is szüzeivel
szajhalkodik méltatlan
mámorunkhoz

ISZUNK

már látható

hajnalodhatatlan vágyak
igézetében viszketeg
sebeink fölfakadnak
mibennünk maradandót romlás
művelni nem fog

ISZUNK

kegyes

alkalmi párzásból is kikopottan

ISZUNK

statáriális reggel érkezik
osztogat magányos pofont
másnapos árva halált

Fábián István

Medália

a
kezem
telemérem
volt-világgal
nem kerekedek tovább
az idővel
markomban elér az este
véremlen széthull a konvergencia
én
a testemben nem talállak a
szereteteemben
nem vagy
szemeim vakon röpködnek dobogás
hómezőin
a homlokom falára
szögezett tükröt össze
miért nem
törted
?

Belányi György

Átértékelések

Választás válasz és halasztások
Válaszként választott hallgatások
Írásra létre: esetlegesség —
íveli tisztuló homlokod az
Európa-térkép:

fölkéklő határok. Az időben
eltérített tér lebeg köröttem
S fordít az ember semmiből esőndet:
madár fegyelmezze csuklóját itt
vagy tagadást röptet
a dolgok és mondatok rendszerén
Rejtsen bár téged őbenne az én
egy kérdés nyílt kupolája alatt
ikonná nem imádsz már Máriát
sem Krisztussá halat

Fájnak és fáradnak kinn a formák
Szívre az eget hajókkal vonták
Elring de vissza semmibe tolat —
a hiányba vet horgonyt s anyagba
földel a gondolat

azonosít így a külső körben
Szárnyad híz kontúrt itt e tükrőben
Nyílik az ív igazít magához
mint árnyék ha hátadra csapódik
s ott benn meghatároz

Szél provinciázik valahonnan
Állok szabadságomért a sorban
Választok asszonyt — válaszul hallgat
Kaparász egy sűgát: szó nem vész el
de átalakulhat

Zöld könyvbe írtam mi bennem titok
esőndből mit át magammá fordítok

Emberré végtelen dallam intonál
s ejti a szépet halasztott versben
Lapszélen jegyzet áll:

(voltak és vannak most elmerülnek
lesznek a vannak és voltakát túrnak
írásra létre itt egy a próba
homlokod terét íveli idő
tisztul Európa)

Balla Zsófia

Széleken

A szőnyeg szélén állok, elmjárulnak
Derekatam átfogni magas, karcsú
királyok,
Szerelmes, halott apák. Virágba borul
A zene s villámlik, vékonyan, halkán
Mögöttem — a lassú sustorgásban
Meadón állok. Örökre elveszithet, ki
nem jön
Érttem idáig: ez már a Sziget vége,
innen
Fagyos cementre kell lépnem, meztelen
talppal.

Egyensúly

Lehet kötél s a rúd,
Vagy járdakő.
Faág, hajóhíd, sziklapárkány,
Lehet gyöngytánc egy fogsoron,
Hordágy két ház közt,
Hol dúl a járvány,
Mégkívánt étel,
Lehet
Kapaszködő tört körme is,
És hold, víztükrön alábukva,
Mint ájulás s álom között,
Törés helye, seb széle, pára,
Eget s mezőt eltávolítva,
Szint választón, ahol az élet
Mielőtt halálba érne — — —

Bűzhödt angyalok közt pártatlan,
Kiugrani zsugori karból, fővő
Katlanból, hallgatni
Visszafojtott esendet,
Éneklni zene és szó ívén,

Nyelvek határán imbolyogva,
Rendek között dadogva,
Halat hányva kihült vizekbe,
Fehér zászlóval háborúzva,
Véresík-határon meglapulva,
Kékbőri magánnyal párban
A szív s a külvilág közt
ember.

Pátkai Tivadar

Két tétel

gordonkára

1.
Fekete hantú egekbe
Csillagot vetek; eressz bel!
Napot aratok meglátod
Kévékbe kötöm a lángot
Kovácsod leszek kenyered
Késed is hozzá a kezed
Eressz eressz eressz bel!

2.
Janus-arcú ez az ország?
Te add nékem mindkét orcád!
Hisz oly nyomasztó az álmom;
Madár gubbaszt lombos ágon
Nem tud kinyitni a szárnya
Nincs ki megtanítsa rája
Olyan árva — Eressz el!

Prospektus

itt ülök;
szobám négy fala
feszített vitorla
utazhatok rajta
kedvem szerint
jobbra vagy balra
délről föl északra
helyembe hozza
adriát
trojkával szánthatom
szibériát
itt
minden megtalálható
hotel motel panzió
gyere pajtlás
üdülni jó!
csak ragasszad
látható helyen
ajtóra ablakra
falra
ígérem:
nem kerül semmibe:
pénztelenség
a neve

Lezsák Sándor

Csendélet, II.

A nyolcadik emeleten Öregasszony,
az Öregasszony a szobában üldögél.
Az Öregasszony kimegy a beépített konyhába,
az Öregasszony a beépített konyhában üldögél,
Az Öregasszony bemegy az erkélyes szobába,
nézi a szőnyegpadlót, kapcsolókat, radiátort.

Az Öregasszonynak van saját szobája is,
az Öregasszony bemegy a saját szobájába,
öltözik sötét ünneplőbe, hosszú haját megfésüli.
Az Öregasszony egyedül még nem ment le az utcára,
nehogy elinduljon, Mama, még elüti egy autót,
minden szerdán feljön az orvos, megfizetjük,
majd nyáron elvisszük a Balatonhoz világot látni.
De az Öregasszony egyedül akar lemenni az utcára,
titkolta szándékát, mint lányságát a katonák előtt.

Az Öregasszony a korlátba kapaszkodik,
az Öregasszony megáll a lépcsőfordulóknál,
mert hiába zümmög a lift, az Öregasszony
nem szeret idegen kutyákat simogatni.
Az Öregasszony a kapuban pihen, lassan elindul,
nézi a virágokat: négy forint, hat forint, tizenöt forint.
Az Öregasszony nézi a kicsi játszótérrel,
az ötágú esemetefákat, a dudvás szemétkupacot.
Az Öregasszony most is csodálkozik, mert a távoli Városban
utcák voltak, macskakő, hetipiác és kirakatok.

Az Öregasszonynak eszébe jut Jancsi és Juliska meséje,
akik az erdőben kenyérmorzsát szórtak maguk után,
és ekkor az Öregasszony félni kezd, megjegyzi a virágboltot,
a kőpadokat, a fekete-fehér kockás kőasztalt, a buszmegállót,
és az Öregasszony újra elindul, megy, mendegél:
az Öregasszony keresi a templomot.

Oldalról jönnek a Zenék

A néni arca imakönyvben margaréta,
öleli hideg holddudvara: fehér haj
és csipkegallér. Mintha ibolyakék
paplanon járna, a háttér csúszik
télbe, nyárba: KÉREK TEJET, FRISS
KENYERET, HOLNAP PATIKÁBA MEGYEK:
vékony-mozdulatát a ruha elnyeli,
de fénylik a szeme, ha megjön az
esteli csönd, a találkozás ideje:
illegális nyugalom, mert évek óta
este tízkor besötétít, fény hervad
az ablakon, a csészében forró tea,
megissza a esöppet, hallgatózik
egy keveset a hűvös előszobában,
és fél tizenegykor hajlik a Rádió
mellett: híreket hallgat, a fia
mond híreket. A mondatok értelmét
már régen nem figyeli, a hangokat
átszűri: TEGNAP SOKKAL TISZTÁBBAN
BESZÉLT, BIZTOSAN MEGHÜLT SZEGÉNY,
a hangsúlyokból arcot csiszolgat,
kedvet, de JAJ, a hangok mellett
zaj szivárog: s oldalról jönnek a
Zenék, szünetjelekkel ölelkeznek,
zörejek zavaró repülésben, zizegő
celofánok: katapult-hangszilánkok
erősödnek, csillapodnak, és a néni
fölriad: MEGINT ELMEGY A HANG, JAJ
MEGINT ELMENT A HANG!

Tiszta arca
imakönyvben margaréta, öleli hideg
holddudvara: fehér haj és csipke-
gallér. Mintha ibolyakék paplanon
járna, a háttér csúszik télbe,
nyárba: az Isten is csak médium.

Vaderna József

Megvirrad,

mert ez a dolga a virradásnak,
a páralepte, homályló rádióban,
lefolyósövekben, molylepte tükörben,
végül az utcán nő tovább a fény —
ahogy a varangyosbéka hajnalodik a lány hasán,
feszés csipőjére ugrik, s az Isten tudja, ki néz
hosszasan az öléből, mintha egy pillanat alatt
felnégyelne; de a kacsintás-szemréből
kihull egy földrész, térképe szent bibliapapir,
összeadom vállát a gyümölcsökkel: házasodjanak,
megvadítom esőndjét az állatokkal: üzekedjenek,
míg a legutolsó Salamoni Óra ketyeg —
homlokomon egy megállíthatatlan futószalag
rémülete, őzek, madarak, vadkecskék, kőszötyűk,
excenteres köldökök másolatai
a délelőtti alkatrészei között,
karórákkal borogatott szívűtáj a szerelem —
még el-elnyújtózik a fölriadt ágyon,
kerek erdő, szellő kerekedik,
végigfújja a zenét a szél,
végig a hatlovas szántást,
növényre tanítja a földet, hasas gabonaosztagot,
vagy erre a hangyaboly-kiütéses földre,
ahol ballábbal kelek fel,
ahol elhajított, döglődő madár a csók,
szájjal agonizál a szárny,
ahol férfimozdulatok hordalékai
és másnapossá savanyodott iz dereng,
rávirradtam, ahogy a nemiszervek alkonyulnak,
kettős önkielégítése a napnak,
a varangyosbéka a cipőbe ugrik,
végigcsúszik a hátán, derékon, leomló szoknyán,
fölül a fészülködőtükörben,
megáll a kifestett mosolyban,
s dideregni kezd homlokomon.

Hideg Antal

Meddőhányó

csak azt a rágott végű
2 B-s KOH-I-NOOR-t kellene
elveszteni azt a cipő-
talpon hegyezett fába szo-
rult-szorított grafitot
amellyel Magyarország vak-
térképére hazánk legfon-
tosabb vasérclelőhelyeit
Rudabányát meg Rudabányát
vaktáztam

csak azt a ce-
ruzát kellene el is felej-
teni s rajzolhatnám én
atomeróműveink meg kár-
tyagyáraink új és új vak-
térképeit s mint hajdani
röpdolgozatom röppenhet-
nék jeles osztályzattal a
semmibe

Csajka Gábor Cyprian

Tíz kérdés Herr Megfoghatatlanhoz

?

lehet-e szántani a vereséggel
lehet-e vele ölni
a türelem nagy szótárát ki küldte
csak temetők értik a jelszót

*

mindig Hold-hátrálásra igazított
szemmel — ki sír az évszakok
négyesögébe zárva — kinek jó
ez a szájnélküli láрма — ez a
selyemrongyként lenyelt beszéd

hol hűség mértéke önpusztítás
mi ott a legnagyobb kegyelem
ki lenget fehér zászlót a szívemen

milyen a kétéves halottak arca

?

Mérlegem

Visszahívnam
az eldadogott évszakokból
tagadnam ablakok mögé
sövény mögé, s talán
csillapodna mellhorizontokig újra
a mindegy-hús éjszakákból
elmenne szerelemért
de tudja:
sorsa az Időből kinevelve
halálos ütésből
teremtés szabályzatából
mert a térd-gyökerű ősz
szürkülő mezőin is van még lépés
de csak lélegzetirányba
hátrafelé
mert a diók agyában már kész
a parancs: lehullni
fenyőkre arany ütlevéllel
féveszmék dobogóiról lelépni hamar
mielőtt
győz a szövetek ellenforradalma
mielőtt az Egyensúly haragra gerjed
mielőtt meglicselsz a mérhetetlent
egy nullpontba fagyott súlyos

m

u

t

a

t

ó

!

Zalán Tibor

Tételek

Leírások Nagybányai Nagy Zoltán képeihez

1. (hazatérés)

Fölemeljük megmaradt bal kezünket
fölemeljük
megmaradt bal kezünkkel fölemeljük a világot magunkhoz
Legyen emberi megint!
Bal kezünk emeli az elnémult jobbot
jobban az ecsetet jobban jobban
Tudjuk már mely tornyokban rugdalózik a halál
elküldjük érette hintós haragunkat
áthúzzuk száját ultramarin-kékkel ha ideér
De addig:
hunyorogva kilép házából az ember
szívéből kiszédülnek a vérmeleg dáiák
— ITTHON megint ITTHON —

2. (emlék)

Álmomban Párizsban Velencében
Rómában Nagybányán vagy Korinthosban megint
bár nem tudom jártam-e ott már nem tudom
Én voltam-e akit
egy asszony nevéen szólított s nevéen hívogatott a gyermek
vagy csak a szél
süt be forrón feketén újpesti szobám Európa-néző ablakán
Ha emlékezem
házakra emlékszem fákra vízparti mosolyokra leomlott falakon
A hangokat fölítették a színek — ! emlékezem ! —
engem mintáznak a hontalanná futott naplementék
én vagyok a legárvább szín létezésem vásznain
... emlékezem ...

3. (remény)

A világot valamely szörny tartja hátán — s rendeli: „minden
mű befejezhetetlen — minden élet egyformán végtelen”
Az enyém is: hiába adok házakat embertelen tájnak
építék templomot kiürült egek alatt:
valaki csak beköltözi őket valaki csak belakja őket végül
Látod? Így nem reménytelen mégsem
bár olyan esendő és annyira — — — — magamra esteledik
megint

4. (áhitat)

Mert nem törvény hogy mindig beesteledjék
:adunk mézsárgát bordóba haraguló kékhez
szemünkbe a kifakult mezők ízét visszalopjuk
:adunk hersenő zöldet ezüstbe szigorodó kékhez
beköltöztetjük vívómaszkjainkba a kitelelt rigókat
:adunk mámor-barnát szürkébe tőpörödő kékhez
!nem lehet törvény hogy mindig beesteledjék!
de kell legyen mindenkor este
hogy hajnalban megfűrészthessük elfáradt testünk
a fényben emelkedő sóhajtó udvarokon

Körmendi Lajos

Rózsák éjszakája

Légy rózsá! Rózsakert.

Neved?

Kytica ruzi, Rosszarcú denevérek csaponganak egy bimbóban.
Sátánpompába borul egy agyvelő. Bagoly röpte kongatja a
szirmok ércét. Csokor: hétfejű sárkány a fagyos földbe
ásva.

Ruze. A szirmokról paták illata árad. Pokolvörös a rózsá szeme.
Menetnóták párája föl száll. Szögesdróttá fonva a fagyos
Vltava, készítem havas hátamat.

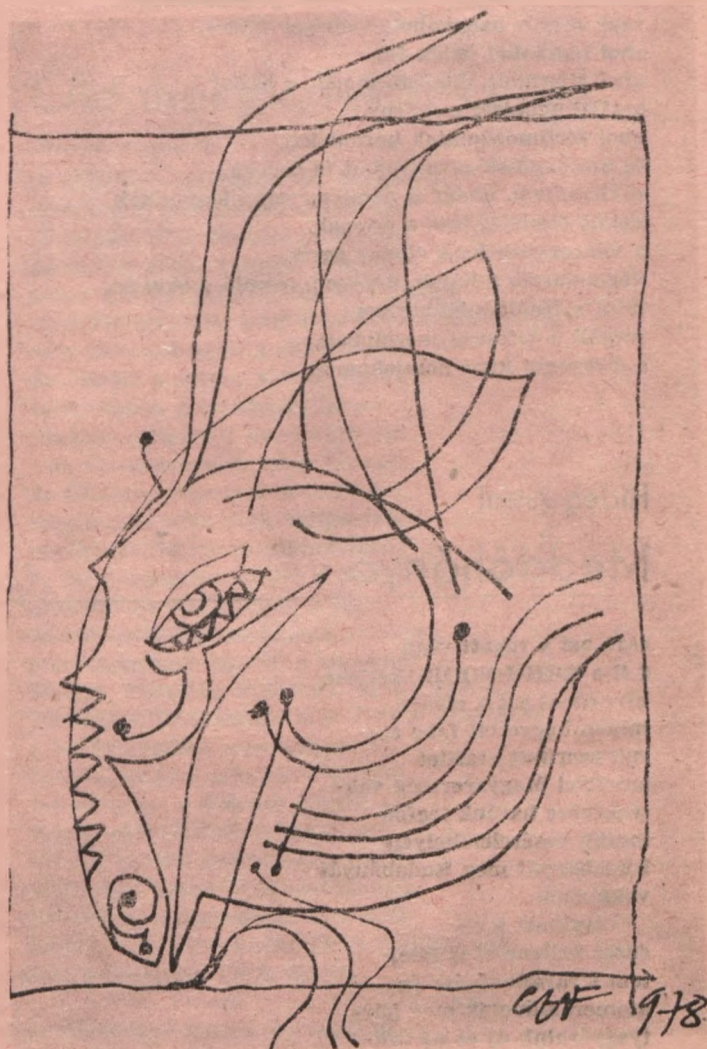
Arb'ust s de trandaf'ir. Füstölnek a rózsák. Fortyognak a bim-
bók. Lángol egy baráti kézfogás. Egy mosoly. Pókok
jönnek, szögesdrótokat feszítenek a torkunkba. Läger-
messze a jónapot.

Rózsakert vagyok. A dinamit virágai nyílnak a városok kitakart
mellén. Egyenruhába vágyik a gyökerek izma. A szemembe
ver a bimbók ökle. Egy kéz sárga csillagot varr a lilium-
szeműekre.

Viziók vére. Koponyánk pincéibe zárva a rózsák éjszakája.

Költő vagy?

Népek ágyása!

(Folytatás a 10. oldalról.)

— A velük való találkozások során éreztél valami megkülönböztetést?

— Úgy gondolják, hogy az ember nem érti meg azt, amit ők. Lehet, hogy sok dologban nem azonos a műveltségi szintünk, de jóindulattal ezen még segíteni lehetne. Lenéznek az embert, mert fizikai munkával keresi a kenyerét.

— Ismerik ők a te emberi, szellemi értékeidet?

— Nem tudom. Mivel nem járunk együvé, nem szoktunk egy társaságban lenni, nincs lehetőség rá, hogy megismerjük egymást. Egy-két próbálkozás után az ember aztán abba is hagyja, mert nem látja értelmét annak, hogy valamit közösen megbeszéljünk.

— Te nem szeretnél az értelmiségiek közé tartozni?

— Talán nem. Ez arra vezethető vissza, hogy ha az ember hozzákezd tanulni, akkor itt mindjárt azt mondják: felkapaszkodott.

— De hát a tanulás nem kapaszkodás. Nem értem, miért adsz az emberek rossz véleményére. Ha valaki parasztként vagy munkásként született, nem biztos, hogy úgy kell meghalnia.

— Nem biztos, de időben kell elkezdeni a tanulást is. Én húszkilenc éves vagyok, ha most elkezdek tanulni, nem sok mindent tudok értékesíteni, olyan hosszú a felkészülés. Mire az ember kiműveli magát annyira, hogy hatni tud, akkorra annyira előregszik, hogy már szinte nyugdíjba mehet.

— Nem érzel magadban valami küldetéstudatot? Hogy neked igenis dolgod van ebben a faluban, és ezt mindenképpen meg kell csinálni.

— Hiába érzi az ember. Ha egyszer nem fogadják be, akkor nincs értelme, hogy ezt csinálja.

— Fogalmazz egy kicsit világosabban.

— Hiába akarnék olyasmit például, hogy összehozzak egy előadást vagy közös beszélgetést a helybeli fiatalokkal. Negyvenből harminc azt mondja, hogy nem érdekli. Meggyőzni nem lehet őket.

— Ha egyszer nem ment, akkor megpróbálsz még egyszer, vagy harmadszor, negyedszer?

— Hát talán inkább a lemondás marad. Ami nem megy, ne erőltesse az ember. Ez talán nem bölcs belátás, de itt hamar megszólják az embert: minek erősködsz, mit akarsz?

— Akkor fogalmazunk tisztán: ezek az emberek egyszerűen kimaradnak a művelődésből, önképzésből?

— Ki.

— Nem érzed ezt olyan gondnak, amit feltétlenül meg kell oldani?

— Hiába beszél az ember és hiába próbálkozik, még a munkahelyen is annyira szét van szóródva a társaság, hogy nem lehet közösséget alkotni. Jóformán azt lehet mondani, hogy mire végez a melóval az ember, már csak aludni akar. Az is nagy probléma, hogy sokan más-hová járnak dolgozni, így jóformán csak

estére érnek haza. Sokan pedig haza sem járnak. Itt egy ördögi körről van szó. A munkahelyen, iskolában azt mondják, hogy ezek az emberek kimaradnak a művelődésből, mert ott nem tudnak rájuk számítani, mivel nem ott laknak. A lakóhelyükön pedig azt mondják, hogy ezek eljárnak a faluból, ezért nem számíthatunk rájuk. És itt bezárul a kör.

— Reménytelennek tartod a vidéki fiatalok kulturális, művelődési lehetőségeit?

— Nem tartom reménytelennek. Talán majd a nálunk fiatalabbak...

— Ez egy olyan stafétabot-átadás, amit senki sem gondol át. Magától elhárítja a kérdést és áttestálja egy újabb generációra. Csak hát ez már folyik egy jó ideje...

— Ez mindig így volt, és még sokáig így lesz. Remény csak a gyerekek között van. Ők még fogékonyak.

— Ellentmondást látok abban, hogy lemondással szólsz a falun élő fiatalok lehetőségeiről, ugyanakkor te magad rengeteget olvasol. A könyvtárban a gyerekeknek segítesz könyvet választani. A falu értelmisége ezt a tevékenységet hogyan fogadja?

— Idáig még nem marasztaltak el emiatt, de jó szót sem kaptam.

— Mi nyomja a szívedet?

— Azt szeretném, ha jobban megértenék egymást az emberek. Nem azt néznék, hogy kinek mennyi pénze van, vagy hogy mi a foglalkozása.

— Nincs benned valamiféle kisebbségi érzés?

— Talán van. Aki többet tanult nálam, annak nagyobb a szókincse. Én nem tudom kifejezni magam úgy, ahogyan szeretném. Ez kellemetlen perceket okozott nekem az életben. Pedig úgy gondolom, egyformán hasznos tagjai vagyunk a társadalomnak, ki így, ki úgy.

— Szerinted hogyan lehetne megszüntetni ezeket a társadalmi különbségeket?

— Olyan találkozási formákat kellene létrehozni, ahol a munkások, parasztfiatalok együtt lehetnének az értelmiségiekkel. Egymás mellett lennének, így az egyik beleszólhatna a másik munkájába. Sokkal jobban össze tudnánk jönni.

Varga Rudolf

Utak a hiánytól a bizonyosság felé

Nem beszélek nemzedéki robbanásról.

Nem beszélek kitárulkozó horizontról, sokasodó lehetőségekről.

Nem beszélek fiatal magyar irodalomról.

Nem beszélek nemzedékről.

Irodalomról beszélek, 10 esztendő magyar irodalmáról, mely integráns része egész kultúránknak. Minden más lényegtelen, minden más ideológia. És a magyar irodalom soha sem volt annyira ideologikus, mint éppen a hetvenes években.

„A fiatal nemzedék” kifejezésnek nincsen olyan „magánvaló” értelme, amely e kifejezés mindenkori szociális funkciójától függetlenül, mint bizonyos objektív attributumok összessége, meghatározható. Jelentése, ahogy minden szóé, ideologikus. Nem egyszerűen megnevez valami tőle független jelenséget, hanem olyan gondolkodási mechanizmusokat hív életre, amely a jelenségek egy csoportját mint lényegükben összetartozókat próbálják meghatározni. „Filozófusul” kifejezve, jelentése nem szubsztanciális, hanem intencionális.

Éppen ezért, mindazokat a kísérleteket, melyek a „fiatal írónemzedék” kifejezés értelmét holmi fogalmi adottságként kezelik, mellyel szemben mindössze az a feladatunk, hogy megkeressük az e fogalmakat konkretizáló empirikus tényeket — elhibázottnak tartom. A gombhoz — egy gondolkodásunkat reguláló (manipuláló?) ideologikus fogalomhoz — keresik a vele úgy-ahogy összepasszoló valóságdarabokat: a negyven, a harmincöt, a harminc év alatti írók és költők életkörülményeiből, megjelenési nehézségeiből, életérzésükből kiszűrhető szociológiai és pszichológiai közösségeket. És mert e kifejezés valamiféle egységet és lényegi összetartozást intencionál, valamilyen egység- és összetartozástudat sokaknál valóban kezdett kialakulni. Életkori, szociológiai, közérzeti stb. — egyszóval olyan, amely (írókról és költőkről lévén szó) legfeljebb lényegi tevékenységüknek, a művészi alkotómunkának a külső feltételeit, de nem magát e tevékenységet, és még kevésbé ennek eredményét érinti. A kifejezés bizonyos harmadlagos hasonlóságok túlhangsúlyozásának szuggeráló hatásával mintegy eltereli a figyelmet az ún. „fiatal nemzedék” művészi produkciójában, esztétikai orientációjában tapasztalható elsőrendű különbségekről, sőt ellentétekről.

Irodalmunk, úgy vélem, évtizedek óta nem volt olyan sokszólamú, annyira heterogén, mint ma. (Könczöl Csaba: Válaszok (helyett?), Mozgó Világ, 1978/3.)

Tíz év egy nép történelmében nem nagy idő. Kultúrájában azonban hatalmas intervallum. Tíz év alatt aligha dől össze egy állam építménye — ám kultúrája ennyi idő alatt is csaknem halálos sebeket kaphat. És ha most 10 év irodalmáról beszélünk, kétszer 10 évről kell beszélnünk. Az 1948-tól számított dekád és az 1969-cel kezdődő tíz esztendő a magyar kultúrát tekintve korrelatív viszonyban áll egymással. Amit lerombolt az egyik (az individuom szabadságát és öntörvényűségét), azt építi most újjá a másik.

„A szocializmus előrehaladásának egyetlen mércéje van, az, hogy az egyes ember mennyire vált saját életfeltételeinek urává, mennyire engedik meg ezek a feltételek, hogy saját valóságos életében is »alanynak« és »lágynak« érezze magát, mennyire sikerült neki magának kivívnia ennek kulturális-intézményes, politikai-gazdasági előfeltételeit.” (Szilágyi Ákos: Liberalizmus és demokratizmus, Kritika. 1979/4.)

Két állításnak vagyunk tehát a birtokában. Az egyik szerint (Könczöl Csaba) a nemzedék mint koherencia nem létezik, mivel nincsen — néhány elhanyagolható külső jegyen kívül — semmi lényegileg közös azokban a művészi produktumokban, amiket összefoglaló (egybecsoport?) névvel „fiatal nemzedéknek” szokás nevezni. Szilágyi Ákos állítása pedig a szubjektum központi szerepét hangsúlyozza. E két állítás lényegében a hetvenes évek művészetének (és itt már nem csupán az irodalomról van szó!) legalapvetőbb, leglényegibb, sajátosságait fogalmazza meg. Azokat, melyek ennek az irodalomnak formszervező elemeiként funkcionálnak — lényegében véve mindmáig.

A modern magyar irodalom a hiány köré szerveződik, hosszú éveken át. A hiány a művek objektuma, valósága, a hiányt átélő alkotó pedig önmagát éppen mint e hiány átélőjét objektívizálja. Objektum és szubjektum ilyen egybeesése teszi a hetvenes évek magyar irodalmát alapvetően líraivá. A kisprózaformák eluralkodása ennek a lírizálódásnak csupán külső, ám nem elhanyagolható jele. Fontosabb ennél a belső tartalmi sajátosság: a novella hőse gyakran egybeesik az alkotói szubjektummal; sorsa nem a cselekvés, hanem a történés fogalmával azonosítható; megfogalmazott célja sosem a valóság, mindig az önmaga megismerésére irányul. A novella jelentése nem állításként, hanem kérdésként fogalmazható meg, ám a kérdés sem a hiány okára utal, hanem az adott valóságban adott szereplehetőségek közti választásra. A mű tehát nem a valóságra kérdez rá, hanem önmagára. Ezek a sajátosságok természetesen, nem zárnák ki a próza sokféleségének lehetőségét, egymás mellett vagy egymás ellen ható iskolákat vagy irányzatokat, a tematika változatosságát. Ám éppen a novellára ez ebben az időszakban egyáltalán nem jellemző; hatalmas tömegben vonulnak el az olvasó szeme előtt a helyüket nem találó csellengő hősök, s ritka kivételnek hat s feltűnést kelt Marosi Gyula *Pikulás ifjúja*; az előzőek lebegő líraiságukkal és meszeszerűségükkel, az utóbbi pedig a határozott és kimunkált szerkezetéből adódó, s a korban szokatlan állító attitűdjével: a műalkotás eszmét teremt, ha mégoly elvontat is, s a műalkotásban való részvétel és szükségszerű feloldódás az alkotót, csakúgy mint az erre képes befogadót, az eszme részesévé teszi.

Az, hogy e korszak irodalma nem csupán lírai, de alapvetően romantikus is, ebben az előbb említett eszmeközpontúságban érhető tetten. A hiány ugyanis nem mint a valóság, a társadalom: a gazdaság, a politika konkrétumainak hiánya jelenik meg, hanem mint az eszme hiánya. Nyilvánvaló, hogy az eszme nem léte nem verbálisan fogalmazódik meg, hanem áttételesen, s ez már kínál némi változatosságot: például a cél hiányát (Asperján György: Vészkijáratbejárat), illetve az esemény hiányát (Marosi Gyula: Az egyezkedő).

Az eszme hiányként való jelentkezése ismét reakció. Ellenhatása annak az állapotnak, amikor az eszme hegemoniája az egyént statisztaszerepre kényszerítette a saját életében is. Ez az ellenreakció azonban lényegét tekintve nem lehet fuda-

tos, hiszen a hetvenes években jelentkező írók gyerekként elték át a Rákosi-korszakot.

Az eszme nem léte az egész magyar társadalom történetudati krízisének törvényszerű velejárója volt. Egy teljes nemzedék kategorikusan és tudatosan lett megfosztva a múltjától, a régmúltjától még gyerekként, a közelmúltjától már többnyire felnőttként. Ez a nemzedék (és itt a nemzedéket nem az írókra értem!) természetesen érezte és érezte magát a társadalom árvájának, s mert a mindennapi idológiában nem tudott szülőjére ismerni, s benne eszményt találni: eszmét gyártott a hiányból vagy mítoszt gyártott a hiány helyére. És ez a tevékenysége annyira elfoglalta, hogy képtelen volt arra figyelni, amiben él, házai, utcái, ágyai és szeretői kulisszák és statiszták voltak élete eszményért kiáltó színjátékában.

Születtek tehát válaszok is a hiányra. A prózában kevesebb, a lírában több és többféle. Az eszme hiányának korában a líra egyik ága a hagyományos költői szerepek felé fordul. Ahogy a prózában a kallódó ember, úgy a lírában az egyetemes szenvedést magára vállaló apostol, a vátesz és a bohóc válik egyeduralkodóvá. A lírai folytonosság megszakadása folytán pedig szimbolikussá, mítikussá emelkedtek a magyar költészet eszmét, produktív eszmét és programot alkotó és hordozó nevei: Ady és József Attila. E szerepek értelmezési különbözőségei ellenére egységes és jelentős költészet született ebben a korban (szemben a prózával), bizonyítva, hogy a kor alapvetően lírai lehetőségeket rejtett magában. Még akkor is jelentősnek kell elismernünk ezt a költészetet, ha mind nyelvében, mind verselésében, technikájában, mind szemléletében merőben hagyományos, már-már konzervatív volt.

Am a hetvenes évek közepére, s éppen a költészetben, igen jelentős, s az irodalom többi műfaja számára is

fontos változás állt be a szemléletben. E szemléletváltozás nevekkel is pontosítható: Tandori Dezső és Petri György nevével. „Olyan »új líramodelleket« hívtak életre, és — másfelől — olyan költői világképekre tették fogekonyrá az irodalmi köztudatot, amelyek problémafelvetései a rendszerint Ady, József Attila nevével jelzett művészi »modelltől« (»fővonalától«, »fősodortól«) idegenek. Ez utóbbi számára, az összes lehetséges egyéni és kvalitásbeli különbségek ellenére is, evidenciaként kezelt előfeltevés, hogy a vers egy önmagában meghatározható alany reflexiója valamilyen »tárgyra«, s formája »a lélek ama szubsztanciális pillanatának« (Lukács) a formája, amelyben szubjektum és objektum különváltsága, még ha csak időlegesen, egy érzés, egy hangulat, egy indulat erejéig is, a közvetlen bensőségben megszűnik. E »modell« a költészet történetében számtalan sajátos *couleur locale*-t kaphatott, ...ezek a minőségek azonban a modell lényegi szerkezetét nem érintették: mert bármilyen minőségi határozományokkal töltötték is fel a lírai szubjektumot és tárgyát, rögzítettnek tételezték azt a viszonyt, amely őket összefűzi, s amely — épp e rögzítettség folytán — szavatolja a lírai közlés lehetőségét. Mármost a hatvanas évek második felében jelentkezett másfajta lírai világképek éppen abból nőttek ki, hogy kérdéssé tették magát ezt a viszonyt — vagy úgy, hogy a szubjektum megkettőzése, sőt, megsokszorozása folytán relativizálták, vagy úgy, hogy a lírai reflexió előfeltételéből annak legközvetlenebb tárgyává változtatták.” (Könczöl Csaba).

Tandori, Petri a hiányt tehát nem eszmei-(ideológiai) síkon élik át, hanem — legjelentősebb verseikben — bölcséletin, ily módon nem „válaszolnak rá”, hanem értelmezik. Voltaképpen ez az értelmező attitűd volt olyan megtermékenyítő hatással az irodalomra, sőt kimutatható lenne, a többi művészeti ágra is. És nem egyszerűen az értelmezésről van szó. Nem csupán arról, hogy jelenségekre magyarázatot találjunk. Arról elsősorban, hogy mindazok a körülmények, melyek hatásaként a hatvanas évek, a hetvenes évek végére sem változtak lényegesen meg. Az irodalom, valamint a művészetek többi ága azonban mind formájában, mind szemléletében jelentősen változott. A hiány korát éljük ma is, ám a hiány már nem ideologikus, hanem racionális megközelítést követel. A racionális megközelítés módja fakultatív, rendkívül széles skálán mozgatható. Az irodalom — nem heterogenitását, inkább — pluralitását a megközelítésmód eme változása okozta. Az egységes világkép meghódítása mint cél, a tagadástól kezdve a feladattal való romantikus azonosulásig, az alkotó magatartások széles spektrumát hitelesíti. A hiány tettenérése, az irodalomban már nem a tragikus pátoszt, vagy a pusztá rezignációt váltja ki, hanem a bizonyosság igényét fogalmazza meg.

Ennek az igénynek a megfogalmazódása nyomán számtalan lényegi változás zajlik le a költészetben, csakúgy, mint a prózában. A lírai szerepek a hetvenes évek második felére fokozatosan eltűnnek, de egyeduralmuknak mindenképpen vége; kezdő költők és dilettánsok eszköztárába vonul a szereplíra. A költészet anyaga úgy tematikáját, mint formakincsét tekintve sokszínűsödik. A líra objektívalódása tovább tart. Jelzi ezt nem csupán a Tandori-követők egyre népesedő, ám jelentőset csupán ritkán produkáló tábora (Fodor Ákostól Ferenc Győzön át Zirkuli Péterig), de az alapvetően hagyományos líramodell képviselő költők újabb kötetének tanúsága is (Veress Miklós: Porhamu, Szepesi Attila: Korai hattyúdalok) — ezekben a versekben lényegi változások zajlását vehetjük tudomásul a költészet alanyának és tárgyának viszonyában: az egy adott (ha pontosan nem is ismert) valósághoz való konkrét viszony (esetenként: szerep) módosulásait (lírai magatartás) magának a lírai szubjektumnak a módosulásai váltják fel, pontosabban: nem egy adott „én” különböző magatartáslehetőségeiről van szó egy adottnak elfogadott valósággal szemben, hanem a valóság immár megfoghatatlan jellege „megosztott” és egymással gyakorta interferenciában levő „éneket” produkál.

Az epika a hetvenes évek második felében hatalmas felívelő szakaszát éli. Jelentősége messze meghaladja a novellák korszakáét. Amiként a líra objektívalódása, úgy az epika lí-

rizálódása is folytatódik. Ám az epika akkor éli át újabb — immár nem romantikus — lírizálódási korszakát, amikor a líra már megteremtette az objektívalódás feltételeit és módját. Az epika tehát, amikor „líraizálódik” (szubjektívalódik), egyszerre mind „vissza is epizálódik”, a szó Tandori-értelmében. Ez a képlet az utóbbi évben három különböző módon jut érvényre: Nádas Péter egy lényegileg hagyományos szemléletű és technikájú novelláskötet (*Kulcskereső játék*, 1969) után igen későn, de kortársainál hamarabb írja meg egyértelműen epikus családregényét (*Egy családregény vége*, 1977), ezután 1979-ben olyan új novelláskötettel jelentkezik (*Leírás*), amely — erre több folyóirat-publikáció már korábban figyelmeztetett — a valósághoz való viszonyának jelentős változásáról, lírizálódásáról tanúskodik. A *Leírás* elbeszéléseit aligha lehet egyértelműen műnembe sorolni — az írások a két műnem határán állva mintegy a lehetőségek ilyen irányú határait jelzik.

Bereményi Géza — aki napjainkig nagyon sok műfajban: regény, elbeszélés, dráma, filmforgatókönyv, sanzonvers — alkotott kivételesen jelentőset, a maga önéletrajzát (családregényét) már a lírai tudat-történet-regény műfajában írja meg, ahol az epikai elem a „történet”, a lírai pedig az önmagát értelmező „tudat”. Az objektum és szubjektum tehát egymásra utal (és egymást előfeltételezi), úgy hogy egyik sem fogható fel állandó, de végső soron még „objektív” tényezőnek sem.

Esterházy Péter Termelési-regény (kissregény) című műve epikai konstrukció. Ám alapvető epikus jellegét olyan attributumoktól nyeri, melyek a klasszikus regényt jellemzik, nem az ilyen értelemben „regényszerű” első résztől, de még csak nem is az E. feljegyzései-ből kibogozható események történetességétől, hanem a „nézése mögül kimozdult” tekintetnek épp ezt az elmozdult voltát számtalan formai megoldással is hangsúlyozó, kívülállást és felülemelkedést szuggeráló ironikusságától. Ezáltal a látottak és elmondottak objektívnek állítatnak-állítatnának, ha a regény minden szintjén zajló állandó mozgás (elmozdulás) nem az állítás eleve bizonytalanságát állítaná.

A bizonyosság keresésének folyamatában, úgy tűnik, ez az irodalom a bizonytalanság állításánál tart éppen. Amit meg tud fogalmazni: ismét — a hiány. Ám a hiány megfogalmazása nem negáció. Éppen ellenkezőleg: állítás. Olyan állítás, amely irodalmunkat a legnapibb és a legáltalánosabb módon kapcsolja Európához és a világ irodalmának legfőbb áramlatába. Nem kevesebbről van szó, mint a személyiség önértelmezésének óriási kérdéséről. Vissza kell ehhez fordulni az egyénhez; az „alkotott”-tól az alkotóhoz, s azon túl az alkotóhoz (nem művészi értelemben csupán) — a produktumtól az eredetű. Nem tagadás ez, hanem cselekvő program. Nem is új program: a XX. század természet-tudománya hosszú idő óta dolgozik ennek alapján. Nem is társtalan program: a szociográfia ugyanezt vállalta és gyakorolja. (Ennek megfelelően a magyar szépirodalom újabb megtermékenyülést éppen a szociográfiától várhat, s Csalog Zsolt személyében ennek a prózatípusnak a képviselője is jelen van már.)

Fontos stádiumában van a magyar irodalom. Hogy önértéke mekkora, nem tudható pontosan. Mint ahogy az sem, hogy az utak innen hányfelé-merrefelé futnak majd szét. És ez nem is fontos. A valóság úgyszólamint gyorsabban változik, mint az irodalom. Amelynek egyetlen feladata az lehet, hogy szorgalmazza egy nemzet önismeretének a kiteljesítését. És ezt a feladatát ez a magyar irodalom maradéktalanul ellátja. Ezért nem „fiatal”, hanem irodalom. Ezért integráns része a teljes magyar szellemi kultúrának.

Mányoki Endre

KÖRKÉP

Jelenlét

Csehszlovákiai magyar költészet

Egy „idegen” környezetbe ékelt kisebbség költészetének több mint negyedszázados történetéből készült panoráma funkciója és jelentősége jóval nagyobb, mint az antológiáké általában. Valószínű ugyanis, hogy a jövő számára — leszámítva a speciális, elmélyült kutatást végzőket — maga az antológia fogja reprezentálni a költészetet; a szélesebb olvasóközönség aligha ismeri meg majd a benne képviselt költők egyes köteteit, teljes életművét. Ezért a válogatók, összeállítók (Fónod Zoltán és Zalabai Zsigmond) fontos, elkerülhetetlen, s ugyanakkor rendkívül felelősségteljes feladatra vállalkoztak; az ő szűrőjük döntötte el, mi kerül(het) az irodalmi köztudatba a felszabadulás utáni három évtized csehszlovákiai magyar költészetéből. A kiadó megtette a magáét: bőséges teret (591 oldalt) biztosított a válogatók számára.

Az összeállítás elve a kronológia volt, nem kicsinyes, születési évszámokhoz mereven ragaszkodó értelemben, hanem generációkat, szemléleti és kifejezésbeli változásokat csoportosító, a költészetet fejlődésében megragadni igyekvő módon. Ezért állították a válogatók (helyénvaló merészséggel) az 1932-es születésű Ozsvald Árpádot a tízes, húszas években születettek közé, mert világképe, hangvétele, költői eszközei szerint valóban ehhez a generációhoz áll közelebb, mint tulajdonképpen nemzedéktársaihoz. Kevésbé látszik viszont indokoltnak Rácz Olivér (sz. 1918) „hátrább helyezése” a „harmincas” generáció képviselői közé, mivel ezáltal megtörik a folyamatszerűség elve, hiszen Rácz nemcsak életkora, de költői attitűdje alapján is a korábbi nemzedékhez tartozik.

Az antológia említett speciális funkciója miatt egyértelműen helyeselhető az összeállítók törekvése, hogy — élve a rendelkezésre álló bő térrel — az egyes költők (eddigi) életművének teljes keresztmetszetét adják. Nem riadtak vissza egészen fiatal (1950 körül született) költők teljesen nyílt, valójában most kialakuló művészi egyéniségek szerepeltetésétől sem, mégpedig megfelelő területi arányban a kialakult, már távolabbi is szemlélhető életpályákkal. S ez az egyénenkénti, relatív, átfogó jelleg azért lényeges, mert míg nagy történelmi távlatban vannak egyes nagy, fontos regények, drámák, ugyanakkor nincsenek egyes „szép”, vagy „jó” versek, csak jelentős költők, kiemelkedő életpályák. Ezért érthetően, miért elégszenek meg a válogatók két esetben: Simkó Tibor (sz. 1931) és Kulcsár Tibor (sz. 1938) költészetének bemutatásakor mindössze két-két költeménnyel. A többi költő számára biztosított térhez képest ez a szűkösség óhatatlanul értékítéletnek hat, ami egy antológiának — a bemutatottakon kívül — semmiképpen sem feladata.

*

A nemzetiségi irodalmak alapvető feladata, hogy a földrajzi-politikai, etnikai-kulturális hovatartozás kettősségéből, valahol ezek határain, létrehozzák saját, emancipált, s mégis kétirányúan kötődő művészi objektívációjukat. Ezt kezdte meg a csehszlovákiai

magyar irodalomban az 1948 egyenjogúságot adó februárja után színpadra lépő, irodalmat alapító generáció. A lírában a társadalmi és nemzetiségi felszabadulás és hazára találás mámorra szólalt meg ekkor, minek következtében ez a költészet belesimul a szocializmus útjára lépett országok időben párhuzamos lírájának a képébe, a nemzetiségi aspektus speciális többletével. A dolgos hétköznapok derűs, örömteli vállalása, az „ember” és a „magyar” büszkesége egyetlen lélegzettel szakad fel ekkor az ifjú Ozsvald Árpádból: „Magyarnak engem itt nevelt anyám! / Embernek! Ki bátor, büszke arccal, / derűs, dolgos népének énekel. / Ez a föld, ez a táj.”)

A 20-as évek táján született, a hontalanságot és elnyomatást a saját bőrén is megtapasztalt nemzedék valamennyi képviselője megfogalmazza a társadalmi és nemzeti felszabadulásnak ezt az élményét. „Kapanyél, kapanyél, / megfizettél magadér”, összegez Dénes György (sz. 1923); „Szülőföldemhez tartozom”, vallja hittell Gyurcsó István (sz. 1915); „Ez a te néped”, hirdeti másoknak is szólóan Bábi Tibor (sz. 1925); s Rácz Olivér úgy kezd „hinni boldog holnapokban”, „Mint aki megtért otthonába”; és Csontos Vilmos is (sz. 1908) otthonával együtt leli meg élete értelmét, mint *Hazám* című versében vallja: „Utat jelöltél, s elindulhattam / A kölcsönt néked letérleszteni... / Jó volt a munkát újrakezdeni!”

Ez a kétségkívül felemelő élmény, talán éppen rendkívüli intenzitása miatt, oly deklarativan fogalmazódott meg, hogy úgy tűnik, csak a szavak variálódnak, a költők mintegy kórusban szólnak. Egyidőben a szocialista országok költészetének sematikus periódusával, itt — a nemzetiségi helyzet következtében — egyfajta hazafias sematizmussal jött létre. Az egysíkú mondanivaló konvencionális eszközökkel, retorikusan, hagyományos, jól kipróbált formákban, rímes nyolcasokban, tízesekben öltött formát. E versek morális, emberi és társadalmi őszinteségének értéke kétségtelen, esztétikai értékük viszont meglehetősen relatív.

A megújulást a mintegy tíz évvel ifjabb nemzedék költészete hozza, először átvezető, megszüntető-megőrző formában. Török Elemér és Veres János (sz. mindkettő 1930) verseiben még meghatározóan ott munkál a hazaélmény, de immár nem elvontan, társadalmi voluntarizmusként, hanem konkrét és bensőséges élményként (*Bodrogköz szülőanyám*, illetve *Palóc madonnák*), s nem retorikus szólamokkal megfogalmazottan, hanem metaforikusan oldottan, meggyőző költői erővel, mint például Veres *Kerekkrét* című versében: „Selymes tapintásúan, sárgán, édesen, / mintha almaborrá vált volna mára, / ömlik, csurog az őszi napfény / a dombokra meg a tanyákra”.

De az ő világképükön már réseket ütött a lét sokféle ellentmondása, gondja, megkérdőjeleződött az individuum helyzetének problémátlanlansága, s végül maga a költői szó hitele. Török Elemér tételődik — a Fábry Zoltán emlékének szentelt — *Egy hang* című versében: „Mit ér a költői kép, / a szépnek hatalma / a gonosz hálóján fennakad”.

Az előbbieknél csupán néhány évvel fiatalabb költőknél már ez az utóbbi tendencia jut túlsúlyba. Tőzsér Árpád (sz. 1935) világtudata homlokegyenest ellentéte a „mámor” költőienek: „Oktat a világ fájdalmra / már

engem is. Riaszt. / Próbál hajlítani, megrikatni, / gyúrni, mint a viaszt.” (*Fájdalom.*)

A világban megrendült bizalomról szól Cselényi László is (sz. 1938), aki a *Történelem kerekében* látja töretni az emberi létet, s az orientáció és bizonyosság elvesztéséről vall: „Aranyföld aranyföld röstellem hogy csupán álom / S nem tudom merre van az utak pergőtűzben állnak” (*Aranyföld*).

Gál Sándort (sz. 1937) „itt Európa legközepén / itt ahol a pincesor órája / negyedszázadot késik” már abszolútizált szorongás gyötri, úgy érzi „neve nincs bánat, bolyongó, hontalan / kétségbeesés” rakódott le benne.

És Zs. Nagy Lajos (sz. 1935), összegezés-szerűen, planetáris dimenziókban, elembertelenedett civilizációknak létmeghatározásaként ismeri fel a kiteljesedett kilátástalanságot. az individuum „árvaságát”: „Dicsértessél, Huszadik Század! E bádogtetőt rendelled / fejem fölé s körém eme deszkafalakat, melyek között / visítnak álmaim. / ... / Dörgő gépek az ég peremén, most már teljes a csend. / Teljes vagy Huszadik Század, / akár költőid árvasága.” (*Vizparti óda*).

Ez a generáció komplex létélményével, polivalens világtudatával végleg túllépett a provinciális horizonton, „itt Európa legközepén” a helyi perspektívát a planetáris jövőbizonytalanság tágabb összefüggéseibe ötvözte, a valóban korszerű, az ember történelmi és szellemi veszélyeztetettségének hangot adó világirodalmi áramlatokhoz igazodott. Ennek megfelelően lett összetettebb a formanyelv is; az előző nemzedék retorikáját merész képalkotás, asszociatívítás, fellazított nyelvi sík és — mint Zs. Nagy Lajosnál — groteszk látásmód, kesernyésen ironikus hangvétel váltotta fel. Utóbbi jelenség azért is külön figyelemre méltó, mert egyetlen ilyen színtöltja az antológia egészére jellemző komoly, néhány esetben a költői felelősségtudatot komolykodással helyettesítő attitűdnek.

Különösen szembeötlő és meglepő az ilyen hangvétel kizárólagossága a legfiatalabbak költészetében is. Goethe szerint nagy költészet akkor jöhet létre, ha a költő személyisége jelentős. Az antológia fiataljai ennek hiánya érzetében fő erőiket a súly, a jelentőség keresésére, vagy éppen kreálására összpontosítják. Mint ilyenkor lenni szokott, maga a költői hivatás, ennek értelme és funkciója, a világ dolgai között elfoglalt helye lesz az egyik főkérdés. Ilyen értelemben Tóth Elemér (sz. 1940) *Írni kéne* versének címe és alábbi sorai e fiatal líra védjegyének tekinthetőek: „A mosolyod. / Látod, a mosolyodról is írni kéne. / És általában, / általában mindentől írni kéne”.

Dialektikusan nézve, ez az „ars poetica” kifejezi a mindentkimondással elérni hitt jelentéstelenség utáni vágyat, másrészt — szintén a cél szolgálatában — a személyiség el-tárgyasítására, az írott szó jelentőségével történő affirmációjára való törekvést.

A konkrét költői anyag lekötését, a személyiség esetlegességén túli tartalmakkal feltöltését szolgálja a közvetítő közegek gyakori beiktatása; Varga Imrénél (sz. 1950) a zene, Mikola Anikónál (sz. 1944) a mítosz, a mese szerepel ilyen funkcióban. Megszaporodnak a „megéneklések”, az ajánlott versek pl. Vargánál, Kulcsár Ferencnél (sz. 1949). Metaforikus vezérmotívumok, generációs állandó helyek hivatottak középpont köré gyűjteni a töredezett világkép morzsáikat; ilyenek az erdő, a vad, az állat mo-

tivuma, mint az eltévedtség, az ösztönlet metaforái, s hasonló rendeltetésűek a primer, ösképi alapvetőségre utaló szimbólumok, pl. a kő és az ég Tóth Lászlónál (sz. 1949). A közlendő veressé emelése érdekében — az antológia anyagában először — erőteljes nyelvi deviációk történnek, mint pl. a „megzajdul”, „járdalunk”, „terped” és hasonló kifejezések Vargánál.

A nemzedék világtudatát, a világban az írott szó révén megvalósítani óhajtott afirmáció utáni vágyat ellentétesen kiegészítően, erőteljes introverzió jellemzi. Mivel napjainkban a látványos tettek, a belső energiák külső levezetődése láthatatlan akadályokba ütközik, a fiatal, duzzadó individuuum önmagához fordul, s ha nem tud a világba folyni, a világot próbálja magába folytatni. Ilyen értelemben beszél Kulcsár Ferenc „kicsiny, benső honfoglalásról” és Tóth László úgy látja kivihetőnek az önmegvalósítást: „csak ha koponyacsontod mögött / végigmész azon az úton, / melyen elérhetsz / őseidig”, (*Belső vándorlások*).

Ennyiben: az ötvenes évek elejének kitárlkozó, világölelő lírájától a hetvenes évek bezárkózó, világról lemondó költészetéig, az antológia határozott, kezdettel és véggel rendelkező, bejárható korszakot prezentál. Ugyanakkor valamennyi beválogatott költő pályája nyílt, legtöbbjüké pedig még előreláthatatlan, vagy éppenséggel kialakulatlan. Zárt, de nem lezárt, értelmezhető, de nem megmásíthatatlanul az itt bemutatott költészet. Pillanatnyi tanúsága szerint a cseh-szlovákiai magyar líra bár nem ostromolja egyelőre a világirodalom orrait, mégis szerves, figyelmen kívül nem hagyható része égaljunk kultúrájának. (*Madách, Bratislava, 1979.*)

Milosevičs Péter

Ördögh Szilveszter:

Bizony nem haltok meg

Ördögh Szilveszter új kötetének témája a házasságok válsága, de az író ezt nem csupán magánéleti, egzisztenciális problémaként kezeli, hanem a magyarság XX. századi történelmének részeként. Műfaja szerint boccacciói novellafűzér a kötet. Már önmagában ez a tény jelzi a formai újítás szándékát, s ezzel nemcsak a *Koponyák hegyének* hasonló törekvését folytatja, hanem jól mutatja fiatal prózaíró-nemzedékünk formateremtő igényét is. Ördögh Szilveszter nem radikális műfaji forradalomra törekszik, hanem arra, hogy formai újításokkal elmélyítse a mű valóság-anyagában rejlő gondolatokat.

A novellák egy-egy sors-törődéket mutatnak be: az idős házaspár harminc évvel megkésztet nászútját, a kis parasztfiú gyermeki vágyát, hogy rendet teremtsen a világban, az öregember n. iv. messianisztikus küldetés-tudatát. Mind egy-egy kísérlet a világ megváltására, de nem a történelemből elvonva, mint a *Koponyák hegyében*. A feszültség szikrái realizisztikus képekben pattannak ki, a házasságok válságán kívül gyermekkor és a történelem találkozásából. Öreg emberek visszatekintő számvetéséből. A motívumok kibontása azonban nem eredményez totalitást, s a kötet ebben is egy nemzedék egyik jellemző tulajdonságát mutatja. Emellett is erénye marad azonban minden novellájának az a valóságos problémák iránti érzékenység, amellyel Ördögh Szilveszter minden témájához közeledik.

A *Bizony nem haltok meg* ugyanúgy a sorsnak nekifeszülő, a történelem szorításában élő embert mutatja be, mint a *Koponyák hegye*. Középpontjában a férfi és nő kapcsolata áll. Az emberi szenvedés hatalmasabbnak

túnik föl e viszonyon belül, mint az előző kötet parabolaívében, mert a megváltás és megváltódás kettősségéből csak a megváltás halvány reménye marad. A hős ismét az önmagát kereső személyiség, de Jézus tisztasága, egyetemes szeretele már korlátok közé szorul. Gazdagabban kibomlik azonban a Júdás-motívum: a másokat ellentmondásos módon segítő, a történelmet közvetve alakító ember rajza. Már az előszóban leírja (talán fölösleges magyarázkodás is ez), hogy e novelláknak „nem hősök a szereplői”. Valóban nem azok, bár életük hősiességére készíteti őket, miközben nekik az sem adatik meg, hogy átérezzék e sors heroizmusát. Félbehagyott mondatok, indulatos kérdések, izgága fölkiáltások jellemzik őket, s mutatják egy-egy nemzedék, sőt egy nemzet félbemaradottságát, indulatait, mohó akarátát. A könyv egyik erénye a nyelvi jellemzés: néhány mondatos párbeszédekből egész emberi sorsok rajzolódnak ki, melyek tipikusak anélkül, hogy sematikussá válnának.

Ördögh Szilveszter válságtüneteket mutat föl ebben a kötetben. A középpontban a mai kor házasságainak válsága áll, de a realista motívumkeresés előhívja a múlt képeit is. Különös jelentősége van a gyermekkorának és az öregségnek, melyek mintha tájékozódási pontok lennének az élet kuszaságában. A szereplőket az vezeti a válásig, hogy a nemzedékek óta beléjük ivódott vad indulatoktól nem tudnak szabadulni. Eljutnak addig a pontig, amikor a személyiségnek szükségképpen meg kell újítania önmagát. Hitek feladásának és megújulásának kusza szövevénye kínozza őket: a hétköznapi ember tudatában a lét alapvető kérdései sejtlenek föl.

A *Bizony nem haltok meg* egyenletesebb kötet, mint Ördögh Szilveszter előző epikus műve. Míg a *Koponyák hegyével* kapcsolatban joggal állapította meg a kritika, hogy szerkezeti egyenetlensége eszmei tisztázatlanságból következik, e kötetéről elmondhatjuk,

hogy a problémafölvetései markánsabbak, hangneme egységesebb, gondolatai letisztultabbak. A lírai és drámai elemek úgy alkotnak szintézist e novellák java részében, ahogyan az csak az előző könyv néhány részletében sikerült. A nominális stílusú, leíró, lírai részletek és a drámaian pergő párbeszédék váltakozása, a balladai ismétlések és fokozások mind egy nagy történelmi fordulópont idején élő ember megrajzolását szolgálják. A természet jelenségei nem csupán színező, hanem meghatározó elemként vannak jelen az egész kötetben. Nemcsak a hasonlatokban tágitják, egyetemesítik a közvetlen jelentést, hanem a cselekményben is mindenütt jelen vannak, s ez elősegíti a mű hangnemi egységét. Különösen gazdag jelentésű a fagy, a hó képenek visszatérő motívuma, az egzisztenciális magány, a két ember közti ellentmondásos viszony, a stagnáló történelmi korszak és sok egyéb jelentés hordozója.

Nem lenne azonban igazságos a kritika, ha említés nélkül hagyná a kötet néhány fogyatékoságát. Ha dicsérendő a kötetnek az a vonása, hogy a cselekményt lírai módon el tudta mélyíteni az író, kevésbé szerencsésnek mondható az a módszer, hogy az epikus alapszövegtől elszakított lírai bevezetésekkel toldotta meg a novellákat. Ezek a részletek több helyen modorosak, sablonosak túlmagyarázóttak: elhagyásukkal vagy az epikus szálakba való asszimilálásukkal talán gazdagodott volna a kötet. Ez azért is lényeges szempont, mert Ördögh Szilveszter egyébként kitűnően bánik a nyelvvel, tudatosan folytatja a legjobb magyar irodalmi hagyományokat. Stílus-eredőit hosszan lehetne sorolni a népnyelvtől kezdve a bibliai ihletésig, melyet már a kötet cím is jelez.

A *Bizony nem haltok meg* hiányosságaival együtt jelentős esemény, különösen fiatal prózaíró-nemzedékünk fejlődése szempontjából. Jelentőssé teszi már maga az írói feladatvállalás is, hiszen Ördögh Szilveszter nemzeti

önvizsgálatra tör egyéni sorsok bemutatásán keresztül, s ez a szándék akkor is rokonszenves, ha a műben nem valósult meg az a teljesség, amely az igazán nagy alkotásokat jellemzi. Ez esetben azonban többről van szó a szándéknál is: az író első kötetének realizmusa és későbbi műveinek elvontabb szemlélete után föltehetőleg formai-szemléleti-műfaji összegrzésre törekedett. E vállalkozás nem járt teljes sikerrel, de kudarcba sem fulladt. Kísérletnek kell tekintenünk, mely fölmutatta a továbblépéshez szükséges erényeket. (Magvető, 1979.)

D. Rác István

Dobos László:

Hólepedő

Tóth László: „Márkus Béla indokoltan és találóan nevezte a *Messze voltak a csillagok*, a *Földönfutók* és az *Egy szál ingben* »szabálytalan trilógiának«, hiszen mindhárom regény lényegében ugyanazt az életet, ugyanazt a sorsot — a csehszlovákiai magyarság életének döntő mozzanatait mondja, valóságának mozaikkockáit rendezi egységbe. Időközben elkészült új regényed, a *Hólepedő*, bár sok mindenben rokona a megelőző munkáidnak, úgy veszem észre mégis, hogy másként kapcsolódik hozzájuk, mint azok egymáshoz. Összefogja ugyan ez is a társtalanság és cselekvésképtelenségnek a »szabálytalan trilógiában« jelenlevő szálait, de új magatartásformával és megoldási lehetőséggel gazdagodik. Tehát összegezésnek és nyitásnak is vélem ezt az új kéziratot...”

Dobos László: „En inkább elágazásnak mondanám. Az emberi-női társtalanság okait, viszonyait, kísérő árnyékait próbálom benne megfogalmazni. A társtalanság minden emberi közösség kísérője, így a mi nép-közösségünk gondja is. A téma így nemcsak kisebbségi, hanem általános emberi. Küzdelem — e regény lényege ez a szó. Mindenkinek meg kell küzdenie az életért, a saját életéért. Élet és halál mezsgyéje a *Hólepedő*. Innen kell visszajönni, újraélni, kapaszkodni, megmaradni, az emberek közé emelkedni — ez a küzdelem regénybeli távolsága. Előző könyveim történelmi és szociális súlypontúak, ez a kézirat erkölcsi és pszichológiai vonatkozású. Remélem, érdemes volt megírni.” (Részlet Tóth László — az *Irodalmi Szemle* 1979. májusi számában megjelent — Dobos Lászlóval készített interjújából.)

Csinoska, a regény hősnője magyar nemzetiségű pedagógus — közelebb a harminchoz, mint a húszhoz. Múltja, emlékei szerények, majdnem hogy szegényesek. A nő történéssz, aki méltó partnere volt, szakít vele. Csinoska egyre magányosabb lesz, nem leli helyét. Falun született, egy másik faluba megy tanítani, jövője kilátástalannak tetszik, kollektív kispolgári életmódja taszítja. Bár vonzza a város, itt sem nyer megnyugvást. Hiába váltja fel az albérletet idővel saját berendezett lakás, hiába a szülőktől ajándékba kapott autó, mindez nem boldogság, élete nem teljesedik be. Méltó társra vágyik, de a férfiak, akik az útjába kerülnek (apróhirdetéssel is kísérletezik), szóra sem érdemesek. Az így felgyülemlett feszültséget autóján való vad száguldozással szokta levezetni. Egy ilyen rohanás alkalmával a ködben bal esetet szenved (agyrázkódás, koponyaalapi és nyakcsigolyatörés), hajszálon múlik, hogy életben marad. Az autóbaleset következményei komolyak (megbénul), a javulás reménye nagyon bizonytalan („a kezek fagyott ágakként esnek a hólepedőre”), s a gyógyulás lassú folyamata alatt elvonul előtte egész

addigi élete. A lány emlékei és elmélkedései adják a regényt.

Dobos mindent megtesz, hogy Csinoska ízig-veéig női figurává váljon, de kevés sikerrel. Hiába ruházza föl egymás után kimondott női tulajdonságokkal (csinos, jólábú, szereti a virágot, este fél a sötétben — a száguldozó gépkocsiban már kevésbé!), ha gondolkodásmódja olyan férfias („Itt Közép-Európában még sok a kicsinyesség!”). Dobos ezt érzi és megpróbálja megmagyarázni. (Csinoska: „Sokszor érzem úgy, hogy koravén vagyok. Okoskodó, s ez ránehezedik a hangulatomra, talán a nőiségemre is... Hajlamos vagyok a befeléfordulásra, a monológokra”. Hela: „Okos vagy. Ez most rendkívüli helyzet, ilyenkor az ember foglalkozik önmagával.”)

Továbbá az a benyomásom, hogy egy mai kórház az író számára terra incognita. Nehezen képzelhető el, hogy szakosított betegellátási rendszerünkben ugyanazon az osztályon feküdjön egymás mellett rákos öregasszony, combnyaktöréses nő, gerinc sérült beteg. Pláne hónapokig. (Előbb-utóbb elosztanak őket az onkológia, sebészet, vagy idegosztály között.)

Csinoska a regény vége felé meg akar gyógyulni. Mi készíti erre? Csak az orvos, az íranta ébredező rokonszenv? Vagy inkább az életösztön? Bevallom, számomra sokkal érthetőbb lenne, ha öngyilkos akarna lenni. (Korábban már megfordult a fejében.) Hiszen a baleset következtében elcsúnyult az arca (bár az író kilátásba helyez egy plasztikai műtétet), beszédhibás lesz talán és gondoljuk el, ha meg is gyógyul a gerince, már sohasem lesz tökéletesen egészséges. Tehát már — vagy még — ott sem folytathatja, ahol abbahagyta. És sem új, sem régi férfi nincs a láthatáron (ha csak az orvost nem számítjuk). Egyik módja visszailleszkedésének az életbe a közösségi munka lehetne. Igen ám, de erre sincs semmi biztosíték. Hiszen az apja „tétlenségre”, visszahúzódsárra nevelte („A szélsőségeket kerüld, maradj mindig középutt, ha nagyon sietnek valahová, te utolsónak menj, sohasem az első harcosok kapják a legszebb babért”), s noha a lány öregek dikciónak nevezi és elutasítja az apja által előadott történelmi leckét („Mikor az első köztársaság idején állami hivatalhoz jutottam, »becsehelt«, mondták rám. Amiért magyar iskolába írtattalak, a hivatali kollégák »magyarórnak« csúfoltak. Harmincegy év után egy március tizenötödikén kokárdát tűztem a kabátomra. »Horthy-huszárnak« gú-

nyoltak érte. Pártját fogtam zsidó ismerőseimmel, »zsidóbérenc« lettem. En voltam ezenkívül hajbókoló, talpnyaló, tapsikoló, s több mint egy évtizede kispolgár. Ha mozdultam, rám csavarodott az idő, jelző ragadt rám, olyan szó, amiért kárhoztatnak, vagy a kenyeremhez nyúlnak később...”), mégis „kicsinyre zsugorodott életek emléke maradt rá”, s apja „megtapuló élete” „rá nehezedik, visszahúzza a tudata is”, mert „aki mindig középutt akar egyensúlyozni, őszintén semmit sem tud elfogadni a körülötte történetből. A mindig közép-re helyezkedő képtelen azonosulni az emberekkel, gondolatokkal”.

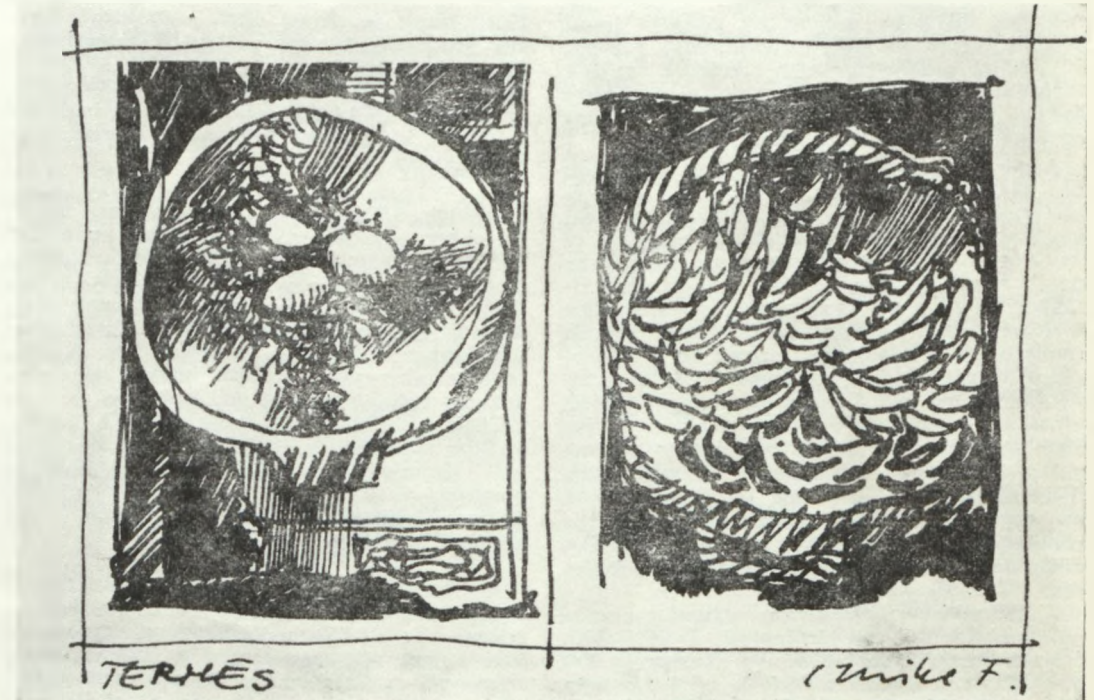
Így nem csoda, hogy az olvasóval együtt aggodom. Csinoskért a regény végén. Megjelenik-e majd a férfi, akire mindig várt? Vagy, ha nem? Mi lesz vele, belőle? Leányanya? (Gyermeket kíván, vállalna akár egyedül is...) Újabb probléma! Nem egy gyerek, hanem a gyerekek, akiket tanítani fog — vagyis a hivatás — a végleges megoldás. Ezt kellett volna Dobos Lászlónak nemcsak futólag megemlítenie?!

Van a regénynek egy alapvető szerkezeti hibája is. Mégpedig az, hogy nem a balesettel kezdődik. Az első, feszültséget és drámaiságot nélkülöző ötven oldal után bekövetkezik a baleset, a sorok feszültséggel telítődnek, a regény megugrik, érdekessé válik, végre sínen van, s már mindvégig töretlen.

Mindenen hibák ellenére a regény „jól olvasódik”. Az író egyéb bizonytalankodásait kitűnően ellensúlyozza a remek nyelvezet, mely már korábban megjelent regényeinek is nagy erőssége. Alig akad lap, ahol ne lehetne visszaolvasni, ízeletetni nem csak egyes remek mondatokat, hanem egész bekezdéseket. Kár, hogy becsúszott a szövegbe néhány (szerencsére nem túl sok) „szlovákizmus”, magyartalanság.

Végezetül. Furcsa és szokatlan volt a nagy horderejű Dobos-témák (*Messze voltak a csillagok*, *Földönfutók*, *Egy szál ingben*) után, melyekben az író otthonosan, nagy biztonsággal és átéléssel mozgott, most a *Hólepedőt* olvasni. Az idézett interjúban ő maga ezt „elágazásnak” nevezi. S ha már olyan fontos szerep jutott a regényben az autónak, engedtessek meg nekem egy autós hasonlat: első három regényével egyenes autópályán haladt, a *Hólepedővel* most útelágazáshoz ért, lassított, letért. A sztrádára visszavárvuk. (Madách, 1979.)

Ardamica Ferenc

ZSOLT RÓBERT:

Labdarúgók, sportolók

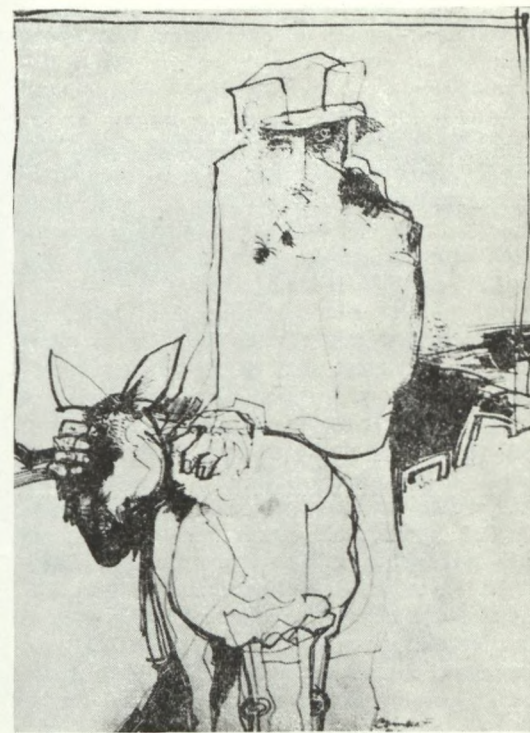
MAGYARORSZÁG FELFEDEZÉSE

Van abban valami meghökkentő, hogy a sorozat legújabb kötete éppen a labdarúgásról és a sportról íródott. Kétszeresen is annak kell mondanunk, hiszen még annyi fontos témáról, tájegységről nem írtak ebben a sorozatban, s akkor éppen a sportról? — kérdezheti a naiv olvasó. A tájékozottabb viszont a vállalkozás nagyságán és Zsolt Róbert bátorságán csodálkozik el. S valóban — anélkül, hogy visszavonnánk a fentebb hiányérzetünkről mondottakat — Zsolt Róbert több szempontból is példászerű, mert példamutató lehet minden újságíró és tollforgató számára. Belevágni ebbe a dzsungelba, amit ma a futball és a sport jelent, óriási munkát, felkészültséget és nagy-nagy erkölcsi erőt is kíván. Még Végh Antal viharos sikert aratott könyve — a Miért beteg a magyar futball? — után is! Tudta ezt Zsolt Róbert is, utal is rá több helyen.

Mindenekelőtt — nagyon helyesen! — a futballról ír, mert amíg valaki nem nyeli le ezt a békát, jóformán semmit sem tud mondani magáról a sportról. Nos — ezért kavart olyan vihart Végh Antal könyve is — a futball ma olyan érzékeny, beteg pontja társadalmi életünknek, hogy aki erről beszél, annak akarva-akaratlanul az egész társadalmunkról, sőt történelmünkről is szólnia kell. Mert Zsolt Róbertet — és az olvasót is — az foglalkoztatja, hogy a futball „mint olyan”, hogyan és miért vált ilyen fontos tényezővé? Olyannyira, hogy még az MSZMP Központi Bizottsága is napirendre tűzte a témát, s nincs Magyarországon napilap, amely napon-ta egy-két cikkben ne foglalkozna vele. Hogyan vált a futball politikai kérdéssé, holott ez is csak olyan játék, mint a többi?

Messzire vezetnek vissza a szálak — a múltba is —, ha ennek okait keressük. Kolozsvári Grandpierre Emil azt tartja a magyar epika és dráma legnagyobb fogyatékoságának, hogy nincsenek cselekvő hősei. Nem uraik a sorsuknak, nem akarják megváltoztatni a világot, de legalább a helyüket megkeresni benne. A magyar regény és dráma hősei (elég legyen itt csupán Móríc Zsigmond és Németh László műveire utalni) csupán elviselik a sorsukat, tragédiájukat nem is a helytelen, mint inkább az elmulasztott tett, cselekvés okozza. Mi sokkal több energiát cselekolunk el arra, hogy megmagyarázzuk, hogy miért nem lehet megcsinálni valamit (miért nem érdemes, miért nem tudjuk stb.), mint magára a vállalkozásra. Nyilvánvaló, hogy ez az elemzés így, amennyire szellemes, annyira sommás is. De ebből meg lehet magyarázni a szurkolói magatartást, amelynek éppen az a lényege, hogy mindenkor mások cselekedeteit szemléli, azokkal azonosul, vagy azokat bírálja. Büntetlenül, felelőtlenül teheti, hiszen neki nem kell bizonyítania, hogy jobban tudja csinálni. Ez a „tribün demokráciája”, ahol a belépődíjért szabadon lehet engedni a másól fegyelmezett indulatokat. S itt nem feltétlenül a „huligán”, a felforgató elemekre kell gondolni, noha azok mindenkor nagyon is jól érezték magukat ebben a közegben. Aki állt már a lelátón, fanatikus szurkolók között, az érti, mire utalunk itt. Nagy múltú, nagy kultúrájú városainkra valóságos gyász borul, ha kiesik, vagy nem jut fel az NB I-be csapatuk.

Hányszor hallani ilyen sirámokat Szegeden. Szombathelyen, vagy Kaposvárott is, ahol kiestek a csapatok, hogy „felháborító, hogy még NB I-es csapatunk sincs”. Mi az oka ennek az aránytévésztsnek? S egyáltalán, van

erre racionális magyarázat? Akár van, akár nincs — ebben igaza van Zsolt Róbertnek —, a kérdést nem lehet megkerülni: a futballal foglalkozni kell. Vannak vélemények, amelyek szerint — éppen a fentebbiek miatt —, ha nem lenne, ki kellene találni. Mert amíg az emberek a futballal törődnek, nem foglalkoznak mással... Kicsit cinikus ez a szemlélet, de nehéz cáfolni. Ilyen értelemben foglalkozik vele Zsolt Róbert is. A futball — sajnos — társadalmi ügy, mert hatalmas energiákat köt le, az egész közvélemény odafigyel rá. Tehát nem csupán a futball-drukkerek. Mondják, hogy hat magára a termelésre is. Ez is tény, de messzemenően nem örvendetes! Mert ez utal bizony a mi munkaszervezésünkre is, amelyet a drukker hangulatai, kedélyhullámszájai is determinálnak. Fejlettebb ipari országokban, ahol pedig sokkal jobb a futball, ilyesmit nem engednek meg a termelésben. A munka az munka, a játék az játék. Csakhogy! nem véletlenül szán csaknem 300 oldalt Zsolt Róbert éppen a futballnak! Nem kevesebbet bizonyít be sok-sok érdekes és szomorú példával, mint-hogy nagyon is szoros az összefüggés nálunk a munkamorál és a futballerkölcs között. Nézzük mindenekelőtt a mi futballistáink státuszát! „Amatőrök” — mondtuk sokáig. Igen, de hogyan? Úgy, hogy a pályán tiltóznak, de a munkabért valamennyien üzemtől kapják! Hihetetlenül nagy erkölcsi kárt okozva ezzel, felháborítva azokat, akik ténylegesen és becsületesen — kemény munkájukból élnek. Furcsa módon, ez a helyzet még a futballrajongókat is felháborította. Mert — rendben van — a futball sok embert szórakoztat, nagy shaw, business, cirkusz ez, de akkor éljenek meg ebből! Mint ahogyan ebből élnek az angol, a francia, vagy az olasz futballisták. Csak egyetérteni lehet Zsolt Róberttel, amikor erkölcsstelennek tartja a mi „amatőrizmusunkat”. A mi fiaink ugyanis profifizetést kapnak (egy-egy igazgatói fizetésnek felel meg!), de csak amatőr szinten játszanak. A gond itt az, hogy a futball ma már — a közhiedelemmel ellentétben — nem tartja el önmagát! Ki hiszi el, hogy 2–300 fizető néző eltart ma egy NB II-es csapatot?

S most még nem is utalnék a bundákra, a vezérigazgatók csapatösszeállításaira!

Könyve végén azt írja valahol Zsolt Róbert, hogy aki a játékban csal (kedvenc sportja a tenisz; sokáig volt aktív röplabdázó, majd edző), abban sehol sem lehet megbízni. Mélységesen igaza van! A játékban nem szabad csalni, tudják ezt a gyerekek is: egyszerűen kihagyják a csapatból azt, akit többször tetten értek. A magyar futball-cirkusztól azért fordult el a közönség értéke-sebb része, mert rájött, hogy becsapják: a „szövegelésekkel” is, de még inkább a pályán. Mert abba még beletörődne a néző, hogy nincs jó futball. Ha nincs, hát nincs — fontosabb dolgokat is nélkülözött már. De ha azt látja, hogy a pilickázó, elhízott, öntelt focistagyerek jobban keres, mint egy jó szakmunkás vagy vezető értelmiségi, akkor joggal kérdez rá, hogy miért? Miért szórjuk az állam pénzt ki az ablakon csak azért, hogy egy járási székhelyen rossz NB II-es csapat legyen? (Példákat tessék a táblázatokban keresni!) Ha a játék komoly dolog, ha a futball politikai kérdés, akkor érdemes ezt végiggondolni. Mert végül is visszaüt minden. Társadalmunk alapja a munka — a szó szoros értelmében. Csak az van, amit megtermelünk, amit szakmunkásaink, értelmiségünk hozzáértése és szorgalma produkál. S ha azt látják az emberek, hogy a rossz futballshaw-ból jobban meg lehet élni, mint a becsületes munkából, akkor megrendül a hitük. S nemcsak a játékban.

Zsolt Róbert három évtizede újságíró. Sok mindent tud, hisz sok mindent látott. Belülről (is) látja a futball és a sport világát. Nem elemezzük most azokat a fejezeteket, amelyek az „aranycsapatról” írt. Nem azért, mert nem becsüljük Puskást, Kocsist, Hidegkútit, a VB ezüstérmes csapatát, de mert nem tartjuk tragédiának, ha a magyar futball nincs az élvonalban. Sokkal nagyobb gondjaink is vannak. E gondot a legutolsó, legkurtább fejezetben fogalmazta meg Zsolt Róbert is, holott ez a legfontosabb: vannak még iskolák, ahol nincs tornaterem, lakónyedek épülhetnek fel anélkül, hogy a gyerekeknek nemhogy sportolásra, de mozgásra

lehetőségük lenne, a versenysporthoz képest szinte nevetségesen elenyésző az az összeg, amit a tömegsport kap. Igaza van Zsolt Róbertnek abban, hogy baj van a szemlélettel is: elkényelmesedünk, nem mozgunk eleget. De ez következik egyrészt a bevezetőben jelzett „magyaros” mentalitásból is: mi szívesebben választjuk a járás (mozgás, cselekvés) helyett az ülést, fekvést. Persze, azért ez nem ilyen egyszerű. A magyar urbanizáció még fiatal. Nem elég felismerni, hogy a sport lét-szükséglet, ha nincsenek meg a feltételek hozzá. Semmi nem ösztönöz a sportolásra. Még a gyerekeket sem. Mert nemde abszurdum az, hogy a gyerekek egy része utálja a testnevelést, a rajz- és az énekórát? A „kész-tárgyakat”, amiket „nem kell tanulni”. Költői kérdés, hogy itt kiknek a szemléletén kell változtatni: a gyerekekén? pedagógusokén? A sport csak eszköz lehet. A cél: az egészséges ifjúság, egészséges nemzet. Edzeni kell a testet, de ehhez akarat is kell. Célok, amelyeket a fiatalság magáénak vall. S ez már nem csupán az edzők dolga. A gyerekek alig jutnak ki a szabadba. Nem ismerik az országot, mert még egy iskolai kirándulást is kinkeserves megszervezni. Nincs autóbusz, nincsenek olcsó szálláshelyek. Ho-

gyan legyen így turisztika? A sportegyesületekből kilökik azt, aki nem akar versenyezni. Márpedig a versenyzés ma már meghaladja az ésszerűség határait: rá kell szánni az ifjúságot, egy életet, ha valaki eredményt akar elérni. A rekordok büvöletében élünk. A versenysport jórészt életidegenné, ember-telelné vált. Öncélúvá. Néhány megszállott az egyik oldalon, sok millió passzív néző a másik oldalon. És üzlet, pénz. Ma már nemcsak a futballban. E-y-egy olimpiai aranyérem milliókba kerül az országnak. Hogy így megismerik Magyarországot nevét? Igen, s ez megdobogtatja a néző szívét is a tévé előtt a fotelban. Mégsem lehet ennek egyértelműen örülni. Ép testben ép lélek — vallották a görögök—rómaiak. De a mondat mindkét fele egyformán fontos, hangsúlyos! Legyen ép, edzett, egészséges a test, de azt csak ép lélek és ráció tudja megszervezni. A versenysport nagy világhírvit is, meg a tömegek elemi mozgásigényeinek a kielégítését is. Ez utóbbit érezzük fontosabbnak még akkor is, ha mindig szívesen, büszkén hallgatjuk a Himnuszt a magyar győzelmek tiszteletére.

(Szépirodalmi, 1979.)

Horpácsi Sándor

Farkas András művészete

Az elmúlt év képzőművészeti világhetének eseménye Salgótarjánban Farkas András gyűjteményes kiállítása volt. Mint minden gyűjteményes kiállítás, ez is számadás volt: a hatvanéves művész áttekinthette harmincöt éves művészi pályafutását, munkásságáról képet alkothatott a szakmai közvélemény és a közönség. A művésznak e számadáskor nem okozott problémát a százon felüli műalkotás bemutatása, hiszen hosszas és tevékeny alkotómunkája eredményeként több ezer képet és rajzot mondhat magáénak. (Különösen figyelemre méltó ez a mennyiség, ha emlékeztetünk rá, hogy aktív pedagógiai munka mellett végzi.)

Farkas Andrásnál szembevetődő a művelt képzőművészeti műfajok (festmény, akvarell, rajz) szerves összefüggése: valamennyi azonos szemléletmód eredménye. A több ezer műből válogatott kiállítási anyag egyetlen nagy témát, a huszadik századi magyar parasztember sorsát, a történelem során felvilágosított sorslehetőségeit elemzi. A művész meghatározó gyermekkori élményei a háború előtti paraszti világból táplálóknak. Az aranykor fényével emlékszik a kisparaszti munka szoros közösséget feltételező, embermértékű világára. A mesék hőseivel idézi fel a pásztoremberek hosszas vándorlásait, akik szabadnak tűnnek, mint a madár. A távoli világot bejárt emberek közé tartozott apja is, aki bányászként megjárta Amerikát, hogy családját kiemelhesse a szűkös mindennapi rögghözkötöttségéből. A szebb, a jobb utáni vágy apai örökség, talán a különös, nosztalgikus lelkléte is tőle ered. Rendszeres alkotótevékenysége régi paraszti ősök makacs szívósságáról vall.

Nemcsak Farkas András, hanem képei is évszázadok történetét hordozzák. Művei erős érzelmi telítettségűek, líraiság és nosztalgia árad belőlük: szomorú vágyódás egy talán sohasem volt szabad paraszti világ után.

Legszebb képeinek hősei pihenő, csendesen meditáló pásztorok, akiket védőn öveznek a köréjük csoportosuló állatok, szoros összetartozásuk jelként. Ezek az alkotások minden természeti lény, ember és állat egységét hirdetik, egy megtalált világot, teljes és egységes világképet fogalmaznak meg (Disznópásztor, Pihenő gulyás). Talán a szabadságvágy magyarázza, hogy a paraszti munka nehézsége közvetlenül szinte sohasem válik alkotásainak témájává. A munkaeszközöket általában csak mint attribútumokat ábrázolja, csupán jelezve velük a megjelenített foglalkozását (pl. Mezőn). A festmények és akvarellek többségének tárgya idős parasztemberek sorsa. Szomorú szemű öregeket jelenít meg az alkotó, csendes, haldokló tanyákon. A gazverte kertek lassú elmúlása tükröződik az emberi arcokon. A korábbi képek megművelt földjeinek barázdái idéződnek fel a gondnyútté arcok mély ráncai láttán. Az omladozó falaknak támasztott régi szerszámok szunnyadó lehetőségeket sejtetnek — melyek azonban már nem kelnek életre, végleg túlhaladt rájuk az idő (Böske néni, Édesanyám, Udvár).

A képek tanúsága szerint Farkas András emberi és művészi rokonszenve mégis az övék. Csendes pusztulásukat közülükvalóként éli át. Képei átütő erővel sugallják a művésznak azt a felismerését, hogy a régi paraszti életforma pusztulása egy létforma tovatűnését is jelenti. A mai felgyorsult élet egyre kevesebb teret enged a meditáló szemlélődésnek. A művek alaphangvétele szerint pedig ez az elmélyült szemlélődés is az elmúlásra ítélt létforma része — jórészt ez az ellentmondás táplálja Farkas András nosztalgiját. Képein ezt a csendes, halk szavú, sokat töprengő embertípust, s az általa képviselt szemléletet örökíti meg, ezt kívánja átmenteni későbbi korokba. Az elmúlás szomorúsága tükröződik egész ábrázolt világán, egységes képi struktúrává lényegítve embert és tárgyi-táji környezetét. Ez a bánat ölt formát öregjeiben is.

Farkas András munkáit lapunk 1979/5. számában mutattuk be.

Farkas András minden művén szembevetődő a portrészerezés, jóllehet a cím legtöbbször általános fogalmat jelöl (pl. Ülő fogatos, Juhász stb.) Festményeinek emberalakjai nem képviselnek egy egységes típust, valamennyi erős, karakterisztikus vonásokkal kötődik modeljéhez, a festő valamelyik személyes ismerősehez. A személyes kötődés fontos a művésznak, mert így képes a figurába bele-sűríteni az ábrázolt személy egész életútját. Néhány képén a parasztfajok önarcképi ihlettségűek, a művész vagy idős apját, illetve a művész elképzelt óregkori arcképeit ábrázolja. Vallomásszerűen fogalmazódik így meg a művész sorsvállalása, azonosulása az ábrázolt paraszti világgal.

Emberábrázolásának formanyelvi elemei közül a monumentalitás igénye a meghatározó. Figurái a teljes felületet betöltik, feszültséggel telítve azt átlós húzásuk révén. A képeken megnyilvánuló monumentalitás igénye jelzi az alkotó véleményét témájáról, melyet sorskérdésnek, korunk egyik legjelentősebb problémájának ítél. Művei által szeretné a parasztemberekét kiemelni névtelenségükből, emlékművet állítani életüknek.

Farkas András művészetének kulcsmotívuma az ember. Ha tájat vagy parasztudvart ábrázol, azt feltétlenül antropomorfizálja. Udvarai minden apró tárgyan érződik a benne élő ember, aki saját arcára formálja környezetét. Emberi sorsokkal telítődnek tájai is (pl. egy letört fecske a megkínzott Krisztussal azonosul).

Színei, festményei mondandóinak rendelődnek alá a visszafogott, lágy színeket (zöld, fáradt okker, sápadt kék), az átmosódó lazuros tónusokat használja. Csupán néhány képén találkozunk erős, kontrasztos színvilággal — tartalmi indítatásuk félreérthetetlen; a *Látjátok feleim* feszültséggel teli temetési jelenetén, a *Tél fázó* parasztasszonyán a hideg kékek határozzák meg a kép hangulatát. Bársonyosan lágy tónusait a mar-ga által kidolgozott technika révén (papírra fest temperával vagy olajjal) éri el.

Tuslavírozásai, diópáccal készített rajzai festőiek, általuk a tájról vall lírai hangvétellel. Krétarajzai portrékat rögzítenek; témájuk legtöbbször gondolkodó, fáradt öregember. Tollrajzai a vázlatok frissességével készültek, a körvonalrajz kifejezési erejére építve. A festmények központi figurái itt jelennek meg először még konkrét, pontosan azonosítható karakterjegyekkel.

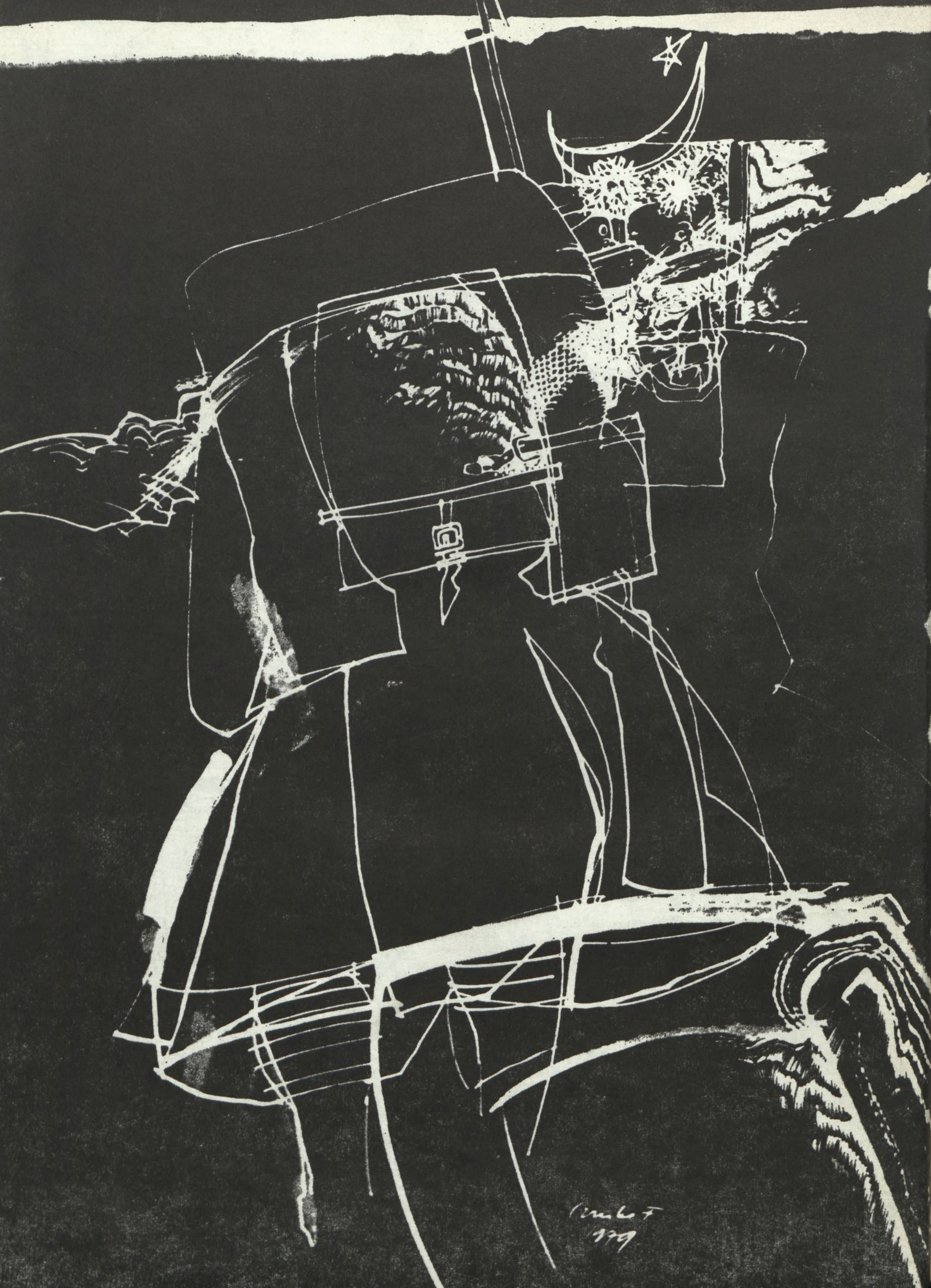
Rajzain belül külön kategóriát alkotnak illusztrációi, melyeknek formajegyeit a bemutatni kívánt tartalom hangulatának megfelelően választja meg. Petőfi-illusztrációj zaklatott esetkezelésűek, *Vörösmarty Csongor és Tündéje* játékosan vidám, Villon verseihez készített rajzai groteszken pajkosak. 1949 óta vissza-visszatérő témaként többször feldolgozta Madách *Az ember tragédiája* című művét: az 1951-es és az egyik 1966-os sorozat kivételével valamennyi (a körvonalrajz eszközeivel) a dráma gondolati motívumait emeli ki, az 1951-es, rézkarctechnikát idéző sorozat finom, burjánzó formáival, az 1966-os ünnepléses monumentalitásával közelíti meg a drámát.

Farkas András pályáját szerves egység jellemzi: egyetlen tematika feldolgozása egy egyenletes és folyamatos stílusorkszakon belül. Művészeté tiszteletadás a múltba tűnő paraszti életnek és egy pusztulásra ítélt életformának. Alkotómódszerétől idegen az ítéletalkotás, nézőpontja az érzelmmel telített megértés. Hű akar maradni tárgyához, a nógrádi öreg parasztemberhez, és híven próbálja lírai megközelítését művekben realizálni. Farkas András művészeté megörökítője egy kornak, jóval több azonban pusztá dokumentumnál: érzelmmel telített hitvallás egy kortárs részéről.

Krunák Emese

CF

Amber T
1999